

"דְּבָרֵי חֲכָמִים פְּדָרְבֵּנוֹת וְכַמְשֻׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלֵי אֲסוּפּוֹת נִתְּנוּ מֵרַעַה אֶחָד"

(קהלת יב יא)

בעלי אספות אלו ת"ח שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה ת"ל כולם נתנו מרעה אחד אל אחד נתנן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא דכתיב וידבר א-להים את כל הדברים האלה אף אתה עשה אזניך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים את דברי אוסרין ואת דברי מתירין את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.

(חגיגה ג ב)

עשה אזנך שומעת ולמוד ודע דברי כולן, וכשתדע להבחין אי זה יכשר קבע הלכה כמותו.

(רש"י שם)

קובץ תורני

המכון לפרסומים הלכתיים שע"י בית המדרש הלכתא

נר ישראל יעקב

לע"נ ר' ישראל יעקב הופמן ז"ל

קיץ תשע"ט
עורך: הרב ינון קליין

הלכתא

תורה. הלכה. חיים.

כולל הלכה תורת חיים גבעת אסף
ע"ש ר' חיים שורק ז"ל
כולל הלכה רחובות
מכון לפרסומים הלכתיים

מותר לצלם ולהעתיק לצרכים פרטיים בלבד

נשמח לקבל תגובות לחוברת

לכתובת: בית מדרש גבעת אסף - ת.ד. 311 בית א-ל

מייל: bm.hlct@gmail.com

תוכן עניינים

6	מצבת זכרון .....
8	פתח דבר .....
13	מאמרים .....
14	א. הכנות לשבת .....
	הרב ינון קליין שליט"א. ראש כולל הלכה בית מדרש הלכתא - גבעת אסף.
22	ב. הטמנה בסיר בישול איטי בשבת .....
	הרב דוד שלומי שליט"א. בית מדרש הלכתא - רחובות
43	ג. חליבה בשבת .....
	הרב אלעד לנקרי שליט"א. בית מדרש הלכתא - גבעת אסף
57	ד. בהיתר שבות דשבות .....
	הרב גל אשר אוהיון שליט"א. בית מדרש הלכתא - גבעת אסף
64	ה. טלטול תמונות ושעון קיר בשבת .....
	הרב לידור שמעון מיארה שליט"א. בית מדרש הלכתא - רחובות
69	ו. טלטול תמונות ושעון קיר בשבת, תשובה .....
	מו"ר הרב גיורא ברנר שליט"א. ראש בהמ"ד הלכתא - גבעת אסף רחובות
79	ז. טלטול תמונות ושעון קיר בשבת, תשובה .....
	הרב מחבר ספר אורחותיך למדני שליט"א
86	ח. מצוה כמגדירה מלאכת שבת, וגדר קשר שאינו של קיימא .....
	הרב ינון קליין שליט"א. ראש כולל הלכה בהמ"ד הלכתא - גבעת אסף
93	ט. מעשה שבת בפתיחת מקרר .....
	הרב עמרם כהן שליט"א. בית מדרש הלכתא - גבעת אסף

97 ..... י. מחיאת כף וריקודים בשבת

מו"ר הרב גיורא ברנר שליט"א. ראש בהמ"ד הלכתא - גבעת אסף | רחובות

110 ..... יא. מכתב תגובה לקובץ בעלי אסופות תשע"ח

הרב מאיר מאזוז שליט"א. ראש מוסדות כסא רחמים.

לזיכרון עולם בהיכל ה'

לע"נ

הרב אברהם פימונטל ורעייתו זצ"ל

אשר מסרו את חייהם לקירוב ישראל

לאביהם שבשמים

ולהנחלת תורה ועבודה

במשפחתם וסביבתם.

ת.נ.צ.ב.ה

מצבת זכרון

קובץ זה יוצא לע"נ דודי זקני ר' ישראל יעקב (גי'ן) הופמן ז"ל שנלב"ע בראש השנה תשע"א.

נולד בל' תשרי תרפ"ג בעיר חוסט שבסלובקיה לאביו ר' יהודה הי"ד ולאמו חנה הי"ד, יהודים פשוטים ויראי א-לקים.

העיר חוסט באותם ימים הייתה עיר גדולה לא-לוקים ובה גדל והתחנך, כשכמוהל וסנדק של ר' ישראל יעקב הופמן משמש רבה של העיר הגאון הרב יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל (לימים הראב"ד של העדה החרדית בירושלים), אף למד בת"ת בעיר יחד עם בנו של רב העיר מי שנודע לימים כגאון רבי ישראל משה דושינסקיא זצ"ל (לימים ממלא מקום אביו בירושלים). דו"ז סיפר לי כי בילדותו בחוסט כל היהודים (אף אלה שלצערנו לא היו שומרי מצוות) לא פתחו את חנויותיהם בשבת ולא חיללו שבת בפרהסיה (יוצאים מן הכלל היו בתי המרקחת שע"פ החוק הממשלתי היה חובה לפותחם בשבת). עוד סיפר כי בעת שהגיע לביקור בירושלים ביקר את ידידו מילדות הגרי"מ דושינסקי זצ"ל וכשפנה אליו בתואר 'הרב' השיב לו הגרי"מ "אל תקרא לי הרב הרי אנו חברים מהחיידר".

בשנת תרצ"ו נסע לעיר פרשוב ללמוד בישיבת 'תורת חיים' בראשותו של הגאון הרב משה חיים לאו זצ"ל הי"ד.

בשנת תש"ג נשלח דו"ז למחנה עבודה, מאוחר יותר נשלחו הוריו ואחיו לאשוויץ (היחידים מהמשפחה שניצלו מעול השיעבוד הנאצי היו אחיו משה ז"ל שעלה לאה"ק, ואחותו סבתי שושנה ז"ל שהספיקה לברוח מחוסט לאמריקה באנייה האחרונה שיצאה מצ'כוסלובקיה). בשואה ארוהה זו נרצחו אביו ואמו הי"ד, אחיו שמואל ואברהם הי"ד ואחיותיו שרה ומלכה הי"ד (הוא, אחיו דוד ז"ל ואחותו מרים ז"ל שרדו את השואה הנאצית).

לאחר המלחמה לא נפלה רוחו והחליט לשקם את חיו ולמסדם מחדש, היגר לשיקגו שבאמריקה שם למד בישיבה והתגורר בתחלה אצל אחותו סבתי שושנה ז"ל וסבי מורי הרב שלמה ברנר ז"ל.

בשנת תשי"ד נשא לאישה את מרת גרט ז"ל (נפטרה בשנת תשנ"א).

בשנת תשנ"ו נשא בזיו"ש את תבלח"ט מרת פלה הי"ו.

הצטיין מאוד במצוות 'מבשרך אל תתעלם' היה ראש וראשון לסייע לכל אחד מהמשפחה המורחבת שהיה זקוק לאיזו עזרה או סיוע ואף לא נרתע מלהוזיל מהונו לצורך סיוע זה.

היה אוהב תורה ומוקיר רבנן, השתתף בשיעורי תורה רבים, והיה שמח מאוד בתלמידי חכמים.

עניין נוסף הוא אהבתו הגדולה לארץ הקודש, אל אף שהתגורר באמריקה קיים את דברי הגמרא "ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון א"ר מיישא בר בריה דר' יהושע בן לוי אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה" (כתובות עה א), הרבה לבקר בארץ ישראל בכל הזדמנות שהייתה לו, ולא נרתע מלהגיע לארץ אף בזמנים קשים של פיגועים וכד' ר"ל וזאת למרות שרבים אחרים פחדו לעשות זאת.

אהבתו זו לאה"ק עמדה לו וזכה להיפטר מן העולם בתוכה ברה"ש תשע"א ולהיטמן בעפרה בבית העלמין בנתניה.

בכך זכה למעלה הגדולה של הנקברים באדמת ארץ הקודש כמו שכתב החסד לאברהם (מעין ג' נהר יט) "כבר נודע כי ארץ עליונה היא נקראת ארץ החיים, והרמוז בה וקבור בארץ ישראל סוד נשמתו עולה אל ארץ החיים העליונה. אמנם הקבור בחו"ל הוא סוד חו"ל העליונה דהיינו בסוד עולם מ"ט והם הנקראים מתי חו"ל ואינם חיים, כי סוד החיים העליונים אינה נמשכים לחו"ל העליונה, כי החיים העליונים הוא סוד הת"ת הנקרא עץ החיים, הוא סוד התורה שהיא נובלת חכמה של מעלה שעליה נאמר והחכמה תחיה בעליה, ומשם נמשך עד הגיעו לארץ החיים מלכות, ואינו מתפשט משם לחוצה כדי שלא יהנו הרשעים מהם שהם חו"ל, ששם סביב רשעים יתהלכון, ולזה מתי חו"ל אינם חיים כלומר אינם מקבלים מאותם החיים הנצחיים הנשפעים, והכוונה שהם אינם חיים בהיותם מתי חו"ל עד תחייתם ועלייתם לארץ ישראל".

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

גיורא בן א"א דוד יהודה ברנר

פתח דבר

”רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד. עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו ואמר מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמיין“

(שבת כו א)

מרן הגראי”ה קוק זי”ע, מסביר (עין אי”ה שבת פ”ב אות עז) - יש שזכו לאור ה’, להבנה בחכמת התורה הפנימית. הם מקבלים את ”ההבנה בדרכי ה’ והמדות הקדושות הנמשכות מידיעה זו אל האדם“, בשפע, בידיעות כלליות. אבל, אלו שלא זכו לכך, ולא יכולים ”להשכיל הבנות כלליות שופעות בבת אחת“, הם צריכים לדעת שמכל מקום - ”מכל דבר ודבר קטן שבתורה, מכל דיוק הלכה, מכל גרעין של פלפולה של תורה והבנתה היותר פשוטה, מכל רסיס ורסיס“, מכל אלו, כשהם מתקבצים יחד ונאספים למקום אחד, יש ”אור גדול בנפש“. ובקיבוץ זה של פרטים ”נראה שפע אור מאיר בנפש, המביא בסגולה אוצר חמדה בלב ומשריש אהבת ה’ יתברך, יראתו וחמדת ההליכה בדרכיו הגדולים“.

זהו הרמז בשמן שומשמיין, שבכל גרגר לבדו נראה שאין שמן, אבל בקיבוץ יחד, ”כשאנו רואים את הפעולה הנפלאה היוצאת מקיבוץ הכללות של העוסקים בגופי הלכות משאם ומתנם, כמה הם יקרים וכמה הם קרובים לאור חיי עולם הגנוז בתורת אמת. מזה אנו מכירים כי לח שמן משחת קודש גנוז בכל פרט ופרט“.

אנו, שבאנו למידה זו, לביורור וליבון פרטי ההלכה, שמחים לקבץ יחד פרטים רבים אל מקום אחד, ולהגיש לפני עמלי תורה, תומכיה ואוהביה, קובץ ממאמרי אברכי בית המדרש הלכתא, על הלכות שבת.

הלכות שבת "כהררים התלוין בשערה, שהן מקרא מועט והלכות מרובות" (חגיגה י א). עם התרחבותה של תורה שבעל פה, ומתוך חביבותה, מעלתה, קדושה ונעימותה של השבת, אין נושא שיש בו 'מקרא' מרובה כמו הלכות שבת. פרשנים ופוסקים, רבנן דאגדה ואנשי רעיון - כולם עסקו, ליבנו וכתבו על השבת. וגדולה ורחבה היא כמות הספרים והמאמרים שנכתבו בענייני שבת.

לימודנו בשנתיים האחרונות בבית המדרש היה בהלכות אלו. הלימוד אינו מנותק מן המעשה, אברכי בית המדרש עמלים בכל הלכה ובכל סעיף להוציא תעלומות, לפרק ולהקשות, לתרץ ולהשוות ולהגיע מהלימוד העיוני אל הלימוד המעשי, להבין את 'דבר ה' זו הלכה' במציאות החיים.

במסגרת הלימוד, אברכי בית המדרש כותבים תשובות ומאמרים בהלכה. לפניכם אסופה ממאמרים אלו. ולמרות שכאמור, בענייני שבת כבר יצאו חיבורים רבים, ראינו חשיבות להוציא לאור מאמרים אלו, שכבר נוכחנו בקבצים הקודמים שיש בהם תועלת ורבים שמחים בקבלת החוברות ובקריאה בהם.

קובץ זה הינו העשירי מקבצי 'בעלי אספות'. בעשר השנים האחרונות זכינו להוציא לאור מעל מאה מאמרים בהלכה בנושאים מגוונים מכל חלקי או"ח ויו"ד בשו"ע. עיון ההלכה והבחירה ללימוד את כל חלקי או"ח ויו"ד הם תעודת הזהות של בית מדרש הלכתא. הקבצים הקודמים יחד עם הקובץ הנוכחי, מעידים כאלף (ויותר מזה, מספר העמודים הכולל של הקבצים) עדים, על רצינות הלימוד בבית המדרש, על שקידת האברכים ועמלם, ועל הצלחתם ב"ה.

מודים אנחנו לפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש.

תודה גדולה בשם כל אברכי בית המדרש לראש בית המדרש מו"ר הרב גיורא ברנר שליט"א שאנו זוכים להנות מאורו ומתורתו, בשיעוריו ובתשובותיו לכל שואל בדבר הלכה. יזכהו ה' להמשיך להפיץ תורה והלכה ללימוד וללמד לשמור ולעשות לקיים.

תודה נוספת גם היא בשם כל האברכים לרב אורן חושנגי שליט"א, ר"מ בבית מדרשנו, על תשובותיו הרחבות והמעמיקות בסבלנות ובחיוך ועל הערותיו למאמרים. יזכהו ה' להפיץ את תורתו ללימוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים.

אמרו חז"ל "אם אין קמח אין תורה" (אבות ג יז). תודה גדולה למנהל המסור ר' יעקב יונגרייס הי"ו דאגתו היום יומית לקיומו הפיזי של בית המדרש ועל עבודתו הגדולה והחשובה למטרה זו, וכל העוסקים בצורכי ציבור באמונה, הקב"ה ישלם שכרם.

בסיום הדברים נודה לישיבה הקדושה 'מרכז הרב' ולעומד בראשה מו"ר הגאון הרב יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א, על העצה והסיוע במשך כל שנות קיומו של בית מדרשנו.

ויה"ר שנזכה כולנו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, לכוין לאמיתה של תורה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים.

ינון קליין

מאמרים

הרב ינון קליין שליט"א
ראש כולל הלכה בית מדרש הלכתא - גבעת אסף

הכנות לשבת

"וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיָאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם" (שמות טז ה)
אמר רב חסדא: לעולם ישכים אדם להוצאת שבת, שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלתר (שבת קיז ב)

א. "והכינו את אשר יביאו"

בעניין המצווה להשכים ביום ששי על מנת להכין את צרכי השבת, למדנו במכילתא (דרשב"י על הפסוק הנ"ל): "והיה ביום הששי והכינו מכאן שילקט אדם מערב שבת לשבת". ובגמרא (שבת קיז ב) מפורט יותר: "אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלתר", ופירש רש"י מהיכן למד רב חסדא דין זה: "והכינו את אשר יביאו לאלתר - בשעת הבאה, הכנה והבאה בהשכמה היא, דכתיב וילקטו אותו בבקר בבקר".

ובחידושי הר"ן פירש: "מדכתיב והיה קא דייק, דמשמע בהוית יום הששי מיד והכינו" [וכתב עליו בשבת של מי (שם): "וכי תימא א"כ אפי' מאורתא ליתא דיום כתיב ועוד שהמן לא היו לוקטין אותו בלילה עכ"ל. ולכאורה קשה על הר"ן דדייק מהיום ולא באורתא והלא בית שמאי היו מכינין מחד שביך לשבתיך וי"ל שאני הוצאת שבת דהיא דוקא ביום הששי בעי ולא

בפרשת המן (שמות טז ה), נאמר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיָאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם".

מפסוק זה למדו חז"ל ארבעה דברים שונים שנקראים באותו שם 'הכנה':

(א) "הכנה דרבה" - איסור אכילת דבר שהוכן, אפילו מאליו, משבת ליום טוב או מיום טוב לשבת (ביצה ב ב וראה עוד בזה בקונטרס 'אות היא לעולם' מוקצה פ"א ס"ק א).

(ב) איסור הכנה משבת ליו"ט ולהיפך או משניהם לחול (שם ובפסחים מז ב ובפירוש הראשונים וראה עוד בזה בקונטרס 'אות היא לעולם' הכנה משבת לחול פ"א ס"ק א).

(ג) הכנה המתרת, והיא הכנת הדברים מיום חול לשבת ויו"ט להוציאם מידי מוקצה (פסחים מז ב ובראשונים שם).

(ד) מצוות הכנה - הכנת צרכי שבת מערב שבת (בו נעסוק להלן). ובכל זה עיין באינציקלופדיה התלמודית ערך הכנה).

לפנות ערב שהזמן דחוק ואין לו פנאי לעיין ולשמור את עצמו בעת הריצה שלא יזיק והנה לפי זה גם דינא דהגהת אשר"י שם גם כן אינו מוכרח ונכון לומר שמטעם זה לא העתיקוהו לדינא בחושן משפט והעתיקו רק לשון הגמרא שם ע"ש".

כלומר אפשר לבאר את השמטת הרמב"ם בזה שהלכה כאיסי בן יהודה שאומר שמי שרץ בערב שבת והזיק פטור, והפטור הוא רק בבין השמשות, ואילו היה מצווה גם בבוקר היה פטור גם אז.

אלא שיש להעיר על דבריו (ראה בבירור הלכה לשבת שם) שהרמב"ם (פ"ו מהל' חובל ומזיק הל' ט) מבאר שהפטור של איסי בן יהודה הוא מאחר ויש לו רשות לרוץ כדי שלא תכנס שבת, אך לא בגלל שיש מצווה להתכונן לשבת, ולפי זה אין סתירה בין רב חסדא לאיסי בן יהודה.

ג. הכנת צרכי שבת, קודמת לקריאת שמע ותפילה?

כאמור לעיל נחלקו הראשונים באופן הלימוד מן הפסוק והיה ביום השישי. האם למדו מהבאת המן (שיטת רש"י והטור) או מהמילה 'והיה' (שיטת הר"ן ושיבולי הלקט).

הפרי מגדים (סי' רנ משב"ז ס"ק א) מוציא מזה מחלוקת להלכה.

קודם משא"כ מנה יפה דמתרמי בתוך השבוע ליכא איסורא וק"ל].

וכן הוא בשבולי הלקט (סי' נה): "אמר רב חסדא לעולם ישכים אדם להוצאת שבת שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו לאלתר. תנחומא אמר רב חסדיי מנין שכל המוציא יציאה לשבת מצוה שישכים ויוציא משחרית שנאמר והיה ביום הששי ודרשו חכמים אין והיה אלא מיד שנאמר והיה כי קם הפלשת".

כלומר נחלקו הראשונים באופן הלימוד מן הפסוק האם הוא מההשוואה להבאת המן, או מהמילה והיה ויש למחלוקת זו נפקא מינא הלכתית (שתבואר בסעיף הבא).

הרמב"ם לא כתב שיש להשכים ביום שישי להכנת צרכי שבת. וכתב על זה בביאור הלכה (סי' רנ ד"ה ישכים): "ואפשר לומר שסובר דכיון דפסקינן בב"ק לב הלכה כאיסי בן יהודה משמע דוקא בין השמשות שם אמרינן שהוא רץ לצרכי שבת ולא בבוקר וכמו שפירש בהגהת אשר"י ע"ש. ולרב חסדא דמצוה להשכים ממילא כשהוא רץ בבוקר גם כן הוה ליה לפטור דהוא רץ לדבר מצוה של צרכי שבת¹. ואין לומר דלא היה לו לרוץ כיון

שעדיין יש שהות הרבה דזה אינו דלכל דבר מצוה יש מצוה בהריצה כמבואר לעיל בסימן צ סע' יב אבל יש לדחות דנהי דיש מצוה בהריצה לא פטרוהו מההיזק כי אם

1 הגמרא (ב"ק לב א) מביאה מחלוקת תנאים בדין אדם שרץ והזיק לחברו. רבי יוחנן, פוסק כדעת איסי בן יהודה הסובר שבדרך כלל המזיק חייב במצב זה, אך בערב שבת בין השמשות פטור, מפני שרץ ברשות (לצורך מצוה). מסכיב לגמרא זו בנויים דברי האור זרוע שהביא הביאור הלכה. עוד אחרונים דנו להביא ראיה מגמרא זו, לדין ריצה לפני בין השמשות לצרכי שבת. עיין: ב"ח או"ח סי' שעח סע' ח. ים של שלמה ב"ק סי' כג. יד דוד ב"ק לב א.

מצות הכנה ביום הששי תיכף כשקם ממטתו, מה שאין כן אחר כך שנצטוו על ק"ש בזמן קימה והיא מצוה תדירה בכל יום היא קודם. ומה דאמר רב חסדא ישכים להוצאת שבת ויליף מקרא דוהיה היינו דצריך להקדים כל מה שיוכל. ועל כן אפילו אחר קבלת התורה שנצטוינו על מצות תדיריות בכל יום והיא מצות ק"ש יזרו את עצמו לזה תיכף אחר שיקיים ק"ש". ועיין שם בהמשך דבריו ראיות נוספות לדין זה.

ג. שמחה בהכנת צרכי שבת

בבני יששכר (מאמר השבת ב ט) כתב: "ואגב באתי להודיעך מה שנראה לי לדינא מלישנא דרב חסדא אמרו לעולם ישכים אדם וכו', אומרו לעולם, היינו אפילו חל יום טוב בערב שבת, ונראה דדייק מן הכתוב והיה ביום הששי והכינו וכו', הנה תיבת והיה מיותר, דהוה ליה למימר וביום הששי וכו', ואמר והיה לשון שמחה להורות אפילו יארע זמן שמחה ביום הששי היינו יום טוב, אין זה דוחה מצות השכמה להוצאת שבת, כן נ"ל".

הראשל"צ הגר"ע יוסף זצ"ל הביא בחזון עובדיה (שבת א עמ' א) את דבריו והוסיף שיש להכין את צרכי השבת בשמחה, שכן והיה לשון שמחה. כפי שלימדונו חז"ל במדרש (בראשית רבה פרשה מב) שוהיה הוא לשון שמחה ויהי הוא לשון צער.

לשיטת רש"י יש לומר שכשם שהבאת המן נמשכה עד השעה השלישית ביום, כך ניתן לאחר גם את ההכנה עד אז וממילא יש להקדים קריאת שמע ותפילה להכנה לשבת. מאידך לשיטת שיבולי הלקט והר"ן יש לומר שיש להקדים את ההכנה לתפילה ולקריאת שמע.

בביאור הלכה (שם) כתב על זה: "והנה אנחנו העתקנו במשנה ברורה אחר ק"ש ותפלה דוקא כי העולם לא נהגו כוותיה דהפרי מגדים [אך זה יש לדחות דאפשר שסומך כ"א על אנשי ביתו שהם מכינין תיכף כשקמים לצרכי שבת אבל כשאין לו מי שיכין עבורו אפשר דאה"נ דצריך להשכים קודם ק"ש ותפלה להוצאת שבת]. גם המעיין בספר סדר היום שהביאו המ"א בסוף סימן רנא יראה להדיא דעתו דדוקא אחר ק"ש ותפלה אם לא שלא ימצא לקנות אח"כ ואפילו בזה כתב שיראה לקרות ק"ש מקודם ונראה בפשיטות דלטעמו אפילו לשיטתו דס"ל דהוא דאורייתא הלא ק"ש הוא תדיר ותדיר קודם ומיירי דבמעט זמן של הקריאה לא יאחר הקנייה.

והנה אף דנוכל ליישב סברת הפרי מגדים דס"ל דלהתנחומא דיליף מוהיה אין והיה אלא מיד גילתה לנו התורה דהכא שאני. מכל מקום למעשה אין לסמוך על זה כלל דאפשר דאפילו להתנחומא שצותה אז התורה ההכנה מיד שהיה יום הששי אין שום ראיה לזמננו דהלא ידוע דשבת ניתן להם במרה קודם קבלת התורה ולא היה אז עדיין עליהם מצות ק"ש ולכן חל עליהם

המלכה. רבי ינאי לבש את בגדי השבת מערב שבת, ואמר אז מתוך חביבות השבת: בואי כלה, בואי כלה. רבה בר רב הונא הגיע לבית רבה בר רב נחמן בשבת, הגישו לו שלש סאין של ריקין שמרחו עליהם שומן אליה, אמר להם: כיצד ידעתם שאבוא, שטרחתם להכין פת יפה שכזאת עבורי? אמרו לו: לכבוד שבת, שהיא חשובה בעינינו לא פחות מבואו של אורח חשוב, הכנו את הפת הזאת. רבי אבא היה נוהג לקנות לכבוד שבת בשלש עשרה מטבעות הנקראות "אסתירי פשיטי" - בשר, והיה קונה את שלש עשרה חתיכות הבשר משלשה עשר שוחטים, כדי שיהיה לו בשבת את הבשר המשובח ביותר. והיה משלם להם, עוד לפני בואם אליו עם הבשר, בפתח ביתם. ואמר להם: התחזקו מהר באומנותכם למהר ולחזור ולמכור, ולהתעסק בהכנת צרכי השבת? רבי אבהו היה עשיר, ובערב שבת היה יושב על מושב עשוי שן פיל, והיה מנפח את האש לכבוד השבת. רב ענן לבש בערב שבת בגד שחור, להראות שאין לנהוג בחשיבות בערב שבת, ואין ללבוש בו בגד שמקפיד עליו שלא לטנפו, ועל ידי כך להמנע מעיסוק בתבשילי השבת. דתנא דבי רבי ישמעאל: בגדים שבישל בהן קדירה לרבו - אל ימזוג בהן כוס לרבו. ולמדנו מכאן שהעיסוק בבישול מטנף את הבגדים. רב ספרא היה חורף בעצמו את ראש הבהמה לכבוד שבת. רבא מלח דג. רב הונא מדליק נרות. רב פפא גודל פתילות. רב חסדא מחתך תרדין. רבה ורב יוסף מבקעים עצים. רבי זירא מצית את האש באמצעות עצים דקים. רב נחמן בר יצחק היה נכנס ויוצא פעמים רבות כשהוא נושא עמו על כתפיו את צרכי השבת, כדי להראות את חשיבות השבת. אמר: אילו היו מגיעים אליי

ד. מצוה בו יותר מבשלוחו

במסכת שבת (ק"ט א) למדנו על דרכם של האמוראים לכבד את השבת ולהתכונן לקראתה:

"רבי חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי ינאי לביש מאניה מעלי שבת ואמר בואי כלה בואי כלה. רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר רב נחמן קריבו ליה תלת סאוי טחיי אמר להו מי הוה ידעיתון דאתינא אמרו ליה מי עדיפת לן מינה. רבי אבא זבן בתליסר אסתירי פשיטי בישראל מתליסר טבחי ומשלים להו אצינורא דדשא ואמר להו אשור הייא אשור הייא. רבי אבהו הוה יתיב אתכתקא דשינא ומושיף נורא. רב ענן לביש גונדא דתנא דבי רבי ישמעאל בגדים שבישל בהן קדירה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו. רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא. רב הונא מדליק שרגי. רב פפא גדיל פתילתא. רב חסדא פרים סילקא. רבה ורב יוסף מצלחי ציבי. רבי זירא מצתת צתותי. רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק אמר אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לא מכתפינא קמיהו ואיכא דאמרי רבי אמי ורבי אסי מכתפי ועיילי מכתפי ונפקי אמרי אילו איקלע לן רבי יוחנן מי לא מכתפינן קמיה".

[תרגום: רבי חנינא לבש בבגדים נאים ונעמד עם כניסת השבת. ואמר: בואו ונצא לקראת שבת

2 ברש"י ביאר בדרך נוספת: "כשהיה מביא ראשונה היה נותנה לשמשין המכניסין סודתו על פתח ביתו, ולא היה נכנס אלא ממהר לחזור ולהביא אחרת, ואמר להן לשמשין: אשור הייא - התאשרו מהר להכין את זו, בעוד שאלך להביא את זו".

וכתב הרמב"ם (הל' שבת פ"ל הל' ו): "אף על פי שיהיה אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו שזה הוא כבודו, חכמים הראשונים מהם מי שהיה מפצל העצים לבשל בהן, ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר או גודל פתילות או מדליק נרות, ומהן מי שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה אף על פי שאין דרכו בכך, וכל המרבה בדבר זה הרי זה משובח".

בספר דברי ירמיהו (על הרמב"ם שם) כתב: "העירו ז"ל למה במצוה הזאת הזהירו ואנשי מעשה הפליגו לעשות בעצמם ולא ע"י שלוחם אשר לא מצינו כיו"ב בשאר מצוות פסח וסוכה ויו"ב ונראה כמ"ש לעיל בדעת רבינו לקבל השבת כמלך אשר ממנו יצא דבר דת ומשפט על עבדיו לעשות כרצונו לכן נעמוד כעבדים עיניהם ואזנים להם לשמוע אשר יצוה יום הזה לנו באות ברית אשר הוא בין ישראל לה' יתעלה ולכן במעשי עבדים נראה לפניו ולכבודו ועבדות הזה שררה תהיה על יצר לבבינו כאשר נשמור הוראות יום הקדוש הזה".

וזכות גדולה היא לאדם לעסוק בצרכי שבת, כפי שנתבאר עד כאן. וכפי שמוכח מהמשך הגמרא (שבת שם) שהביאה את המעשה הידוע מיוסף מוקיר שבת

לי רבי אמי ורבי אסי - לא הייתי עושה כן? ויש אומרים שרבי אמי ורבי אסי הם אלו שהיו נכנסים עם צרכי שבת על כתיפם, והיו אומרים אילו היה מגיע אלינו רבי יוחנן לא היינו עושים כן לכבודו? וכתב על זה רבינו חננאל "רבנן הני דעבדי צרכי שבת בנפשייהו... שקיום המצוה באדם עצמו טפי עדיף יתר מבשלוחו".

עולה מדבריו שדרכם של חכמים נבעה מדין מצווה בו יותר מבשלוחו. הראשל"צ הגר"ע יוסף זצ"ל (בחזו"ע שבת עמ' טז) הביא את דבריו המפורסמים של המחנה אפרים (על הרמב"ם הל' שלוחין סי' יא) שהעושה מעקה על ידי גוי בשכר, יכול לברך על עשיית המעקה, שיד פועל כיד בעל הבית ואין בזה דין שליחות. והביא הגר"ע שיש שרצו ללמוד מזה שמצווה שמשלמים עליה אין בה דין מצווה בו יותר מבשלוחו. והוסיף שרבים דחו דבר זה מהדין המפורש בו אנו אוחזים (הכנת צרכי שבת) שנפסק בשו"ע (סי' רנ סע' א): "ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבודו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה רב יוסף היו מבקעין עצים, ור' זירא היה מדליק האש, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול. ומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר: לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת". הרי שאפילו כשיש עבדים חייב האדם לעשות בעצמו.

ה. אפיית חלות לשבת

במגן אברהם (סי' רמב"ס ק"א) כתב לדחות את דברי רמ"א האלו, לפי שבגמרא ראש השנה (כה א) כתוב שרבי חייא היה מקדש את החודש על פי ראייה, וכשמקדשים על פי ראייה ראש השנה הוא רק יום אחד.

ומוסיף רמ"א, שנהגו בכל מקום לאפות חלה לכבוד שבת ומקורו של המנהג הוא מתקנת עזרא.

בגמרא בבא קמא (פב א) למדנו: "עשרה תקנות תיקן עזרא שקורין במנחה בשבת וקורין בשני ובחמישי ודנין בשני ובחמישי ומכבסים בחמישי בשבת ואוכלין שום בערב שבת ושתהא אשה משכמת ואופה ושתהא אשה חוגרת בסינר ושתהא אשה חופפת וטובלת ושיהו וכולין מחזירין בעיירות ותיקן טבילה לבעלי קריין".

ובגמרא שם מפורש שטעם התקנה היא כדי שתהיה פת מצויה לעניים. ותקנה זו אינה שייכת דווקא ליום שישי, אך אף על פי כן סמכו על תקנה זו ונהגו לכבוד שבת לאפות ביום שישי.

וכך פסק רמ"א (או"ח סי' רמב"ס ע"א): "נוהגין ללוש כדי שיעור חלה בבית, לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ויו"ט, והוא מכבוד שבת ויו"ט, ואין לשנות".

מקור נוסף בחז"ל ממנו ניתן ללמוד את המנהג לאפות חלות בערב שבת, הביא המגן אברהם

כתב הר"ן (ראש השנה יב ב מדפ"ר): "גרסינן בירושלמי בפ"ק דשבת ר' חייא בר אבא מפקיד לרב אי את יכול למיכל כולי שתא בטהרה אכול ואי לא אכול שב יומי בשתא ומכאן סמכו קצת בני אדם שלא לאכול פת של פלטר עכו"ם³ בעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ דמש"ה אמר ליה שבעה לפי שבשני ימים טובים של ר"ה לא היה צריך להזהירו שהכל לשין בבתיהן לכבוד יום טוב".

כלומר, רבי חייא הורה לרב להקפיד על פת עכו"ם לכל הפחות שבעה ימים בשנה, ופירשו שימים אלו הם עשרת ימי תשובה, ואם כן מדוע אמר לו רק שבעה ימים ולא תשעה ימים (עשרה ודאי לא, שהיום העשירי הוא יום הכיפורים)? התשובה היא שבראש השנה ודאי אוכלים פת ישראל כי כל אחד אופה פת בביתו ולא היה צריך רבי חייא להזהיר את רב על זה.

רמ"א למד מזה בדרכי משה (הארוך או"ח סי' תרב אות ב) שיש לנהוג ולאפות בכל ערב יום טוב פת לכבוד יום טוב. והוסיף רמ"א וכתב: "אבל לשבת משמע דאינו צריך דאם כן לא היו נשארים רק ששה ימים". כלומר, אילו היו רגילים לאפות לשבת, היה רבי חייא צריך להזהיר את רב רק על ששה ימים ולא על שבעה וזוהי ראייה שלא נהגו לאפות פת לכבוד שבת.

3 בעניין איסור פת גויים עיין בגמרא מסכת ע"ז (לה ב) שיש סברה שהאיסור הוא משום חתנות (וע"ש סברות נוספות). והנה פת היא לחם. הנצי"ב בפירושו למגילת שיר השירים (רנה של תורה, א ב ד"ה והנה) מבאר שהשם 'לחם' משמעותו חיבור ודבקות: "כלשון מדרש רבה ויקרא פרשה ג על הפסוק וישב אל ה וירחמהו, כאדם שמלחים שני נסרים זה בזה ומדביקים. ופירושו שידוע הטבע שאם מחליקים הנסרים ומדביקים אותם יפה באופן שאין רוח בא ביניהם אז אי אפשר להפרידם זה מזה בשום אופן". וע"ש שביאר על פי זה מדוע נקראו התורה והקורבנות לחם. לפי זה, מובן מאד מדוע גזרו על פת גויים, שבאכילת לחם יש קירוב גדול. וד"ל.

אדם. וגרמה לו חוה מיתה. לפיכך מסרו מצות הנר לאשה".

מירושלמי זה הביא המשאת בנימין (סי' א) סמך למנהג להפריש חלה בכל ערב שבת: "יצא לנו הדין שאין למחות ביד הנשים הקונות עיסה מן הנחתום ישראל וכל אחת נוטלת חלה משלה בפני עצמה אם הוא כשיעור חלה. ואדרבא צריך לקיים ולהחזיק מנהגן כדי שבקל בלא טירחא תוכל כל אשה ליקח חלה בכל ע"ש שכבר נהגו ליטול חלה בכל ע"ש ע"פ הירושלמי דמסכת שבת אדם הראשון חלתו של עולם וכו' וגרמה לו חוה מיתה לפיכך נמסרה מצות חלה לאשה כו' ואם נטריח לנשים ליקח קמח וללוש ולאפות שמא מתוך זה תניח ותבטל המצוה לכן יש להניח אותן במנהגן אצל נחתום של ישראל". ובמגן אברהם (סי' רמב ס"ק א) הביאו.

ב. מלשון רמ"א שכתב שאפיית חלות היא מכבוד שבת, למד הביאור הלכה (סי' רמב ד"ה והוא מכבוד שבת) שמקור המנהג הוא כבוד שבת, והביא לזה סמך מהכתוב: "והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו, את אשר תאפו אפו", שהסמיכה התורה הכנה לשבת לאפייה, משמע שיש להכין (לאפות) חלות לשבת. בדומה לזה כתב בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' נט), לפי המבואר בסימן רנ שחובה לטרוח בעצמו לכבוד שבת, ובאפיית חלות יש טרחה בה ניכר כבוד השבת.

ג. עוד הביא שם (החלקת יעקב) שיש בזה רמז ללחם הפנים שהיה נאפה בערב שבת.

מהגמרא במסכת תענית (כד ב) שם הובא הסיפור המפורסם על אשתו של רבי חנינא שהייתה מדליקה את התנור בכל ערב שבת, ופעם אחת נעשה לה נס והתמלא התנור חלות: "אמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת הוה רגילא דביתהו למיחמא תנורא כל מעלי דשבתא ושדייא אקטרתא משום כיסופא הוה לה הך שיבכתא בישתא אמרה מכדי ידענא דלית להו ולא מידי מאי כולי האי אזלא וטרפא אבבא איכספא ועיילא לאינדרונא איתעביד לה ניסא דחזיא לתנורא מלא לחמא ואגנא מלא לישא אמרה לה פלניתא פלניתא אייתי מסא דקא חריך לחמיך אמרה לה אף אנא להכי עיילי תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים".

ו. טעמים נוספים למנהג אפיית

חלות בע"ש

באחרונים הובאו טעמים נוספים למנהג זה:

א. בירושלמי שבת (פ"ב הל' ו) למדנו: "אדם הראשון דמו של עולם. דכתיב (בראשית ב' ו) ואד יעלה מן הארץ וגרמה לו חוה מיתה לפיכך מסרו מצות נדה לאשה. ובחלה אדם הראשון חלה טהורה לעולם היה. דכתיב (שם ז) וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. ותייא כיי דמר רבי יוסי בר קצרתה כיון שהאשה מקשקשת עיסתה במים היא מגבהת חלתה. וגרמה לו חוה מיתה. לפיכך מסרו מצות חלה לאשה. ובהדלקת הנר. אדם הראשון נרו של עולם היה שנאמר (משלי כ' כז) נר אלהים נשמת

ועיין רש"י מצוה בו וכו' דכי עסיק גופו במצוות מקבל שכר טפי, ובתוס' ר"י הזקן מצוה בו כל מצוה שמוטלת עליו יעשה בגופו ולא ע"י שליח ופלא שהביא דוקא כבוד שבת לדוגמא, וזה שאומר שאותן נשים שאינן אופות לכבוד שבת ואינן מטריחות לכבד השבת חסר בכיבוד שבת אפיה תקנה חלות כצפיחית בדבש, חסר הלישה והאפיה והוא העשיה בגופה וזה כבוד שבת וזה פשוט מאד וצדקו דברי המ"ב.

איברא דבר מכל אלו נלפענ"ד מגמ' ארוכה (מנחות קג ב) דאמר ליה ר' זריקא מאי טעמא לא קא מהדר מר? אמר ליה היכי אהדר ליה, דאמר ר' חנין והיו חייך תלואים לך מנגד זה הלוקח תבואה משנה לשנה ופחדת לילה ויומם זה הלוקח תבואה מערב שבת לערב שבת ואל תאמן בחייך זה הסומך על הפלטר והוא גברא אפלטר סמיך?! והנה לקנות פת מפלטר בקללה נאמרה בתוכחה וכל שנאמרה בקללה ודאי לא מהודר למצוה וכל שכן ללחם חלות שבת, ועיין מנחות (פו ב) דבעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא חביתי כהן גדול במה מחלקן לחלות ביד או בכלי, פשיטא דביד דאי בכלי טורטני יכניס ופריך ויכניס ומשני כיון דבקללה כתיב לאו אורח ארעא. המבואר דמה דכתיב בקללה לאו אורח ארעא להשתמש בו בקדושה ועיין מש"כ בספרינו משנה הלכות מהד"ת (ח"א סי' י) לענין לשקול מצה למצוה וכיוצא בה. ולפי זה נמי פשוט דמכבוד שבת הוא שתלוש האשה חלות ולא יקח חלות למצוה שהם נאמרות בקללה."

ז. קניית חלות ממאפיי

בביאור הלכה (שם) כתב: "ובערו"ה היום התחילו איזה נשים להשבית המנהג ההוא ולוקחין מן האופה ולא שפיר עבדי דמקטינים בזה כבוד שבת."

מאיך בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ז אות א) כתב: "בזמננו שאופים במאפיות חלות מיוחדות לכבוד שבת, אין צריך להקפיד לאפות חלות בבית לכבוד שבת"

בשו"ת משנה הלכות (חט"ו סי' צה) דחה את דברי האור לציון, וז"ל: "ומה שיצא ללמד סנגוריה על הנשים שאינן אופות לכבוד שבת אלא לוקחות מן האופה ומקטינות בזה כבוד שבת ובמ"ב בביאור הלכה קרא תגר על הנשים שאינם אופות לכבוד שבת שמקטינים כבוד שבת, ומעכ"ת הביא משו"ת אור לציון להגר"ב"ץ אבא שאול ז"ל (ח"ב פמ"ז א) דבזמננו שאופין במאפיות חלות מיוחדות לכבוד שבת, אין צריך להקפיד לאפות חלות בבית לכבוד שבת, ומה שהמ"ב קרא תגר דוקא בזמננו שהיו לוקחים מן האופה לחם רגיל אך בזמננו שיש חלות מיוחדות לשבת אף במאפיות והן מעולות בטיבן ובטעמן שפיר יש בזה כבוד שבת וא"צ לאפות בבית.

ולאחר הסליחה דברים אלו שגגה הם דאין הטעם של כיבוד שבת שאם החלות מעולות בטעמן או פגומות בטעמן, אלא כיבוד שבת הוא מה שאופין בבית ומכבדין את השבת והוא מגמ' קידושין מב השתא בשלוחו מקדש בו מבעיא אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו כי הא דרב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא

הטמנה בסיר בישול איטי בשבת

א. תיאור הסיר והשאלה

הקדירה שבה מונח התבשיל, או את התבשיל עצמו, על מנת לשמור חומו או להוסיף עליו. ומתבאר בדברי רבא במסכת שבת (לד א - ב) ובשו"ע (סי' רנו סע' א) שיש להבחין באיסור הטמנה בין שתי גזירות חלוקות, ולכל גזירה טעם בפני עצמו:

1. איסור הטמנה בדבר המוסיף הבל: אסור לעטוף את הקדירה בדבר המוסיף על חומה "גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בו גחלים" [באפר חם שמעורבות בו גחלים שעדיין לא כבו], ואם יעשה כן יש חשש שמא יחתה בגחלים [ויתחייב משום מבעיר]. ומכיוון ששורש האיסור הוא משום שמא יחתה בגחלים לכן אסרו אף במקרה שהטמין את הקדירה מערב שבת, שהרי עצם המציאות שהקדירה מוטמנת בשבת בדבר המוסיף הבל (חום) יש בה חשש שמא יחתה בגחלים.

2. איסור הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל: אסור לעטוף את הקדירה גם בחומר שאינו מוסיף על חומה, רק שומר על החום הקיים,

סיר בישול חשמלי 'קראק פוט', הוא כלי המורכב משני חלקים: 1. כלי חרס עם מכסה שבתוכו מניחים את התבשיל. 2. מעטפת מתכתית בצורת כלי החרס בעלת דופן כפולה שבתוכה גופים חשמליים נסתרים. בתוך כלי זה מונח כלי החרס עם התבשיל ומתחמם ממנו מצדדיו ומתחתיתו. בכלי החיצוני ישנו כפתור הבורר את דרגת חום הבישול ויש בו שלושה מצבים: auto, high, low, כאשר באוטומט יש טרמוסטט. בשאלה האם מותר להשתמש בסיר כזה בשבת, יש שתי סוגיות: א. איסור הטמנה בערב שבת בדבר המוסיף הבל ובדבר שאינו מוסיף הבל המונח ע"ג דבר המוסיף הבל. ב. איסור השהיה של תבשיל שאינו מבושל על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה בערב שבת.

ב. יסוד דין הטמנה

במסכת שבת נתייחד פרק "במה טומנין" לדיני "הטמנה בשבת" - דהיינו עטיפת

את הקדירה שבקופה.

וּכְתַבּוּ הַתּוֹסֵפוֹת (מה א ד"ה דויתים) וז"ל: "דויתים מסקי הבלא, מכאן יש לאסור להניח גחלים תחת הקדירה, אפילו יתן עליהם אפר, אין להטמין קדירה עליהם, שהרי הגחלים מעלין הבל למעלה כמו גפת של זיתים".

והעולה מדבריהם שמדברי ר' זירא לגבי קופה שטמן בה, מוכח שאסור להטמין קדירה ולהניחה על גבי גחלים אפילו אם הם קטומות, שהרי הגחלים מעלים הבל למעלה כמו גפת של זיתים. וביאור הדברים הוא, שאף שמוותר להטמין בערב שבת בדבר שאינו מוסיף הבל, וכן מותר להשהות קדירה ע"ג כירה שיש בה גחלים¹, הכא בנד"ד שמכוסה הקדרה בבגדים, והבגדים מוסיפים חום מחמת האש שתחתיהם יהיה אסור להטמין בהם אפילו מערב שבת.

וכן כתב הטור (סו"ס רנו) שאינו יודע טעם להתיר מה שנהגו רוב העולם שמניחים הקדירה על הכירה ומכסים סביבותיה בבגדים, שזה אסור מדין קופה שטמן בה שאסור להניחה ע"ג גפת של זיתים שמוסיף הבל, וכ"ש כאן שמניחים הקדירה הטמונה בבגדים ע"ג האש. וכתב הבית יוסף שכן כתבו סמ"ג (ל"ת סה) וסמ"ק (סי' רפב) והתרומה (סי' רלא) והר"ן (כב א) בשם רבנו יונה והרשב"א.

משום שחששו חז"ל, שמא כשיבא אדם להטמין את הקדירה, ימצא שכבר נצטננה, ומתוך שהוא מעוניין בתבשיל חם עלול הוא להרתיח את הקדירה. [וּכְתַב הַמְשַׁנ"ב (סי' רנו ס"ק א) וז"ל; "וחייב משום מבשל, ואפילו למ"ד שאינו חייב משום מבשל בזה, כיוון שנתבשל פעם אחת, מכל מקום איכא למיגזר שמא יחממה ע"ג האש ויחתה בגחלים ויתחייב משום מבעיר"]. איסור זה של הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל לא נאסר אלא בשבת עצמה, ורשאי להטמין את הקדירה בערב שבת בדבר שאינו מוסיף הבל, כיוון שעיקר החשש הוא בשעת ההטמנה, שאז עלול להרתיח את הקדירה, ולכן אין כל חשש שעושה כן מערב שבת.

ג. דין קדירה טמונה ומושהה על גבי האש

אחרי שראינו שיש בדין הטמנה חילוק בין הטמנה בדבר המוסיף הבל לבין הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל, יש לעיין מה הדין במקרה בו מטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, אך מניח את המוטמן על גבי דבר המוסיף הבל.

בתחילת פרק במה טומנין (מז ב) איתא: "אמר ר' זירא משום חד דבי ר' ינאי, קופה שטמן בה (שנותן בה מוכין וטומן בה קדירה - רש"י), 'אסור להניחה על גבי גפת של זיתים, משום דמסקי הבלא", ופירש רש"י, שהגפת מעלה הבל (חום) למעלה ומרתיח

1 ע"פ הדרכים שנתבארו בסימן רנג

או ע"ג הפלטה 'ללא הפסק אויר', ואולי
בכהאי גוונא לא התיר הרמב"ן.

ושוב התבוננתי בחידושי הרמב"ן (מו ב),
והעולה מדבריו שמה שהצריך הפסק
אויר זה כדי שלא תהיה הטמנה במקצת
בגפת, והיינו דס"ל דהטמנה במקצת שמיה
הטמנה, רק כשהיא מוטמנת בכל צדדיה
אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל כשהיא
מגולה משאר צדדים, לא הוי הטמנה. וזה
עיקר חידושו של ר' זירא מקופה שטמן בה.
וא"כ נמצא, שבכדי להתיר הנחת הקדירה
על הפלטה או הפח אנו צריכים לומר,
שאינן בזה הטמנה במקצת, משום שדווקא
כשנוגעת הקדירה בגחלים או בגפת ששייך
להטמין בהם מיקרי הטמנה במקצת, אבל
בלאו הכי לא מיקרי הטמנה במקצת, וא"כ
לפי"ז אתי שפיר שאף שהקדירה טמונה
בבגדים הרי זה מותר לדעת הרמב"ן, אבל
לדעת ר' יונה ודאי שאסור, שהרי אף
בהפסק אויר הוא אסור.

ה. הכרעת השולחן ערוך

מין השו"ע (רנו ח) פסק כדעת רבינו יונה
והרשב"א, ונמצא שהמנהג הנ"ל שנהגו
אינו על פי דעתו.

והפמ"ג (א"א ס"ק יח) ביאר את דברי מרן כך,
שמותר להשהות ע"ג כירה ע"פ הדרכים
שנתבארו בסימן רנג, והיינו אם היא גרופה
וקטומה מותר כל תבשיל, ואם לא גרו"ק
מותר רק חייתא (תבשיל חי), או מבושל
כל צורכו ומצטמק ורע לו, ומ"מ כל שיש
אש תחתיה מוסיפה הבל היא, ואם הקדירה

וכתב הר"ן (שם ד"ה ויש), שהרמב"ן פליג על
רבנו יונה והרשב"א, ולדעתו האיסור להניח
את הקופה על הגפת הוא דווקא כשאין
אויר מפסיק בין הקדירה לגפת, אבל אם
יש אויר שרי, מפני שזה חשיב שהייה ולא
הטמנה, ואע"פ שהקדירה שלמעלה טמונה
בקופה, דבר שאינו מוסיף הבל הוא, ונמצא
שהשהייה ע"ג דבר מוסיף הבל (גפת) עניין
לעצמו.

וכתב הר"ן בדעת ר' יונה והרשב"א,
שלדעתם אסור גם אם יש אויר, וטעמם
הוא משום שהתנאי שתהייה שהייה ע"ג
כירה קטומה מותרת אף שמוסיפה הבל,
דווקא שאינה מוטמנת מלמעלה כמנהגנו
בחול או שלפני כן משים עליה כלי רחב
שאנו נוהגים לשים ע"ג הקדירה (כדי שלא
יגע בצדדיה) שכל כהאי גוונא לא מיקרי
הטמנה, אבל כל שהיא מוטמנת, הוי גילוי
דעת שהוא מקפיד בחימומה ולצורך מחר
הוא מטמין, ולכן חיישינן שמא יחתה.

ועוד כתב הר"ן, שמנהגינו כסברת הרמב"ן,
שטומנין את החמין בבגדים ובדברים
שאינם מוסיפים הבל, ומניחים הקדירה
ע"ג כירה קטומה שמוסיפה הבל.

ד. בעניין המנהג היום בקצת קהילות

והנה ע"פ דברי הר"ן, יש לנו מקור למנהג
שנהגו להניח קדירה על הפלטה ולכסותה
מלמעלה בבגדים. ולכאורה היה נראה
להעיר שברמב"ן מבואר שרק באופן 'שיש
הפסק אויר' שרי, ואילו המנהג הוא להניח
את הקדירה הטמונה על האש המכוסה

אזכור בין הדפנות לקדירה, לא דמי להטמנה שהדבר שמטמינים בו נוגע בקדירה, ואין להחמיר בה יותר משהייה ע"ג כירה.

ועוד כתב הטור שלאביו הרא"ש היתה כירה שדפנותיה גבוהים יותר מפי הקדירה ואזכור קיים בין דופני הכירה לקדירה, והיה נותן הקדירה לתוכה ומכסה פי הכירה בלוח או בדבר אחר והיה נותן בגדים על הכיסוי, והיה אומר שאין זה דרך הטמנה, כיוון שאין הקדירה נוגעת בשום דבר, אלא עומדת על הכירה ואזכור בינה לדפנות.

ומסיק הטור וז"ל: "וגם על ההטמנה של אדוני אבי הרא"ש ז"ל, יש לפקפק מההוא דקופה שטמנן בה וכו', אלא שהוא היה מחלק להתיר, כיוון שאינו דרך הטמנה כמו בקופה שהוא דרך הטמנה", עכ"ל.

ונמצא שהרא"ש לכאורה אזיל בשיטת ר' יונה, דאם הקדירה טמונה בבגדים ממש אסור להניחה על הכירה דמוסיפה הבל. ברם, כתב הב"י בשם מהר"י אבוהב דהרב רבינו יונה מחמיר יותר מהרא"ש ואינו מתיר לשים בגדים כלל, אפילו אם אינם נוגעים בקדירה. אבל לדעת הב"י זה אינו משמע מדברי הר"ן בדעת ר' יונה, אלא מותר לדעתו להניח בגדים באופן שאינם נוגעים בקדירה כמ"ש הרא"ש².

וכתב הב"ח (רנו ד"ה "ובענין זה") שהדבר פשוט שעיקר ההיתר לפי שיש אזכור בין הקדירה לדפנות המוסיפין הבל, אבל לא

נוגעת בגחלים אסורה מדין הטמנה במקצת, ואפילו אינה נוגעת אלא כל שמכוסה למעלה בבגדים שאינם מוסיפים הבל, מכל מקום ע"י האש שתחתיה מוסיפים הבל ואסור (ואפילו אם האש קטומה), כמו קופה שטמנן בה, שאסור להניחה ע"ג גפת, ואע"פ שאינה נוגעת בגפת וכמו שכתבו הרשב"א ורבינו יונה.

ולכן כתב השו"ע (סעי' רנו סע' ח) שאם מקפיד שאין הבגדים נוגעים בקדירה, אע"פ שיש אש תחתיה שרי, ע"פ דיני שהייה. וכן אם נתן כלי רחב ע"ג הקדירה שאינו נוגע בצדידי הקדירה ועליו נתן בגדים שרי, שאינו דרך הטמנה. וכן מותר להניח הקדירה בתנור (ע"י שיתן בתוכה חתיכה חיה כדי שיהיה מותר מדיני שהייה) באופן שלא תהא נוגעת בגחלים, ואע"פ שמכסה פי התנור בבגדים שרי, דאין זה דרך הטמנה.

1. בענין ההטמנה שנהגו במקומו של הרא"ש

והנה כתב הטור בשם אביו הרא"ש (שכתב פ"ד סי' ב), שיש מקומות שנהגו לעשות חפירה גדולה אצל מקום האש מרוצפת בלבנים סביב, ומסיקין אותה וגורפין אותה ומטמינין בה ומכסין אותה. ואף דלכאורה חשיב הטמנה בדבר המוסיף הבל, מכל מקום שרי, כיוון שבחפירה זו יש הרבה

2 ובביאור מחלוקתם נלע"ד שמהר"י אבוהב סבר שר' יונה אסר מטעם שהייה, וגזירה שמא יחתה, וממילא גם בכה"ג שהב"י גדים אינם נוגעים בקדירה קיימת סברת ר' יונה לאסור, ואילו הב"י ע"פ הר"ן סבר שטעמו של ר' יונה לאסור מדין הטמנה, וא"כ באופן שאין הבגדים נוגעים בקדירה אין דרך הטמנה בכך ושרי.

וכתב, דנראה לו דדוקא נקט שדפנות הכירה גבוהין יותר, כדי שלא יגע שום דבר בקדירה והוי כמו שיהוי.

ונמצאנו למדים שיש ג' ביאורים בדעת הרא"ש:

א. הב"ח פשיטא ליה דאף אם הלוח נמצא ע"פ הקדירה שרי.

ב. הפרישה כתב איפכא דדוקא שהלוח על פי דפנות הכירה באופן שאינו נוגע בקדירה שרי.

ג. הב"י, מסתפק באופן שהלוח נוגע בפי הקדירה.

וצ"ב במה פליגי.

ז. באופני הטמנה במקצת

המגן אברהם (ס"ק יח) כתב שדברי השו"ע, שצריך שלא יגעו שולי הקדירה בגחלים, זהו לשיטתו (בסי' רנג סוף סע' א), שאם הקדירה נוגעת בגחלים אסור מדין הטמנה במקצת, אבל לפי הרמ"א שכתב שם שבכהאי גוונא לא מיקרי הטמנה, א"כ שרי גם אם שולי הקדירה נוגעים בגחלים דמה שנוגע בגחלים לא הוי הטמנה, ומה שיש על הקדירה בגדים גם לא הוי הטמנה, כיוון שהבגדים לא נוגעים בקדירה.³

עוד הביא המג"א את דברי הרא"ש (פ"ד סי'

מפני שהדפנות היו גבוהים והלוח היה מונח על הדפנות ולא נגע בקדירה, דאפילו היה הלוח מונח ע"פ הקדירה, לא הוי הטמנה כיוון שיש אויר בין הדפנות לקדירה. להסברתו, הסיבה שעשו דפנות גבוהים היא שאם היה הלוח ע"פ הקדירה היתה הקדירה מתנדנדת מכובד הלוח ונופלת על צידה והמאכל היה מתקלקל, לכן היו הדפנות גבוהים והלוח מונח על הדפנות כדי שלא יגע הלוח בקדירה, עכת"ד.

ואילו הב"י (רנו ד"ה "ובענין זה") כתב כך, "משמע מלשונו (של הרא"ש) שאם כיסה פי הקדירה בלוח וכיוצא בו, שאין בו הבל כלל, אסור לתת בגדים על הלוח, אלא שצריך שהלוח יהיה ע"פ הכירה, דכל שהוא ע"פ הקדירה מיחזי כי הטמנה, ולפיכך עשה דפנות הכירה גבוהים מפי הקדירה כדי שהלוח שנותנים עליו הבגדים לא יגע בפי הקדירה. ואפשר דהוא הדין אם הלוח או הכיסוי נוגע בפי הקדירה, מאחר שהוא דבר שאינו מעלה הבל כלל, מפסיק ומותר לתת בגדים עליו, ומה שעשה הרא"ש דפנות הכירה גבוהות מפי הקדירה, לא מפני שלא תגיע הלוח בפי הקדירה, אלא מפני שיתיישב הלוח יותר יפה. וכן נראה מדברי הר"ן לדעת ר' יונה והרשב"א וגם מדברי רבינו שאכתוב בסמוך, עכ"ל.

גם בפרישה (אות כ) דן בדברי הרא"ש

3 ויש להעיר על המ"א שאם כדבריו, למה הרמ"א לא הגיה כאן על דברי השו"ע כמו בסי' רנג (סע' א), דאף אם שולי הקדירה נוגעים בגחלים שרי. ועיין בפרמ"ג (א"א ס"ק יח) שכתב בשם הא"ר (אות יז) שבאמת הרמ"א כאן לא פליג על מרן השו"ע, הואיל והקדירה מכוסה בבגדים, אף שאין זה דרך הטמנה (כיוון שאין הבגדים נוגעים בקדירה) מ"מ בהצטרף עם זה שהקדירה נוגעת בגחלים, מודה הרמ"א דהוה הטמנה (וכן מדוקדק מלשון הרמ"א בסי' רנג, ע"ש). ואפשר לומר שהרמ"א סמך על דבריו לעיל בסימן רנ"ג.

והרמ"א כתב (רנז ח בהגה) וז"ל: "והטמנה שעושים במדינות אלו שרי לכ"ע" (אור זרוע תרומת הדשן ואגור). וכתב הט"ז (ס"ק ו) על דבריו, שצריך לזהר שלא יעמיד הקדירה אצל דופן התנור שאז נראה כהטמנה, וכמו שכתבו הראשונים, שעיקר ההיתר הוא שיש הפסק אויר בין הקדירה לדופן.

והקשה הפרמ"ג (מש"ז ס"ק ו) שלא זכה להבין דברי הט"ז, דמה בכך שצד אחד דבוקה בתנור ובשאר צדדים מגולה ויש אויר מפסיק, שזה ודאי לא הוי הטמנה לרמ"א (בסי' רנג סע' א) דמתיר אפילו כשהקדירה נוגעת בגחלים. וכן בביאור הלכה (רנז סעיף ח' ד"ה נוגעים בגחלים) ציין לעוד כמה אחרונים שהשיגו על הט"ז בזה.

ובפשיטות נראה שדברי הט"ז הם בכה"ג, שפי התנור טוח בטיט כמו שכתב הרמ"א, והקשה הפרמ"ג (שם) דלפי הרמ"א בסימן רנד (סע' א) הטעם להתיר בטוח בטיט הוא משום דמידכר דכיר (שרואה הטיט ונוכר ולא יחתה) וכמש"כ שם המג"א (ס"ק ה) וא"כ גם בהטמנה הדין כן אע"פ שנוגע בדופני הכירה. ואף שבסימן רנג מיירי הרמ"א בשהייה, ואולי הטמנה חמורה וגזרו אף טוח בטיט. דוחה הפרמ"ג, שלא משמע כן, אלא על כרחך צ"ל, שהט"ז מדבר על אינו טוח בטיט, ושהיה של כמאב"ד ומצטמק ויפה בכה"ג מותר לרמ"א, מ"מ צריך לזהר שלא יגע בדופן התנור שאז הוי הטמנה כל שאין האויר מפסיק.

ב) שכתב שיש מקומות שבמקום שמסיקים האור ובשלו הקדירות, גורפין הרמץ ונותנים הקדירה לצורך מחר ומכסין אותה באפר צונן. ואף שלכאורה יש לאסור להם מדין קופה שטמן בה שאסור להניחה ע"ג גפת, דגם כאן הכירה מוסיפה הבל, י"ל דשאני התם שנתנו הקדירה לקופה לשם הטמנה, וגם ראוי להטמין בתוך גפת של זיתים, הלכך יש לחוש דילמא אתי למימר מה לי ליתן גפת תחת הקדירה מה לי להטמין בתוכו, אבל במקום שבישלו שם הקדירה כל היום, תחילת נתינת הקדירה שם, לא היתה לשם הטמנה וגם אין ראוי להטמין בתוך קרקע, הלכך ליכא למיחש.

עוד כתב המג"א שגם בתוס' (מח א ד"ה זיתים) השיגו על מנהגם שהיו מטמינים הקדירות על הכירות שלהם אע"פ שהיו גורפין אותן, וכתבו ליישב דדוקא בגפת אסרו דאיכא למיחש שמא יטמין כולה בתוכה, מה שלא שייך בכירות שלנו (וזה טעמו השני של הרא"ש)⁴.

ועוד כתב המג"א בשם הרש"ל בתשובה (סי' ט), דאפר חם אינו מוסיף הבל, אא"כ מעורב בגחלים. ואם טמן בער"ש על דעת שאין בו גחלים ולמחר מצא בו קצת גחלים, מותר התבשיל בדיעבד, ולא אמרינן, דהוי מוסיף הבל משום המקצת גחלים, וממילא יש לאסור התבשיל מחמת שהטמין בדבר שמוסיף הבל (כמבואר בסעיף א).

4 ועוד כתבו שם התוס' בשם ר' ברוך, שיש לחלק בין תוספת הבל דגפת לתוספת הבל של כירה לפי שהכירה הגרופה אין חומה מחמת האש ולעולם הולך ומתקרר, אבל הגפת מוסיף הבל מעצמו.

הרמ"א בסי' רנג שנהגו להקל כי"א דסגי באם נתבשל כמאב"ד, אא"כ כיסה הגחלים באפר כמ"ש בסי' רנג.

ועוד כתב המג"א, שהרש"ל בתשובה (סי' ס) החמיר מאוד. ונראה שלא רק שהחמיר לגבי טוח בטיט שלא מועיל בהטמנה גמורה, (ואף דליכא למיחש לחיתוי משום דמידכר דכיר, מ"מ שייך לגזור שמא יטמין ברמץ מגולה ויחתה, דלא עדיף מהטמנה בגפת שאסרו אף שא"א לחתות בו), אלא אפי' רק כששולי הקדירה נוגעין בגחלים ולא כולה מוטמנת החמיר, וזה כדברי הב"י בריש סי' רנג, דאסור מדין הטמנה במקצת ודלא כהרמ"א שמיקל בזה.

וכתב עוד המגן אברהם "פוק חזי מאי עמא דבר" וציין לעיין מש"כ בסוף סי' רנט.

ונראה שרצונו לומר שמנהג העולם בתנור טוח בטיט, שהכל מותר לדעת הרמ"א, כמש"כ בסימן רנט. ובפשטות נראה שכוונתו בשהיה ובהטמנה להקל בתנור טוח בטיט, אולם הפרמ"ג שם כתב שבהטמנה אפשר דלא מהני.

ועוד כ' בשם השלטי הגיבורים (על המרדכי דף עג א אות ב) וז"ל: "מאי טעמא אין טומנין בדבר המוסיף הבל גזירה שמא יטמין ברמץ, אבל הכא שהגחלים בעין ליכא למיחש שיטמין בהם" עכ"ל.

והנה המג"א הביא דברי השלטי גיבורים בקיצור, באופן שקשה להבין כוונתו, אולם בעיון במקור הדברים, מבואר שהש"ג בא ליישב את המנהג שנהגו להטמין

ובשער הציון (ס"ק מה, מז) כתב שיש ג' דיעות בפוסקים בדין זה:

א. דעת הרש"ל והתוספת שבת (בשיטת הט"ז) שאף בתנור טוח בטיט אסרו להטמין הקדירה.

ב. דעת האליה רבה, רע"א, הגר"ז והאור זרוע שאין להחמיר אף בהטמנה.

ג. דעת הפרמ"ג שיש להסתפק בזה.

ומסיק שעה"צ שנראה לו שאילו ראו המחמירים את דברי האו"ז לא היו מחמירים, ומ"מ במשנ"ב פסק שטוב להחמיר לכתחילה משום שהפרמ"ג מסתפק בזה (ויש להעיר שהפרמ"ג בסיכום הלכות הטמנה סוף סי' רנ"ט נראה שהכריע להחמיר, ע"ש).

ח. הטמנה בתנור

כתב השו"ע (רנד א) שמותר להניח הקדירה בתנורים בדרך שאין בה משום הטמנה, מכל מקום צריך לתת בתוכה חתיכה חיה, דאל"כ אסור מדין שהייה, וכתב על זה הרמ"א שאף בתנור טוח בטיט מותר להשהות אף בלא חתיכה חיה (כמו שנתבאר בסימן רנד).

והמג"א (ס"ק יט) כתב שהרמ"א מיירי רק בפשיטה או מיני קטניות שממהרין להתבשל ואין להם דין קדירה חייתה ולכן צריך שיהא טוח בטיט, אבל לבשר חי א"צ טיחה, ולכן רק חי, מותר. ולכן לפי"ז מקומות שלא נהגו לטוח אסור להם לתת מיני קטניות או בצק, אלא כדי שיתבשלו כמאב"ד מבעו"י (והיינו לפי מה שפסק

ט. הטמנה בסיר בישול איטי

והנה בנידון שבו אנו עוסקים, והוא הטמנה מערב שבת בסיר בישול חשמלי העשוי כקדירה בתוך קדירה, דהיינו שמניחים את הסיר שבו נמצא התבשיל (העשוי חרס) בתוך קדירת ברזל שיש בה גופי חימום, ורוב הקדירה מלבד מעט מחלקה העליון ומכסה הקדירה, מונחים בתוך קדירת הברזל החשמלית, ויש ריווח מעט בין דפנות סיר הבישול לבין דפנות קדירת הברזל, ואין דפנות הסיר נוגעות בדפנות קדירת הברזל, ויש בה כפתור הפעלה ואפשר ע"י סיבובו להגביר או להנמיך את חום גופי החימום.

הנה לכאורה היה נראה לומר שמכיוון שמניחים את הסיר שבו נמצא התבשיל בתוך קדירת הברזל החשמלית, ונמצא כמעט שכל הסיר בתחתיתו ובצדדיו בתוך הקדירה החשמלית, ממילא לדעת השו"ע שהטמנה במקצת שמה הטמנה, חשיב השימוש בסיר הנ"ל כ'הטמנה במקצת', ואף שאין לחוש משום הטמנה במקצת בקדירה המונחת על גבי כירה גרופה וקטומה מכמה טעמים, מ"מ לכאורה ניתן לומר שסיר זה שונה מכיוון שדרך העולם לבשל בו וחשיב ככירה שאינה גרופה וקטומה, ולהניח תבשיל בתוכו הוא כמו הנחה ע"ג אש גלויה.

אלא שעדיין יש לדון בזה לדעת הרמ"א שסובר להקל בהטמנה במקצת, האם

הקדירה בכגדים ע"ג פטפט (טרפידא) ותחתיו גחלים, דמאי שנא מקופה שטמן בה שאסור להניחה ע"ג גפת שמוסיף הבל, וזאת יישב ע"פ דברי התוס', דמאחר שהגחלים בעין ליכא למיחש שמא יטמין בהם, משא"כ בכל דבר שמוסיף הבל, כגון גפת וכיוצ"ב ששייך להטמין בו, יש לחוש שיבואו לומר מה לי ליתן גפת תחת הקדירה, מה לי להטמין בתוכו, ואז יבואו גם להטמין ברמץ. ולא הוי גזירה לגזירה, דכולהו חדא גזירה היא⁵, ומסיים המג"א וכתב "ומ"מ לא עדיף משהייה", והיינו שפשוט שגם השלטי הגיבורים מסכים לזה ומודה שאסור להשהות ע"ג הגחלים בכה"ג משום שמא יחתה בהם, אלא ע"פ הדרכים שנתבארו בסי' רנג.

והרמ"א כותב בסוף דבריו וז"ל: "ומצווה להטמין לשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת, וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישינן שמא אפיקורוס הוא. ומקור דבריו הוא (לפי מש"כ בדרכי משה סי' רנט אות ב) מהכל בו (סי' לא - לב) בשם רבי זרחיה, תקנת חכמים היא לענג את השבת בחמין, וכל שאינו מאמין ואוסר החמין חיישינן שמא מין הוא. והם דברי בעל המאור (בפ' כירה סוף טז ב) ושם כתב שכל מי שאינו אוכל צריך בדיקה אחריו אם הוא מין, ואם מת יתעסקו בו עממין.

5 ועיין בפירוש המשניות להרמב"ם בריש פרק במה טומנים מה שכ' בזה.

שסובר שאין הטמנה במקצת. ובחידושי הר"ן הישנות כ' לדחות ראיית הרשב"א מדין קופה, והיוצא מדבריו שלא חשיב הטמנה כל שאין מכוסה כולה לגמרי.

וכ"כ החיי אדם (כלל ב אות ה) שהטמנה הוי רק כשהדבר שמטמין בו נוגע בגוף הקדירה מלמעלה ולמטה ומכל צדדיו. ומשמע שאם הוא מגולה מלמעלה יש להקל.

ובשלחן ערוך הגאון ר' זלמן (סי' רנו קונטרס אחרון ס"ק ג ד"ה וכל) כתב שאין שייך הטמנה במגולה למעלה, ואפילו שכל דפנותיה טמונים כמבואר במרדכי ריש פרק ד, ושכן פי' בשארית יוסף שעל המרדכי (והובא בחידושי אנשי שם על המרדכי סי' רצט אות ז), ושכן משמע בהגה שם במרדכי, שאפילו כולה מוטמנת בגחלים עד שאין לו מקום לתפוס הקדירה אינו אסור משום הטמנה, ועל כרחק משום שפיה פתוח, ודלא כהט"ז בסי' רנח.

והערוך השלחן (סי' רנג סע' כד) כתב דווקא כשכותלי התנור מודבקים בקדירה סביב סביב מקרי הטמנה, כמו מטמין במוכין וכיוצא בזה, שמקיפין את הקדירה סביב 'ומכסין גם מלמעלה' וזה לא שייך בהטמנה בתנורים שלנו, ואין זה אלא שהייה.

והמשנה ברורה (סי' רנג ס"ק מח) כתב לבאר ברמ"א שמה שכתב 'מגולה למעלה' דהיינו שאין מכסה עליה בבגדים מלמעלה, וכן כתב עוד להלן (שם ס"ק סט) שכל שהוא פתוח מלמעלה לא מקרי הטמנה. וכן מוכח

דווקא כשהגחלים נמצאים בתחתיתה בלבד ולא בצדדיה ומעליה מיקל? או שמספיק במגולה מלמעלה, והמכסה לא הוי הטמנה וכמו שכ' הפרמ"ג (סי' רנג א"א ס"ק יז) והמשנ"ב (שם ס"ק מח) וכן מתבאר מדברי הר"ן (כב א מדפ"ר) בשם ר' יונה, שכתב שלא התירו להשהותה אלא כשמניחה "מגולה וכיסויה עליה".

והנה מלשון הרמ"א (סי' רנג סע' א) שכתב שכל זמן "שהיא מגולה מלמעלה" לא מקרי הטמנה ושרי, משמע לכאורה שדי בכך שהיא מגולה מלמעלה.

אולם הפרי מגדים (סי' רנט משב"ז ס"ק ג) כתב להסתפק, אם כוונת הרמ"א דווקא שגם פי הקדירה מכוסה הוי הטמנה, או דילמא כל שכל הקדירה טמונה, ואף שפיה מגולה הטמנה היא, והוסיף שמהט"ז משמע כן (סי' רנח ס"ק א), ודייק כן גם מדברי הרשב"א בחידושו (מו ב). והן אמת שכמה מהאחרונים (א"ר רנח ס"ק ג, מאמ"ר רנח ס"ק ב) כתבו לדחות דברי הט"ז ופסקו שלא כמותו, אבל טעמם של כמה מהם הוא משום ששם מדובר בכלי שני ואין הטמנה בכ"ש, וזה לא מפני שלא מטמין את כל הכלי, ויש שהבינו בט"ז שמירי באופן שכל הכלי טמון בתוך המים, וגם לדבריהם אין ראייה מהט"ז לעניינינו ודו"ק⁶.

ובפרמ"ג (סי' רנג א"א ס"ק יז) כתב, דאין הכי נמי שכל שמגולה מלמעלה פיה וכיסוי לבד אף שכולה טמונה מותר אליבא דהרמ"א

6 אולם באשל אברהם שם (ס"ו רנט בדיני שהייה והטמנה בקיצור) כתב, שלדעת הרמ"א יש להחמיר דוקא כשכל הקדירה מכוסה, וצ"ע למש"כ במשב"ז.

אלא שעדיין יש לומר שלפי ר"ת יש להחמיר בנידוננו שהרי כתב שלא יהיה 'רובו מכוסה'. ובסיר בישול חשמלי שמכוסה רוב הקדירה בתוך הכלי החשמלי שמא יש לאסור. ומלבד זאת הרי כל האמור לעיל אינו אלא אליבא דרמ"א שס"ל להקל 'בהטמנה במקצת', אבל לדעת מרן השלחן ערוך דסבירא ליה להחמיר בזה, פשוט דהיינו אפילו כשרק החלק התחתון של הקדירה מונח ע"ג גחלים או ע"ג האש הוי הטמנה במקצת וכיוון שדרך העולם לבשל בסיר בישול חשמלי, ודינו ככירה שאינה גרופה וקטומה, ממילא י"ל דאליבא דמרן השו"ע כאן שרוב הסיר מוקף בקדירת המתכת שיש בה גופי חימום חשמליים, גרע יותר מהנחת קדירה על גבי גחלים, והוי כקדירה שיש בה גחלים גם מצידיה.

י. אם יש תועלת במרחק שבין דפנות הסיר לדפנות הכלי?

ובעניין זה שאין דפנות הקדירה נוגעות בסיר החשמלי, ואין זה נחשב להטמנה, כפי שיתבאר להלן, יש לברר האם זהו דווקא בשיש מרחק מסויים בין דפנות הקדירה לדפנות הכירה, או אפילו ברווח כל שהוא? מכיוון שלגבי סיר בישול איטי הנקרא קראק-פוט, הרווח בין קדירת התבשיל לקדירת המתכת החשמלית הוא מועט ביותר.

ונבאר, דהנה יש סברא אחרת (היינו לא מחמת הטמנה במקצת) להקל בסיר

עוד במשנה ברורה (סי' רנח ס"ק ב) שדווקא שכולו מכוסה חשיב הטמנה, וכ"כ בשביתת השבת (דיני שהייה אות ו) ובקצות השלחן (סי' עא אות יג) ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד, ע"ד דיני הטמנה אות ד) ועיין בחזו"א (סי' לו ס"ק יט בד"ה והנה הרא"ש), והעולה מדבריהם דכל כה"ג כשלא מטמין מעליה לא חשיב הטמנה אף במוטמן למטה ומהצדדים.

ובאמת שהרמ"א עצמו כתב בדרכי משה (סי' רנג ס"ק ג) וז"ל: "וצ"ע דהא לא מקרי הטמנה אלא שמכסהו למעלה וכו' אבל ככהאי גוונא לא מקרי הטמנה, לכן נראה לי דמשום זה אין לדחות אור זרוע כמו שיתבאר בסי' רנו" עכ"ל. והעולה מדבריו שהטמנה לא מיקרי אלא כשמכסהו מלמעלה, ומשמע שמבאר כן בדעת או"ז, שדי בכך שמגולה מלמעלה.

והחזו"א (סי' לו ס"ק יט) פקפק על דברי הרמ"א בזה, עיי"ש, וכתב לבאר בכוונת האור זרוע שאין ההיתר משום שאין הגחלים מקיפים מכל צד, אלא משום שלא נתכוין להניח הקדירה לשם הטמנה וכו'.

ונראה ליישב דברי הרמ"א (סי' רנג ס"ע כד), שהרי דברי האו"ז הם מר"ת, ובספר הישר לרבינו תם (חלק החידושים סי' רלה) כתב להקל בדין הטמנה במקצת, וכתב שחמין שלנו שאנו טומנין, אע"פ שיש סביבותיו מעט רמץ כגובה אצבע אין כאן איסור, "דהטמנה משמע שמכוסה בה רובו או כולו" עיי"ש.

אבל בספר הלכות שבת בשבת (ח"א פ"ה אות ה עמ' 10) הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דבעינן דווקא שיהיה אויר ניכר בניהם. וכן הביא בספר אורחות שבת (ח"א הערה קמג) בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל, דבעינן אויר ניכר.

יא. האם יש הטמנה באותו מקום בישולו בתחילה?

והנה כתב הרא"ש (שבת פ"ד סי' ב) שבמקום שבישלו שם הקדירה כל היום, תחילת נתינת הקדירה לא היתה לשם הטמנה, וגם אין ראוי להטמין בתוך הקרקע, הלכך ליכא למיחש (ועיין שם).

ולפי זה בנידונינו גם כן, תחילת נתינת הקדירה הייתה לצורך בישול התבשיל, ולא לשם הטמנה, וצריך שיעשה מעשה נפרד להטמנה, וכל שעשה מעשה של בישול, ויש במעשה זה גם הטמנה לא אסרו חכמים.

אלא שעדיין אפשר לומר איפכא, שלהרא"ש אין להקל אלא שהיה מתחלה מעשה בישול 'לבד', ובאותו מעשה לא היתה הטמנה, ורק לאחר מכן נעשה גם מעשה הטמנה⁷, אבל כשבאותו מעשה של בישול יש גם מעשה ההטמנה אין להקל, ובנידון שלנו בנתינת הקדירה לצורך הבישול ישנה גם מעשה הטמנה. ועוד שהרי רבים מרבותינו הראשונים ומרן השלחן ערוך שכתבו להחמיר בדין 'הטמנה במקצת', מיירי לעניין שהייה, ובתוך דבריהם כתבו שאם

בישול החשמלי, שהרי הוא עשוי באופן שאין דפנות הקדירה שבה מונח התבשיל, נוגעות ממש בקדירת המתכת החשמלית, ובחלק מקדירות אלו אף תחתית הקדירה אינה נוגעת בתחתית קדירת המתכת, ורק בשפה העליונה של הסיר (במקום שנמצאים הידיות של הכלי) ישנם שוליים רחבים יותר ומחמת רוחבם אפשר להניח את הקדירה על קדירת הברזל ועדיין דפנות הקדירה שבה התבשיל אינן נוגעות בקדירה המתכת, ולפי זה יש לומר שאפילו אליבא דמרן השו"ע שהחמיר בהטמנה במקצת, כל כהאי גוונא לא חשיב הטמנה כלל, ומכל שכן אליבא דהרמ"א שאין לו דין הטמנה במקצת, שיש להקל כל שאין דפנות הסיר נוגעות בקדירת הבישול החשמלית.

אלא שעדיין יש לדון בזה שהרי לדעת כמה פוסקים צריך שיהיה הרבה אויר מפסיק בין הקדירה לבין התנור, הנה הרא"ש (שבת פ"ד סי' ב) כתב, שיש "אויר הרבה" בין הדפנות לקדירה. וכ"כ הטור (סי' רנח).

אך התוספות (מח א ד"ה דויתים) כתבו 'אויר' סתם. ובחידושי הרשב"א (מז א) כתב, שדווקא כשהדבר שמטמין בתוכו הוא "דבוק" עם הקדירה, אבל אם הוא רחוק ממנו ויש רווח בניהם אין זו הטמנה. וכן כתב המשנה ברורה בשער הציון (רנ"ח ס"ק מג), שיהיה "קצת אויר" מפסיק בין הקדירה לדופן הגומא.

7 וכמו שכתב הרא"ש שם שאחר הבישול מסלקין האש וכו' ונותנין הקדירה לצורך מחר.

ולכאורה אפשר לדחות ולומר שבנידון דידן שקדירת המתכת החשמלית עשויה מתחילה לפי מדת הקדירה שהתבשיל בתוכה, ומותאמת כך שתכנס מכל צדדיה לקדירת המתכת, שפיר הוי דומיא דרמץ, אך נראה דאין לומר כן, דהנה בשו"ע הגאון ר' זלמן (סי' רנו סע' י) כתב, לפיכך אין לאסור אלא כעין רמץ שהוא דבר המיטלטל "ומודבק לדופני הכירה", וכן בקונטרס אחרון (שם ריש סע' ג) כתב, "וזה החילוק שיש בין דבר המיטלטל שהוא מודבק סביב, לאינו מיטלטל שאי אפשר לו להידבק סביב". ועולה מדבריו שכל שאינו יכל להידבק לקדירה והוא נפרד ממנה, חשיב כאינו דבר המיטלטל.

וכן כתב הבגדי ישע (סו"ס רנו) על דברי הט"ז שם שאסור לקרב הקדירה לדופן התנור, וז"ל, "נראה לי שא"צ ליהזר בזה דאחר שיש אויר בתנור כו' ועוד, דאין הכוונה בדברי חז"ל דדוקא בבגדים שמתקפלים על הקדירה אבל בנין שעומד מעצמו ואינו נדבק בקדירה לא מקרי הטמנה". ע"כ.

וכן בספר הלכות שבת בשבת להרה"ג משה מרדכי קראפ שליט"א (ח"א פ"ה אות טז עמ' רעג), שאף על פי שכתב להחמיר שלא להשתמש בסיר כזה משום הטמנה, מכל מקום כתב שהמיקל בזה יש לו על מה שיסמוך, ואין למחות בידו, ובהערה שם כתב להביא צד קולא בזה לפי הנ"ל, דחשיב כדבר שאינו מיטלטל שאין בו דין הטמנה לדעת כמה ראשונים.

יש גחלים מתחת הקדירה יש לאסור מדין 'הטמנה במקצת'.

העולה מן המדבר שאף בשהייה שהקדירה מונחת שם לשם בישול, ומתחילה נתנה שם על מנת לבשל, מכל מקום יש לאסור מדין הטמנה כשיש גחלים מלמטה. ועוד יש לדחות ולומר, שאין ראיה מדברי הרא"ש הנ"ל להקל בנידונינו, שיש לומר שלדעת הרא"ש צריך ב' דברים כדי להתיר.

א: שתחילת נתינת הקדירה נעשתה לשם בישול, ב: שאין ראוי להטמין שם [וכמו שסיים הרא"ש "וגם אין ראוי להטמין בתוך קרקע"]. ובנידונינו יש רק טעם אחד, שנתן הקדירה מתחילה לשם בישול.

יב. צדדים נוספים לדיון

והנה עדיין יש מקום לומר שמכיוון שלדעת כמה מרבתינו הראשונים לא אסרו הטמנה אלא כשמטמין בדבר שאפשר לטלטלו ולכסות בו הקדירה, אבל דבר שאי אפשר לטלטלו, כגון תנור, מותר להטמין בתוכו, ומהם, ספר התרומה (סי' רלא) סמ"ג (לאוין סה, דף י"ג מלאכת אופה), סמ"ק (סי' רפב), מרדכי (ר"פ ב"ט סי' שכא), מרדכי (סימן ש"כ) הגהות מרדכי (סימן תנ"ו דף פ' ע"א), הגהות מיימוני (פ"ג מהלכות שבת אות ב'), והשלטי גיבורים על המרדכי (סימן ש"כ), שכתבו שאין לאסור הטמנה אלא בדבר המיטלטל דומיא דרמץ, כגון חול סיד ומלח. בנידון דידן שאינו דבר המיטלטל יש להקל, ועל כל פנים בודאי לא הוי דומיא דרמץ.

גם בולטת וניכרת שהיא מפסקת ביניהם וגם ממעטת קצת את חום החשמל, והאש היא כקטומה, ובאופן שכזה אם התבשיל מבושל כל צרכו אף שמצטמק ויפה, כיון שהיא ממש חוצצת ומפסקת מסביב לכל קדירת התבשיל, אפשר להקל ולעשות כן גם לכתחלה ולא לחשוש לאיסור הטמנה." עכ"ל.

והעולה מדבריו להחמיר בנידוננו, דכיוון שהקדירה עם התבשיל מכוסה ומוטמנת כולה או רובה בתוך מכשיר חימום חשמלי, אין מעט האויר שבניהם נחשב כאינה מוטמנת כיוון שכך הוא הדרך לבשל גם בימות החול, ולדעתו זה נחשב ממש להטמנה בדבר המוסיף הבל, ואין להקל אפילו במבושל כל צרכו, אך לאחר שראה הקדירות ונשאל על כך אמר שאסור גם בשהייה ולהחזיר, רק יעץ לעשות קדירה של פח, ובכל ערב שבת יפסיקו בה בין קדירת התבשיל והמכשיר, וטוב שתהא גם בולטת וניכרת שהיא מפסקת בניהם וגם ממעטת קצת את חום החשמל והאש, וחשיבא כקטומה, ובאופן שכזה אם התבשיל מבושל כ"צ אף שמצטמק ויפה לו יש להקל, וכיוון שהיא ממש חוצצת ומפסקת מסביב לכל קדירת התבשיל אפשר להקל ולעשות כן גם לכתחילה, ואין לחוש בזה לאיסור הטמנה.

ובספר מנחת שלמה (חלק ב ס"ק יג) בהערה שם הוסיף וז"ל: "ובנדון זה אמר מרן זללה"ה לתלמיד, שאף שבארה"ב נתפשט הדבר להיתר ויראים ושלמים משתמשים

וכמה מפוסקי דורנו העירו שבחלק מסירי הבישול החשמליים, גופי החימום נמצאים רק בצדדים ולא בתחתיתו, וכתבו שבכה"ג לא נחשב הטמנה,

ואין לומר שהכל גוף אחד, כיוון שסוף סוף מקור החום בא רק מהצדדים. וכן הביא בספר אורחות שבת (ח"א פ"ב הערה קמט אות ג) בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שאם גופי החימום נמצאים רק למטה ולא בצדדים, או רק בצדדים ולא למטה, יש להקל [ויש לעיין בזה עוד בדעת מרן השו"ע דס"ל שהטמנה במקצת חשיבה הטמנה, אם יש להקל בזה שאין גופי החימום גם מלמטה וגם מהצדדים, וי"ל שסברא זו אינה אלא אליבא דהרמ"א].

יג. שיטות הפוסקים

1. דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל.

כתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' לד אות ה) וז"ל: "לא הוריתי בזה שום היתר, ואדרבה דעתי מסכמת לדבריו דכיון שהקדירה עם התבשיל מכוסה ומוטמנת כולה או רובה בתוך מכשיר חימום חשמלי, אין מעט האויר שביניהם נחשב כאינה מוטמנת כיון שכך הוא הדרך לבשל גם בימות החול, ולדעתי הרי זה חשיב ממש הטמנה בדבר המוסיף הבל, ואין להקל אפילו במבושל כל צרכו, אך לאחר שראיתי את הקדירות ונשאלתי על כך אמרתי שאסור גם בשהייה ולהחזיר - רק יעצתי לו לעשות קדירה פשוטה של פח ובכל ערב שבת, יפסיקו בה בין קדירת התבשיל והמכשיר, וטוב שתהא

בדיעבד וכמ"ש המשנה ברורה (סי' רנג ס"ק א) וכן בביאה"ל (ד"ה ונהגו להקל) כתב בשם הרא"ש דמוטב יהיו שוגגין, אמנם ברור שאין כוונתו לשוגג ממש אלא שאפשר לסמוך על דיעות המקילים. עכ"ל.

עוד כתב, "וגם על סיר בישול שאין לו תוך עמוק רק מושב חשמלי עמוק מעט שעליו יושבת הקדירה אך איננו מקיף בגובה הקדירה השיב מרן זללה"ה דאף שאין בזה משום הטמנה מ"מ עדיין יש בזה איסור שהיה שהרי כך הרגילות לבשל בו וצריך גריפה וקטימה, והסכים דאם יניח ביניהם 5-6 שכבות של נייר כסף, בכה"ג זה יועיל להתיר שהיה בסיר כזה. אולם לשים נייר כסף בקראק פאט בהקיף של הקדירה, אמר שאין זה מועיל, ואף דיש שיטות ששהיה והטמנה הם איסור אחד ובמקום שיש היכר שניהם מותרים, מ"מ שיטה זו דחוויה היא מההלכה, רק כתוב שמי שנוהג כן א"א למחות בו, אך עיקר ההלכה שהטמנה זה איסור בפני עצמו גזירה שמא יטמין ברמץ, ואסור אפילו אם עושה היכר." והעצה היחידה לפי ראות עיניו היא: "לעשות עוד סיר בתוך המיחם שיחצוץ ממש בין הסיר לקדירת התבשיל, וגם שיהיה ניכר מלמעלה שהוא סיר נפרד דבכה"ג רואים שהתבשיל מתבשל בסיר אחר", ובכגון דא לא מצינו לאסור על הטמנה, ואף שיש שפקפקו בהיתר זה, מ"מ כך נ"ל, והגם שעדיין זה מוסיף הבל, בנד"ד שע"י הכלי החוצץ הוי שני סירים נפרדים, וגם הכלי הזה מפחית קצת מהחום של הגוף חימום,

בו, אולם לדידו ברור שאסור, ואפילו באופן שהתבשיל מבושל כל צרכו קודם השבת צריך הדבר ליאסר משום הטמנה גמורה באש גופא, דהנה רוב הראשונים קיימא כשיטת השו"ע שברגע שהקדירה נוגעת באש הרי זה חשיב הטמנה, מ"מ הכא שהאש עצמה מקיפה את הקדירה שהרי מכל עבריו הוא מוקף בגוף חימום חשמלי שמחמם את הסיר בקביעות ואין זה סתם דבר המוסיף הבל, בודאי שזו עיקר ההטמנה האסורה כיון שזה הרבה יותר מרמץ שהרי כל הסיר בתוך האש ממש, וביחוד שבחול"ל נוהגים להשתמש בו גם בימות החול וזהו דרך בישולו. ולא מבעיא לאלו ששמים מגבת ע"ג הסיר דבודאי אסור, אלא אפילו בלא"ה כשהסיר סגור ומכוסה במכסה אע"פ שזהו המכסה של הסיר עצמו הוי הטמנה ופשוט הוא דאסור להשתמש בכה"ג. אמנם אם משאירים את הסיר פתוח בלא המכסה כלל, פשוט שמותר. אך אין מבשלים באופן זה. ובסיר שגוף החימום מכסה רק מחצית מגובה הסיר הפנימי י"ל שכל מה שהרמ"א חולק על השו"ע זה ביחס לקדירה מגולה שנוגעת למטה בגחלים שלדעת השו"ע זה הטמנה והרמ"א חולק עליו, אולם בנד"ד שגוף החימום מקיף את כל הקדירה מאי נפק"מ אם כולו בפנים או רק חציו, ואף להמתירים בכגון דא, יתכן שחלקו בדין הטמנה וסברי דבכה"ג לא חשיב הטמנה, אולם איך יתירו להשתמש בזה כמות שהוא הרי לכל הפחות יש כאן בעיה של שהיה וחזרה, וההיתר של מבושל כל צרכו בשהיה וחזרה הוא הרי רק

וכתב הרמ"א בהגה כל שהוא מגולה למעלה שרי הטמנה במקצת, שמלבד שהפרמ"ג (סי' רנט משב"ז ס"ק ג) דעתו נוטה לאסור בכהאי גוונא אם מכוסה מכל צדדיו גם אם הוא מגולה למעלה, וכנ"ל, נוסף על זה כ' בשו"ע הרב (מהדורא בתרא לסימן רנז) לחלק בין אם כוונתו להטמין כדי לשמור החום, ואז אפילו העמיד הקדירה בתוך גחלים אם הקדירה מגולה מלמעלה מותר להטמינו שם משום שיוצא החום מלמעלה, אך אם כוונתו להוסיף חום וכיסה קדירתו מכל סביביו בגחלים וכיוצא בזה, לא משנה מה שהשאר למעלה פתוח, וזו כוונת הרמ"א, ולכן לא הגיה על דברי מרן בסימן רנז. ועוד נראה שבדידוננו שהכיסוי של הקדירה מונח על "הסיר" יש לראותו כחלק מהסיר, שהרי הוא מתוכנן שיהיה מחובר למסגרת של הסיר, ולכן נראה שאין להשתמש בסיר הנ"ל בשבת אלא אם כן הניחו מתחת הקדרה אבנים או צרורות בגד בכדי להגביה קצת את הקדירה שיהא חלל בין הקדירה לסיר, ובצירוף שיש קצת חלל בכמה מקומות שפיר רשאים להטמין בו בשבת. עכת"ד.

וכעין זה כתבו בשמירת שבת כהלכתה (פ"א דפו"ח הערה רנה). וכן בספר אוצרות השבת (ח"א עמ' תקיז) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאם מגביה הקדירה ע"י שמניח מתחתיה אבנים וכיוצא בזה, יש להקל אף אליבא דרבינו תם בספר הישר הנ"ל, שכתב להחמיר כשמטמין רוב הקדירה, דהכא לא חשיב רוב, וכן יש להקל בזה גם אליבא

בכה"ג אפשר לכתחילה לסמוך על הרמ"א שכל המותר בשהיה מותר בהטמנה, עכ"ל.

אולם בספר שבת כהלכה (ח"ב עמ' סח) כתב בשם מחבר הספר מאור השבת, שזמן רב לפני שנתפרסמה תשובת הגרש"ז הנ"ל בזה, שאל את פיו ובכמה מכתבים שהשיבו היתה דעתו ברורה להקל בזה, ולאחר שנתפרסמה תשובתו לאסור, כתב אליו שאכן כפי שפסק בתחילה להקל הוא הנכון, והוכיח הדברים בכמה הוכחות מדברי הפוסקים ונושאי כלי השולחן ערוך וכו', ולא הספיק הגרש"ז להשיבו, ושלדעתו קרוב לודאי שהיה מסכים בזה להקל בזה, ושכן שמע בשם בנו של הגרש"ז שאמר שהצדק עימו להקל.

2. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל

הגאון ר' יוסף שלום אלישיב בשו"ת קובץ תשובות (ח"ג סי' מג) כתב גם כן להחמיר בזה, משום דהוי הטמנה בדבר המוסיף הבל, ושאינן ללמוד מדברי הרא"ש (שבת פ"ד סי' ב) להקל, כיוון שמתחילה נתן הקדירה לשם בישול לא לשם הטמנה, ואף הרא"ש לא נתכוין לזה, ובתוך דבריו טרח הרב ליישב איך אפשר להשאיר קדירה בתוך התנור, וכוונתו לומר, שכיוון שמתחילה בישל שם ורק אחר כך בא לכסות הקדירה בבגד, אותו כיסוי דינו כחזרה, כיון שמתחילה כשהעמיד הקדירה שם לא היתה טמונה ורק אחר כך בא להשלים ההטמנה, אבל אם מתחילה כשבא לבשל השלים גם ההטמנה יש לאסור. ואין להתיר מטעם שלמעלה לא מכוסה רק בכיסוי הקדירה,

או ע"י השומר את החום הבא ממקור המוסיף הבל, והמציאות בסיר זה (בנידו"ד) שאין כל הקדירה מכוסה ע"י הגוף המחמם, או על ידי השומר את החימום, ולכאורה צריך להיות מותר אליבא דהרמ"א, ואף על פי שדרכו בכך גם בחול, מכל מקום היכן מצינו שאסרו חז"ל בכהאי גוונא, וכמדומה שישנם סירים כאלו שאין הקדירה נוגעת כלל בבלעך שבתוכו גופי החשמל שהם מקור החום ואפילו כשהוא למטה מן הקדרה, ולכן לא חשיב דרך הטמנה אלא דרך בישול.

וכן כתב בשו"ת עמק התשובה (ח"ד סי' יא אות ב) להקל בזה משום שנחשב כמגולה למעלה, וכתב עוד סברא להקל, כיוון שכך הוא דרך בישולו של הכלי הזה וכאילו היה הכלי עם מושבו, וכתב עוד שאם הוא לצורך מחר הרי בלאו הכי פסק הרמ"א בהג"ה (סי' רנו סע' א) להקל בדיעבד. וכן פסק בשו"ת תשובות והנהגות (ה"ג סו"ס קו), ושאפילו אם תמצא לומר שמגולה למעלה חשיב כהטמנה, הכא שאני, דיש לומר דדוקא כשמוטמן לבד אחשביה בכך להטמנה ואסור, אבל כאן שיש כח חימום חשמלי וסומך עליו, גם לדידיה אין כאן הטמנה גמורה, וכהאי גוונא נחשב לכירה כעיקר כוונתו כשאין הטמנה גמורה ויש להתיר, ועל כל פנים במילי דרבנן, והמנהג להתיר יש להם על מה לסמוך, והמחמיר יחמיר לעצמו.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' נב) כתב ג"כ להקל בזה, ותחילה כתב שמקושיית הרמ"א

דמרן השו"ע דס"ל להחמיר בהטמנה במקצת.

וכתב בספר שבת היום (סי' רנג סע' א, אליבא דהלכתא אות י עמ' נב) שהראה את הסיר הנ"ל להגרי"ש אלישיב זצ"ל, ביחד עם הרב אופיר מלכה שליט"א, ובדקו מכל צדדיו ואמר שאין סיבה לאוסרו אלא לפוסקים כמרן הבית יוסף בדין הטמנה במקצת, אבל לרמ"א יש להקל עי"ש.

אולם לפי האמור לעיל, יש מקום לומר שאף אליבא דמרן השו"ע יש להקל בזה, כיוון שאין דפנות הקדירה נוגעות בדפנות הקדירה החשמלית, וגם לא הוי דבר המיטלטל דומיא דרמץ.

3. שיטות המקלים

לעומת הפוסקים הנ"ל שהחמירו בסיר בישול חשמלי זה הנקרא 'קראק פאט', בספר ל"ט מלאכות (ריש עמוד תרלג) כתב בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שהורה להקל בזה, אליבא דהרמ"א דסבירא ליה להקל בדין הטמנה במקצת, ואמר שנחשב כמגולה מלמעלה, וכיסוי הקדרה לא שמענו דהוי דרך הטמנה.

וכן הביא בספר אוצרות השבת (ח"א עמ' תקיט) בשם הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל, וביאר טעמו דהטמנה לא מקרי אלא כשגוף המחמם נוגע בקדירה, או שעל כל פנים שומר ההבל, הבא מדבר אחר המוסיף הבל, נוגע בקדירה, ובסיר זה אין גופי החימום נוגעים בקדירה, ועוד שלדעת הרמ"א דוקא כשהקדירה כולה מכוסה ע"י הגוף המחמם,

וכן כתב הגר"י נויבירט זצ"ל בתשובה שהובאה בספר אוצרות השבת (ח"א עמוד תקכא) להקל בנידוננו, והאריך להוכיח דאף בדבר המוסיף הבל אין לאסור כל שפיו מגולה מלמעלה. וע"ש. וכן כתב להקל בשו"ת ברכת יהודה (ח"ב או"ח סי' טו). ובספר מגילת ספר (עניינים שונים או"ח סי' י) כתב, שאף שאין למחות ביד המקילים, כל בעל נפש יחוש לעצמו שלא להשתמש בכלי זה אלא אם כן אפשר לעשות באופן שיהיה קצת הפסק אויר.

ומורי ורבי הרב גיורא ברנר ראש בית המדרש הלכתא הביא בספרו שו"ת בגדי שש (סי' יח עמ' קכב) שנשא ונתן בשאלתנו עם הרב דב ליאור שליט"א (עי"ש).

יד. מסקנה להלכה

ולעניין הלכה, נראה שאמנם לפי המבואר לעיל, נראים דברי המתירים בזה מכמה טעמים, ובפרט אליבא דהרמ"א דסבירא ליה להקל בדין הטמנה במקצת, ואף אליבא דמרן השלחן ערוך דסבירא ליה להחמיר בדין הטמנה במקצת, המיקל בזה יש לו על מי שיסמוך, מכל מקום, כדי לצאת ידי ספק וכן במקום שמתארחים גם המחמירים בזה, אם הוא תבשיל לצורך סעודת ליל שבת, עדיף יותר שיניחו איזה דבר בתוך קדירת המתכת החשמלית, באופן שתהיה הקדירה שהתבשיל בתוכה גבוהה יותר, כדי שיהיה רווח בינה לבין קדירת המתכת החשמלית. ובאופן כזה שפיר יש להקל.

בדרכי משה (סימן רנג ס"ק ג) על הב"י שכתב שכיוון ששולי הקדירה נוגעים בגחלים הוי הטמנה וכו', דהא לא מיקרי הטמנה אלא כשמכסהו מלמעלה כמו שיתבאר בסימן רנו, ועל פי זה כתב הרמ"א ליישב דברי האו"ז דס"ל להקל בזה, מוכח שהכל תלוי אם הוא מכוסה גם למעלה, ומה שיש שרצו לומר שבדבר המוסיף הבל יש לאסור גם אם רוב הקדירה מוטמן, ומש"כ המשנ"ב (סי' רנג ס"ק מח) להקל, מיירי דווקא בדבר שאינו מוסיף הבל, אין זה נכון כלל, דהא המשנה ברורה מפרש דברי הרמ"א דמיירי בקדירה העומדת על גבי האש ממש, דכל זמן שהיא מגולת מלמעלה לא מקרי הטמנה, והעיד הרמ"א שכן המנהג, ושכן מפורש בדברי הגאון ר' זלמן (סי' רנו קונטרס אחרון סע' ג) בשם השארית יוסף, וסיים שבודאי יש מקום להחמיר למי שרוצה (מחמת דברי החזון איש שפסק להחמיר בדין הטמנה במקצת ודלא כהרמ"א), אבל קשה להלכה לדחות דברי הרמ"א המפורשים שנמשכו אחריו כמה וכמה גדולי אחרונים ובפרט במגן אברהם למעיין בדבריו, והרמ"א כתב שכן נוהגים, ועל כן אומר בטח דודאי מי שרוצה להחמיר יחמיר, וכמו שכתב גם הגרש"ז אויערבך, אבל להרעיש על אלו המתירים זה אין בדיננו. והניף ידו שנית בשבט הלוי (שם, סי' נג אות א) ומכל מקום מבואר בתחילת דבריו שם שודאי לדעת השולחן ערוך דסבירא ליה דהטמנה במקצת חשיבא הטמנה, גם ככהאי גוונא אסור, ולא התיר בזה אלא אליבא דהרמ"א דסבירא ליה להקל בדין הטמנה במקצת.

יש לצדד לומר שאין חשש הטמנה בסיר זה כלל, שפיר חזי לאיצטרופי סברת המקילים בהטמנה לצורך סעודת שבת שחרית. וכן אם קודם השבת כבר היה התבשיל מבושל כל צרכו, או שהיה חי לגמרי, יש להקל להשתמש בסיר זה, שיש לצרף סברת רשב"ם שהובאה בתוספות (שבת מז ב ד"ה במה) שהביאו בשם הר"ר יוסף שאיסור הטמנה שווה לדין שהייה, וכל

ואם הוא לצורך סעודת שבת שחרית, יש להקל להשתמש בסיר זה אפילו לכתחילה, שהרי בזה יש לצרף שיטת כמה ראשונים⁸ שפסקו להקל בכל עניין בהטמנה לצורך סעודת שבת שחרית, ואף על פי שלעניין הלכה אנו נוקטים להחמיר אף בזה, ואף הרמ"א (רנז ס' א) לא כתב להקל בזה אלא בדיעבד, מכל מקום בנידוננו שבלאו הכי

8 ומהם הראב"ן (סימן שלח) שכתב שכל שהוא לצורך מחר מסיח דעתו ממנו ואין לחוש שיבוא לחתות. וכן כתב בפסקי הרי"ד (שבת יח ב ומז ב), והביאו השבולי הלקט (סימן נז), וכתב שכן דעת אחיז רבי בנימין. וכן דעת המרדכי (שבת סימן ש). ואומנם מדברי התוספות (שבת מז ב ד"ה במה) בשם רבינו תם מתבאר שיש להחמיר בהטמנה גם כשהיא לצורך מחר, ומבואר בדבריו דסתם הטמנה שאסרו חכמים היא לצורך מחר, ומחמת כן אין החום משתמר, ויש לחוש לשמא יחתה. והרא"ש והרשב"א והר"ן ועוד רבים מהראשונים ומרן השלחן ערוך הסכימו לדברי רבינו תם שם, שאין לדמות הטמנה לשהייה, והטמנה חמירה טפי משהייה, ומחמת כן החמירו לעניין הטמנה גם בקדירה חייתה, או בתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אליבא דחנניה, אף שלעניין שהייה יש להקל בזה. אבל הרמ"א בהגה כאן כתב בשם יש אומרים, שבמטמין לצורך מחר מותר להטמין מבעוד יום בדבר המוסיף הבל, וכתב הרמ"א שבדיעבד יש לסמוך על זה רק שלא יהיה רגיל לעשות כן. אולם הגר"א כתב שנדחו דברי הי"א שהביא הרמ"א ויש להחמיר בהטמנה למחר דהטמנה חמורה משהייה וכו'. והיינו דסבירא ליה להגר"א שהעיקר כדברי השלחן ערוך (סעיף ז) להחמיר בהטמנה בתבשיל חי, משום שהטמנה חמורה משהייה לעניין זה, ואף הרמ"א שם כתב על דברי מרן, "וכן עיקר", אלא שהביא שיש מקילין בתבשיל חי, וכתב לסמוך על זה רק במקום שנהגו כן. וכן נראה דעת הלבוש להחמיר בזה שהרי השמיט לגמרי דברי הרמ"א בדין הטמנה לצורך מחר. וכבר העיר במלבושי יו"ט על הלבוש. אולם יש לומר שהלבוש סובר להחמיר בזה. והמג"א (ס"ק ח) כתב לבאר דברי הרמ"א דסבירא להו להי"א שכל שנתבשל כמאב"ד שרי להטמינו, והתוספת שבת (ס"ק ט) אליבא דהמ"א כתב שלפי דבריו אליבא דהשו"ע שהחמיר בהטמנה אף במבושל כ"צ (ואף ברע לו), היינו משום דהטמנה בסתם היא לצורך מחר, וצריך חיתוי יותר שלא יתקרב עד אז, ולכן החמירו בהטמנה אף למחר. וכן מתבאר מהמשנה ברורה (ס"ק יא) שכתב, שלדעת הי"א שיש להקל בהטמנה למחר, ה"ה שיש להקל במבושל כ"צ אפילו לצורך הלילה, וכדעת היש מקילין שהביא הרמ"א (בסעיף ז), ולפי זה י"ל דאליבא דמרן שהחמיר בהטמנה במבושל כ"צ, ה"ה שיש להחמיר בהטמנה לצורך מחר. והב"י הביא (סו"ס רנג) דברי שבולי הלקט בשם רבינו ישעיהו להקל, וכתב על זה, ואין נראה כן מדברי הפוסקים שאכתוב בראש סימן שאחר זה. ובב"י (סי' רנד) הביא דברי המרדכי והשבולי הלקט להקל בשהייה לצורך מחר, וכתב שלא משמע כן מדברי המפרשים שכתב בראש סימן זה, אלא מאחר שראוי לאכול בלילה אתי לחתיי, ואע"פ שאינו צולה אלא לצורך מחר. אולם בב"י לעיל (קרוב לסו"ס סימן רנג בד"ה ומכלל) כתב, שאפילו לדעת הר"ף והרמב"ם אפשר דלא איירי בגמרא אלא במשהו לצורך הלילה, אבל לצורך מחר מותר אפי" ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה או בתנור, דכיון דלצורך מחר הוא אסוחי אסחיה לדעתיה ולא אתי לחיתויי, וסיים דמכל מקום לצאת ידי ספק נכון להנהיג לתת חתיכת בשר חי בקדי" רה סמוך לחשיכה, דבכהאי גוונא לכו"ע שרי בלא פקפוק. ויוצא מדברי הבית יוסף שלא פשוט לו הדבר לדחות החילוק אליבא דהר"ף והרמב"ם בין שהייה לצורך הלילה לבין שהייה לצורך מחר, ועדיין חשיב כספק, (ובאליה רבה סוף ס"ק א עיין שם שהעיר על דברי הב"י בזה, דלכאורה דבריו סתרי אהדדי אי מהני שהייה לצורך מחר) ועל כל פנים בודאי שמוכח להי"א מדברי הב"י שלא רצה להכריע להקל בשהייה לצורך מחר. ויש לומר שהוא הדין לעניין הטמנה לצורך מחר, ולפי דברי המגן אברהם הנ"ל, לעניין הטמנה למחר בוודאי ס"ל להשלחן ערוך להחמיר, כדמוכח מדבריו בשלחן ערוך (סעיף ז), שכתב שהטמנה חמורה משהייה לעניין שיש להחמיר בהטמנה אפילו במבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו, וכן לא מועיל קדירה חיה, ודעתו שהעיקר להלכה כר"ת שהחמיר בזה, ומסתברא דהוא הדין לענין הטמנה לצורך מחר, והא בהא תליא. ויש להוסיף שהמהר"י אבוב (סי' רנג) כתב ששהייה לצורך מחר קילא מהטמנה לצורך מחר, ואף שר"ת מחמיר בהטמנה למחר, י"ל שיודה להקל בשהייה לצורך מחר. ונפק"מ נוספת בזה שמכיון שבדברי מרן לא נתבאר בהדיא להחמיר בזה אף בדיעבד, לכן אף למנהג הספרדים יש להקל בזה בדיעבד, דמעשה שבת דרבנן, ולדעת כמה פוסקים כל דבר שנחלקו בו הפוסקים אם מותר לעשותו בשבת י"ל סד"ר ולקולא וכ"ש כאן שאף לדעת האוסרים אין זה אלא אלא גזירה דרבנן.

שחריית, כיוון שיש מתירים לצורך הטמנה שחריית, ויש אומרים שהטמנה במקצת לא חשיבא הטמנה, ויש בזה ספק ספיקא לקולא, שמא לצורך מחר ליכא איסור הטמנה, ושמא כל שאינה מכוסה למעלה בבגדים לא חשיבה הטמנה, ושרי. והוסיף שם עוד טעם להיתר על פי מה שכתב הרה"ג ר' יוסף גרשון הורביץ בגידולי ציון (ח"ט סי' יא), שלא גזרו חז"ל "שמא יחתה", אלא לגבי גחלים שדרכם לדעוך קימעא קימעא, משא"כ פתיליה של נפט, וכיוצא בה, שאין הדבר מצוי שישתנה מצב החום, אין לחוש שמא יגביר החום של הפתילה, או את החשמל. וכ"כ בשו"ת כוכבי יצחק (ח"ג סי' לו אות ד) והוסיף שמכל מקום יש לכסות את הכפתור החשמלי שלא ישכח ויבא להגביה או להמעיט מדת החום. וכעין מש"כ בשו"ת האלף לך שלמה (סי' קטו). וכיוצא בזה כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג ס"ס מט) שכל שהכפתור מכוסה, ואין האש נראית יש להקל, דאיכא היכירא ולא יבוא להגביר האש. וכיוצ"ב כתב בשו"ת אגרות משה (חלק א חאו"ח סי' צג עמוד קנב) ¹¹.

שהיא קדירה חייתא, או שנתבשל ושרי בשחייה, שרי בהטמנה [והיינו משום שטעם האיסור שווה בשניהם, דאף הטעם דשמא יטמין ברמץ שנאמר לגבי הטמנה, היינו משום שמא יחתה בגחלים], וסברתו אינה יחידאה, וכן דעת כמה ראשונים⁹ ואע"ג שדבריו נדחו על ידי רבינו תם¹⁰ ולא קיימא לן הכי, מכל מקום בנידונינו בודאי שסברא זו חזי לאיצטרופי להקל.

וכן ראיתי למרן הגאון ר' עובדיה יוסף זצוק"ל בספרו חזון עובדיה שבת (חלק א עמ' סד) שכתב, שבנידונינו אין לחוש משום הטמנה במקצת, כיוון שיש אויר מפסיק בין הקדירה לבין גופי החימום, ושפילו היה הסיר מונח על גופי החימום, יש להקל כל שמשתמש בו לצורך סעודת שבת שחריית, שבזה יש לצרף סברת הרמ"א להקל בדין הטמנה במקצת.

ולכן כל שיש אויר מפסיק יש להקל אף לצורך סעודת הלילה, ואף כשאין אויר מפסיק יש להקל לצורך סעודת שבת

9 ומהם הרשב"א (שבת מז ב) ושכן דעת ר"י הזקן. וכן הביאו הר"ן בהלכות (ריש פרק במה טומנין) ובחידושי הריטב"א הנד"מ (שבת לד א) בשם ר"י הזקן, והסכימו לזה. וכ"כ התרומה (רלא) והסמ"ג (לאווין סה) והסמ"ק (סי' רפב) והרא"ש (פ"ד סי' א) והר"ן (כא ב) והמאירי (שבת מז ב והמשנה הראשונה) והנימוקי יוסף ובספר הבתים (שערי המלאכות האסורות בשבת שער חמישי) ובספר הפרנס (סי' קנה) והמרדכי (שבת סי' רצא וסי' שכ) וכן ערוך השלחן כתב שהרמב"ם כר"ת שהרי לא הזכיר לעניין הטמנה את חילוקי הדינים שהזכיר לעניין שהייה.

10 בתוספות (שם) ויש לנו להעמיד המשנה לעניין הטמנה דהיינו בסתם קדירות שהן מבושלות בין השמשות, ויש לחלק בין שהייה להטמנה, והטמנה חמורה יותר, שאף שבשחייה יש להקל כל שנתבשל כמאב"ד כיוון שאין חיתוי מעט מועיל לו, שהרי מגולה הוא ושלטי בה אוירא, אבל הטמנה, שהדרך להטמין לצורך מחר, יש לחוש יותר שיחתה, דחיתוי מועט מועיל לו לשמור חומו.

11 ולגבי כיסוי הכפתור יש להעיר שבחזון עובדיה סוף עמוד נ' הביא את האגרות משה וכתב שנראה שזהו רק חומרא בעלמא לכסות הכפתורים, דכיוון שהאש מכוסה ממילא חשיב ככירה קטומה. ויוצא מדבריו שהעיקר שהאש תהיה מכוסה, ואם כיסה את הכפתורים ולא את האש לא מועיל כלל, וכאן לגבי סיר החשמלי כתב להחמיר לכסות את כפתורי ההפעלה. אולם יש לומר שמכיוון שכאן חשיב כהטמנה, וכל ההיתר הוא משום שזה הטמנה לצורך מחר, ולא רצה להקל לגמרי בהטמנה בסיר כזה לצורך מחר אלא בצירוף נימוקים אחרים וכמו שכתבנו, הוסיף כן לרווחא דמילתא שגם יכסה את כפתור ההפעלה.

איזה תבשיל מותר להשהות מערב שבת על אש גלויה [ואכמ"ל].

ומכל מקום אם נותן בתוכו טס של מתכת להיכר, ומניח את הקדירה על אותו טס, נחשב סיר זה לכירה קטומה, שמותר להשהות עליה מערב שבת כל תבשיל, [אך לקראת שבת יש להעביר את הכפתור למצב 'איטי' (LOW) או 'מהיר' (HIGH) אך לא מצב אוטומטי (MED) הפועל לפי תרמוסטט. הסיבה לכך היא שהוצאת הסיר כולו להגשה גורמת מיידית לקירור הדפנות, וקיים חשש סביר להפעלת החימום מיד. לחילופין, אפשר להשאיר במצב 'אוטומטי' - ולהסדיר שעון שבת שינתק את המתח סמוך לזמן הארוחה (כמובן שיתרון נוסף לכך הוא - החיסכון בחשמל).

ולעניין חזרה

והוא הדין לעניין להחזיר תבשיל בשבת לסיר זה על מנת לחממו, שמכיוון שדרך לבשל בו, אע"פ שאין גופי החימום נראים, מכל מקום נחשבת האש שבו כגלויה, ואסור להחזיר לתוכו כל תבשיל משום "מחזי כמבשל", ואפילו הוא תבשיל יבש ומבושל כל צרכו, ורק אם נותן בתוכו טס של מתכת להיכר, ומניח את הקדירה עליו, נחשב סיר זה ככירה קטומה, ומותר להחזיר לתוכו בשבת תבשיל יבש המבושל כל צרכו ובלבד שאין בו טרמוסטט (וסת חום), וכנ"ל. ועל ידי נייר כסף רק אם יניח כמה שכבות של נייר אלומניום יש להקל. ואם לא נתן טס מתכת או כמה שכבות

ולסיכום ההלכה בדין הטמנה בסיר בישול חשמלי (קראק - פוט)

להלכה נראה שלמנהג האשכנזים יש להקל בזה אפילו לכתחילה. ולמנהג הספרדים, כל שאין דפנות הסיר נוגעות בדפנות קדירת המתכת, נראה שאין לחוש בזה משום הטמנה, והמיקל להשתמש בסיר זה יש לו על מה שיסמוך, מכל מקום אם הוא תבשיל לצורך סעודת ליל שבת, טוב להחמיר שיניח טס של מתכת בתחתית הסיר, כדי להגביה את הסיר שבו התבשיל מונח, כדי להגביהו ולהרחיק את תחתיתו וכן את דפנותיו מסיר המתכת החשמלי שבו גופי החימום.

ואם התבשיל לצורך סעודת שבת של שחרית, יש להקל להשתמש בסיר זה באופן רגיל אף למנהג הספרדים, ואין צריך להחמיר להניח טס של מתכת בתחתית הסיר.

וכן אם סמוך לכניסת השבת היה התבשיל חי לגמרי ועדיין לא התחיל להתבשל, או שהיה מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו, מותר להשתמש בו באופן רגיל.

ולעניין שהייה

וכל האמור, אינו אלא לעניין דין הטמנה, אבל לעניין דין שהייה מערב שבת, דין סיר זה כדין הנחה על אש גלויה, ואף על פי שגופי החימום שבו מכוסים במתכת, מכל מקום כיוון שהדרך לבשל עליו האש שבו נחשבת כגלויה, שנחלקו חנניה וחכמים

של נייר אלומניום ויש צורך בשימוש נוסף, מותר להוציא בכף מתוך הסיר גם לאשכנזים המחמירים בהכנסת כף משום 'מגיס' (ע"פ חזו"א). בכל מקרה, מומלץ לכוון בערב שבת שעון שבת שינתק את החשמל בשעת הוצאת המאכלים.

ואסיים בברכה לחבריי היקרים שעזרוני בכתיבת המאמר, בניסוחו ובהגהתו - הרב גיורא ברנר שליט"א, ראש בית המדרש. הרב אורן חושנגי שליט"א, ר"מ בבית המדרש והחברותא הרב יצחק אמויאל שליט"א.

הרב אלעד לנקרי שליט"א
בית מדרש 'הלכתא' – גבעת אסף

חליבה בשבת

שאלה

הרי"ף (לא ב), רא"ש (פ"ז סי' ב), רמב"ם (הל' שבת פ"ח ה"ז), סמ"ג (לאוין סי' סה) ועוד. וכן הסכמת כמה אחרונים¹ והם שו"ע הרב (סי' שה סע' כח), משנ"ב (סי' תקה הקדמה) ועוד.

על שיטה זו הקשו הראשונים, שהרי בפרק כלל גדול (שבת עה א) יש מחלוקת האם יש דישה רק בגידולי קרקע, חכמים סוברים ששייך דישה רק בגידולי קרקע, ורבי יהודה חולק, וקי"ל כחכמים ולפ"ז אין דישה בבהמות?

ומצאנו כמה תירוצים בדברי הראשונים.

א. בפרק כלל גדול כתבו התוס' בשם ר"י (שבת עג ב תוס' ד"ה מפרק) שיש ראייה שהלכה כרבי יהודה מברייתא בפרק אע"פ (כתובות ס א) "תניא, רבי מרינוס אומר: גונח יונק חלב בשבת. מאי טעמא? יונק - מפרק כלאחר יד, ובמקום צערא לא גזרו רבנן, אמר רב יוסף: הלכה כרבי מרינוס".

ב. א"ת שהלכה כחכמים, תירץ הרמב"ן (שבת צה א) שמצינו שבהמה נקראת גידולי

פסק השו"ע (סי' שה סע' כ) שמותר לחלוב הבהמה ע"י גוי מפני שריבוי החלב מצערה. אנשים שיש בכתייהם עז או כל בהמה כשרה, מהם הדרכים המותרות לחלוב בשבת כדי להקל מצער הבהמה?

וזאת למודעי, הדברים והמסקנות שנכתבו אין לסמוך עליהם להלכה. לפסיקת הלכה יש לעיין בדברי גדולי הדור שמפיהם אנו חיים.

א. שיטות הראשונים

לפני שנעבור לדון בשאלה יש לראות מהו האב מלאכה של חולב. איתא בפרק המצניע (שבת צה א) "חולב חייב משום מפרק, מחבץ חייב משום בורר, מגבן חייב משום בונה". ונחלקו הראשונים מהי מלאכת מפרק.

1. תולדת דש - פירש רש"י (צה א ד"ה מפרק): "כמו מפרק משאוי, שפורק אוכל ממקום שנתכסה בו, והוי תולדת דש". וכן דעת

1 לעניין האם יש גם איסור בורר, זוהי מחלוקת אחרונים אחרת. ונדון בזה בהמשך.

כד ס"ק טו) שדברי ר"ח⁴ ביו"ט, וכשחולב לקדירה מוכח שלצורך היום עושה, מה שאין כן שחולב לקערה שנראה שעושה לימים הרבה.

ועוד קשה שכתבו התוס' (שם ד"ה חולב) על מימרא דר"ח בשם ר"ת וז"ל: "נראה לר"ת דהיינו דווקא ביו"ט... אבל בשבת לא חזיא לשחיטה כמו 'דש' חשיבא שהבהמה היא כפסולת וכשחולב הוי כנוטל אוכל מתוך פסולת", והרי ר"ת פירש לעיל שחייב משום ממחך? וכתב הר"ש מדעסוי (הגהות שבת עג ב) שנראה שר"ת עצמו חזר בו ממה שכתב בפרק כלל גדול.

אבל החתם סופר (חי' מסכת שבת קמד ב) חולק וישיב דברי ר"ת, שהוא סובר שבחולב חייב משום ממחך דאורייתא, ודש דרבנן, וכאן מותר משום שממחך זהו מלאכה שאין צריך לגופה ומשום שמחת יו"ט התירו⁵, אבל משום דש דרבנן לא, מכיוון שתרי דרבנן לא מתירים משום שמחת יו"ט. לכן מותר רק לקדירה משום משקה הבא לאוכל, אוכל הוא.

3. תולדת קוצר - איתא בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) "החולב והרודה חלות דבש חייב משום קוצר", ופירש קרבן העדה (ד"ה חייב משום קוצר): "שכל שמבדיל דבר מחיותו חייב משום קוצר". ע"כ. והביא הצמח צדק (חי' שבת פ"ז ד"ה תוס ד"ה מפרק) ראייה גם

קרקע בפרק כל מערבין (עירובין כז ב) ² "מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע אף כל פרי מפרי וגדולי קרקע" והיינו בקר וצאן, וכ"כ המגיד משנה (פ"ח ה"ז) שזהו דעת הרמב"ם.

ג. עוד תירוץ של הרמב"ן (שם) שאין דישה של פרי אלא בגידולי קרקע, אבל הוצאת פירות מכונסים יש גם בלא גידולי קרקע כמו חולב.

ד. הריטב"א (שבת עה א) תירץ שמה שחלקו חכמים ורבי יהודה הוא לעניין חלזון, אבל בהמה שאוכלת מן הארץ נקראת גידולי קרקע.

2. תולדת ממחך - כתב ר"ת בספר הישר (סי' כ): "דתרי ענייני מפרק הן מפרק בגידולי קרקע תולדה דדש הוא מפרק שאינו בגידולי קרקע כגון הכא [חולב] תולדה דממחך". וכ"כ התוס' בשם ר"ת בפרק כלל גדול (שבת עג ב ד"ה מפרק).

והקשו³, איתא בפרק חבית (שבת קמד ב): "אמר רב יהודה אמר שמואל: סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה, אבל לא לתוך הקערה, אמר רב חסדא, מדברי רבינו נלמד חולב אדם עז לתוך הקדרה, אבל לא לתוך הקערה. אלמא קסבר משקה הבא לאוכל אוכל הוא", והנה אם חייב משום ממחך מה לי לתוך הקדירה מה לי לתוך הקערה? ותירץ האגלי טל (מלאכת דש סע'

2 התוס' כבר דחו תירוץ זה מברייטא בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ פט א) שם כתוב "מה דיש מיוחד שהוא גידולי קרקע ופועל אוכל בו אף כל כו' יצא החולב והמגבן כו'".

3 כך הקשה ר"י (תוס' עג ד"ה מפרק) ועוד ראשונים.

4 יבואר בהמשך המאמר אות ה.

5 דעתו שר"ח דיבר ביו"ט אבל בשבת אסור.

הקשו הרא"ש (שם), והמאירי (שם) ממימרא דר"ח שהובא לעיל שגם בקוצר י"ל מה לי לתוך הקערה מה לי לתוך הקדירה⁷. וכתב האגלי טל לתרץ כדלעיל שר"ח דיבר ביו"ט (ראה לעיל).

4. תולדת גוזז - כתב הרא"ש בשם הריב"א (תוס' רא"ש שבת צה א): "מפרק חייב משום גוזז דכל דבר שהוא מכביד על בעלי חיים והוא מסירו ומיקל מעליו קרוי מפרק ותולדה דגוזז הוא". וכן הביאו דעה זו הרשב"א בכתובות (ס א) והמאירי (שבת עג ב).

והקשו הרא"ש (שם), והמאירי (שם) ממימרא דר"ח שהובא לעיל שגם קוצר מה לי לתוך הקערה מה לי לתוך הקדירה, וגם כאן כתב האגלי טל לתרץ את התירוץ דלעיל.

וקצת ראייה לשיטת הריב"א מפרק שמונה שרצים, שם איתא (שבת קז ב): "אמר מר בר המדורי אמר שמואל הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב". ושואלת הגמרא מה הטעם? "אמר רבא אמר רב ששת האי מאן דתלש כשותא מהיזמי והיגי מיחייב משום עוקר דבר מגידולו, הכא נמי מיחייב משום עוקר דבר מגידולו". ופירש רש"י (ד"ה כשותא וד"ה מיחייב) שהכשותא גדל מריח הקרקע, וחייב אפילו שאינו מחובר. ובפרק אין מעמידין כתבו התוס' (ע"ו כו א ד"ה סבר) שעוקר עובר במעי אמו חייב משום גוזז. אם כן ראייה לדברי הריב"א שהחלב אינו מחובר, וגם גדל בגוף הבהמה.

מהגמרא דילן, שבפרק כלל גדול (שבת עג ב) כתוב: "אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים, אחת משום תולש ואחת משום מפרק" וכל זה מובא תחת הפיסקה "והקוצר".

וכתב שיירי קרבן (שם ד"ה החולב והרודה) קשה על דברי רי"ף, רש"י, רא"ש ורמב"ם שחייבו משום דש, הרי איתא בירושלמי בהדיה מהו האב מלאכה. ע"כ. אבל הרש"ש (שבת צה א) תירץ את קושיית השיירי קרבן שלפי הגמרא דידן אין הדין קוצר שייך בחליבה, שגם בדין מגבן ומחבץ דעת הירושלמי (שם) שחייב משום לש ואילו בגמרא דידן מחבץ חייב משום בורר, ומגבן חייב משום בונה. ועוד אפשר שיש ט"ס בירושלמי כמו שכתוב שם דמכבד ומרבץ חייב משום דש והגיה הקורבן העדה (ד"ה ה"ג המכבד) "משום חורש".

והקשה רש"י (שבת צה א ד"ה מפרק) וז"ל: "ואית דאמרי תולדה דקוצר, ולא היא, דלאו מחובר הוא, אלא פקיד ועקיר⁶, וקאי בעטיני הדד כתבואה בקשיה" ועוד הקשה על לשון הגמרא "ולשון מפרק נמי לא שייך למימר, אלא לשון תולש". את הקושייה הראשונה יש לתרץ לפי דברי הצמח צדק (שם) שכתב בחידושו וז"ל "בע"ח חשוב כמחובר והפירוק ממנו ה"ל כקוצר מהמחובר". והביא ראייה מפרק המביא גט (כא ב) שבע"ח נחשב למחובר קציצה כמו עלה של זית, ע"ש בתוס'. ע"כ. ועוד

6 עיין בחתם סופר (חי' ביצה ב א ד"ה ואאמ"ו הגאון) שם מוכח שיש מחלוקת בבלי ירושלמי האם יש קוצר בפקיד ועקיר.

7 את תירוצו של החתם סופר, שגם ר"ת יודה שחייב בדישה דרבנן לא שייך, מכייון שבדף קמד: מובא בתוס' שר"ת סובר ששיך בחליבה דישה. והכא לא מוזכר בירושלמי סברת דישה.

"כשחולב הוי כנוטל אוכל מתוך פסולת"
היינו תולדה דבורר.

ובאמת הערוך לנר (יבמות קיד א) ושבת של מי
(שבת עג ב) כתבו שלדעת ר"ת חייב שתיים
אחת משום ממחק ואחת משום בורר. ויש
לדייק סברה זו בדברי המרדכי (שבת רמז תלז)
וז"ל: "מ"ט למאי אית ליה למיחש לסוחט
ולמיפרק' ליכא כיון דחולב על בשולא
דאית בה בקדרה". ואפשר שזהו דעת הר"ן
(שבת קמד ב) שנראה בדבריו שחייב משום
בורר, ובפרק המצניע (שם) כתב בהדיא
שחייב משום דש, וכן הריטב"א (שם) וז"ל:
"וכן פר"ת ז"ל ונתן טעם לדבר דכל זמן
שהעז אינה ראויה לאכילה הרי הוא [ה]
חולב ממנה כבורר אוכל מתוך פסולת
וחייב משום בורר", ובפרק המצניע (שם)
נראה מדבריו שמסכים לשיטת רש"י שחייב
משום דש. וכ"כ הסמ"ק (מצוה רפב) וז"ל:
"ונהי דמשום סוחט ליכא משום בורר מיהא
איתא שהבהמה היא כפסולת בשבת". וכ"נ
מלשון הרמב"ן (שבת קמד ב), הרשב"א (שם)
ואורחות חיים (ח"א הלכות שבת).

אבל האור זרוע (ח"ב סי' נח) הביא את דברי
ר"ת שזוהי מלאכה אחת של דש וז"ל "ור"ת
זצ"ל אסר דע"כ חולב דהכא ביום טוב מיירי
דאי בשבת היינו דישה דכיון דבהמה לא
חזיא לאכילה בשבת הויא לה פסולת והוי
כמסיר אוכל מתוך הפסולת והוי כמו דש
שמפרק את האוכל מתוך הקש". וכן כתוב
בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס לבוב סי' לח)
וז"ל: "כתבו ור"ת אוסר לחלוב בשבת דכיון
דבהמה לא חזיא לאכילה בשבת הוי לה

אבל קשה על ראייה זו, משום שהתוס'
בפרק אין מעמידין (שם) כתבו שהמיילד
גויה בשבת פטור משום ששם מדובר
שיושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת
א"נ שכלו חודשי העובר ופסק גידולו, ואם
כן גם אצלנו החלב נעקר ומחכה לצאת,
וגם אינו גדל עוד.

5. תולדת טוחן - כתב היראים (סי' רעד ד"ה
מפרק) שקשה לו איך העמידו הראשונים
את שיטת רבי יהודה להלכה שיש דישה
בגידולי קרקע, והביא ראייה מפרק השוכר
את הפועלים (ע"ז פט א) שבהמה אינו נחשבת
לגידולי קרקע. לכן תירץ שחולב חייב
משום טוחן.

אפשר למצוא ראייה לשונית מספר יחזקאל
(יט יב) לשיטה זו המבארת את המילה מפרק,
כתוב שם "וַתַּתֵּשׁ בַּחֲמָה לְאַרְץ הַשְּׁלֶכֶה
וְרוּחַ הַקָּדִים הוֹבִישׁ פְּרִיָּה הַתְּפָרְקוּ וַיִּבְשׂוּ
מִטָּה עֲזָה אֲשֶׁר אֶכְלָתָהּוּ" מפרש המלבי"ם
(ד"ה התפרקו): "הוא דבר הנפרד בכח ממקום
שהוא מחובר ונתון שם". ועניין טוחן הוא
שנפרד חתיכה ממקום שהוא מחובר שם.

6. תולדת בורר - כתבו התוס' בפרק חבית
(שבת קמד ב ד"ה חולב) בשם ר"ת על מימרא
דרב חסדא שחולב אדם עז לתוך הקדרה
וז"ל: "דהיינו דווקא בי"ט דחזיא בהמה
לאכילה הוי כמו אוכלא דאיפרת אבל
בשבת לא חזיא לשחיטה כמו דש חשיבא
שהבהמה היא כפסולת וכשחולב הוי כנוטל
אוכל מתוך פסולת". ותמה המהרש"א (קמד
ב ד"ה תוס' בד"ה חולב) על דברי התוס', בתחילת
דבריהם נראה דהוי תולדה דדש, וסיים

פיקחת (יבמות קיד א) בשם אבא שאול שיונק מפרק כלאחר יד הוא. משמע שחולב עצמו איסור תורה.

וכן דעת הרי"ף (תשובות סי' שיב), הרמב"ם (הל' שבת פ"ח הל' ז), הרא"ש (שבת פ"ז סי' ב). ושיבולי הלקט (סי' קכג) כתב שבאמת דעת חכמים שחולב איסורו דרבנן אבל הלכה כרבי אליעזר שחולב חייב מדאורייתא, וראייתו מהמשך הגמרא שכתבו ש"חולב חייב משום מפרק".

ולמאן דאמר שאיסור חולב מדרבנן י"ל שפשט הגמרא נראית כך. ועוד שבירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) מובא כך בהדיא, וז"ל הירושלמי: "המכבד המרבץ המגבן המחבץ החולב והרודה חלות דבש חייב חטאת דברי ר"א וחכמים אומרים משום שבות". וגם אם תאמר שדברי ר"א קאי על הכל והלכה כחכמים י"ל שלפי רבנן אין דישה אלא בגילוי קרקע, וא"כ דישה שלא בגידולי קרקע איסורו מדרבנן, ומה שכתבה הגמרא בהמשך "חולב חייב" זהו דברי רבי אליעזר שדעתו שיש דישה בגידולי קרקע, ואינה להלכה.

וכן דעת הרמב"ן (שבת קמד ב), רשב"א (צה א), ריטב"א (שם), פסקי רי"ד (שם).

האור זרוע (ח"ב סי' נח) הביא ג' ראיות לזה:

א. איתא בפ' חבית (שבת קמה א): "אמר רבי זירא אמר רב חייא בר אשי אמר רב סוחט אדם אשכול וגו' ודג לצירו אפילו לתוך הקערה" ופירש רש"י (ד"ה ודג לצירו): "סחיטת דג לצירו לאו משקה הוא אלא

פסולת והוי כמסיר אוכל מתוך הפסולת, כמו דש שמושך האוכל מתוך הקש", וכ"ד ספר אהל מועד (שער השבת דרך ד נתיב ז).

ב. חליבה בשבת דאורייתא או דרבנן

איתא בפרק המצניע (שבת צה א): "תנו רבנן החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת, המכבד, והמרבץ, והרודה חלות דבש, שגג בשבת חייב חטאת, הזיד ביום טוב לוקה ארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות", והלכה כחכמים. נחלקו הראשונים האם דברי חכמים קאי גם על חולב, מחבץ ומגבן ואז איסור חולב הוא מדרבנן או שמא דברי חכמים קאי רק על מכבד, מרבץ ורודה ואז איסור חולב מהתורה. ונמצאו ראיות לשני הצדדים.

למאן דאמר שחולב חייב מהתורה יש ראייה מהמשך הגמרא שם כתוב "חולב חייב משום מפרק, מחבץ חייב משום בורר, מגבן חייב משום בונה". וכך פירש רש"י בפרק תמיד נשחט (פסחים סה א ד"ה אחד זה ואחד זה). ועוד יש להוכיח ממה שכתב רבי אליעזר שביו"ט לוקה ארבעים, והרי מלאכות אלו מותרות ביו"ט משום אוכל נפש (עי' ב"י או"ח סי' תצה), ולמה ילקה עליהם.

ר"ח (שם) ועוד ראשונים הביאו ראייה מפרק אע"פ (כתובות ס א) שם כתוב: "תניא, רבי מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת. מאי טעמא? יונק מפרק כלאחר יד, ובמקום צערא לא גזרו רבנן, אמר רב יוסף הלכה כרבי מרינוס", וגם בפרק חרש שנשא

אבל דעת רוב האחרונים שחולב חייב מדאורייתא, והם - שולחן ערוך הרב (סי' שה סע' כח), ערוך השולחן (סי' של סע' יד), היביע אומר (ח"ט או"ח סי' ל) והציץ אליעזר (ח"ב סי' ג פ"ג) שהוכיחו כן בדעת מרן, מנוחת אהבה (ח"ב פ"ו סע' טו), ונראה שזהו דעת מרן בעצמו בעניין חליבה של אישה (סי' של סע' ח) ע"ש.

ג. היתר חליבה משום צער הבהמה

איתא בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קלה א): "ספק בן שבעה ספק בן שמונה אין מחללין עליו את השבת. בן שמונה הרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו. אבל אמו שוחה ומניקתו מפני הסכנה". פירש רש"י (שם ד"ה מפני הסכנה) "מפני שחלב הרבה בדדיה, ומביאה לידי חולי", ועוד כתב הרא"ש (שבת פ"ט סי' ה): "ולאו דוקא סכנה אלא אפילו בשביל צערא בעלמא מותר". ובפרק ערבי פסחים (פסחים ק"ב א) איתמר: "יותר משהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק".

ופסק הר"ם מרוטנבורג⁸ (שו"ת סימן מט דפוס פראג . קרימונא סי' קפא. לבוב סי' שפט) שמותר לומר לגוי שיחלוב את הפרה משום צעב"ח, משום שהחלב בדדיה מצערה. וכן כתבו הרא"ש (שבת פ"ח סי' ג), הגהות מרדכי (שבת רמז תסד) והגהות מיימון (הל' שבת פ"ח הל' י).

אמנם שיבולי הלקט (סי' קכג) אסר לומר לגוי לחלוב וז"ל: "ותימה בדבר ושמא סברת הגאון להתיר דהוה ליה כמקנה בהמתו

אוכלא" משמע לדמו אסור (דהיינו פטור אבל אסור).

ב. איתא עוד שם: "כבשים שסחטן, אמר רב לגופן מותר, למימיהן פטור אבל אסור". פירש רש"י (ד"ה פטור): "שאינן זה מפרק, שאין המשקה הזה יוצא מן הכבשים שלא גדל בתוכן, אבל אסור, אטו זיתים וענבים", משמע שמדאורייתא מותר.

ג. פסק הרמב"ם (הל' שבת פ"ח הל' י): "הסוחט את הפירות להוציא מימיהן חייב משום מפרק וגו' ואין חייבים מן התורה אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד", ומשמע שלגבי שאר סחיטות פטור אבל אסור. ואם כך גם לעניין חולב חייב מדבריהם. ע"כ. וליישב את מימרא דרבי מרינוס (כתובות ס א) עם סברה זו, יש כמה תירוצים. הרמב"ן (שבת קמד ב) כתב שחולב ויונק שניהם דומים בדין ובשניהם אסרו שמא יבוא להחליף בסחיטה האסורה מהתורה. עוד יש לתרץ שיונק זהו עיקר המלאכה של הוצאת החלב לחולה מפני שהוא צריך לחלב חם (והיינו שחליבה רגילה חשיב לאחר יד), עוד יש לתרץ שלא התירו אלא שבות בשינוי דהיינו יונק אבל שבות ללא שינוי לא התירו, כ"כ הריטב"א, ועוד תירץ הרשב"א (שבת צה א) שבריייתא דרבי מורינוס - רבי אליעזר היא, ודחוייה מההלכה.

בשו"ת פסקי עוזיאל (שאלות הזמן סי' כ) כתב להוכיח שחליבה היא איסור דרבנן. ע"ש.

8 הר"ם מרוטנבורג (שו"ת סי' מט) לומד את הדין מפרק מי שהחשיך (שבת קנד ב), וקשה ששם זה לדעת ר"ג שדעתו שצבע"ב דרבנן וזו הסיבה שהוא לא פינה מבהמתו את המשא, ואנו בסוברים שצבע"ח דאורייתא, וא"כ עדיף טפי שילמד מפרק מפנין (שבת קכב ב) שם מובא בהדיא שצבע"ח דאורייתא. ובאמת הרא"ש (שבת פ"ח סי' ג) למד את הדין מפרק מי שהחשיך. וצ"ע.

שבדדיה מותר, כמו המפיס מורסא, והטעם שזהו מלאכה שאינה צריכה לגופא. ועוד כתב הרב המגיד (הל' שבת פ"י הל' יז) שאפילו שהרמב"ם פסק שמלאכה שאין צריך לגופא חייב עליה במפיס מורסא פטר. וכתב הב"י (סי' של) א"כ גם בחולבת מפני צערה מותר. והשו"ע (סי' של סע' ח) פסק כדברי הראשונים וז"ל: "אבל אמו שוחה עליו ומניקתו וגו' וכן היא בעצמה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה".

והאור זרוע (שבת סי' נח) כתב שדווקא בשהחלב נופל לארץ מותר והביאו הב"י בשם המרדכי (שם) וכ"פ המשנ"ב (שם ס"ק לב).

וכתב בשו"ת חוות יאיר (סי' קצא) ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' ס) דבשאר שבותים אין ללמוד זה מזה, כמ"ש המ"מ וב"י הביאם המג"א (סי' שז ס"ק ז), דפעמים התירו במקום צורך והפסד או מפני מצוה, ופעמים העמידו דבריהם אפי' נגד מצוה דאורייתא אפי' במקום כרת בשב ואל תעשה, לכן אין ללמוד היתר לגבי חליבת בהמה שהחלב הולך לאיבוד. אבל אפשר לומר שכאשר החלב שהולך לאיבוד דעת מרן שאיסורו מדרבנן, שאם לא כן לא היה דוחה מפני צערה של האישה.

בפרק מפנין (שבת קכח ב): "אמר רב יהודה אמר רב: בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה, ואם עלתה עלתה". הגמרא מביאה ברייתא שסותרת "בהמה שנפלה לאמת המים עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות".

לחלבה דהוי ליה כבהמתו של נכרי ואין בנו כח להתיר", ובשיבולי הלקט הקצר (עניין שבת סימן לג) לא כתב "ואין בנו כח להתיר" ובאמת המחזיק ברכה (סי' שה ב) הבין שדעתו כמו שאר הראשונים שמותר. להלכה נראה דעת הרמ"ע מפאנו (סי' קיב) לאסור, אבל השו"ע (סי' שה סע' ט) פסק כרוב הראשונים שמותר לומר לאינו יהודי לחלוב בהמתו בשבת משום צער בעלי חיים.

ד. דרכים בהן מותר לחלוב בשבת

מצאנו כמה דרכים בהן מותר לחלוב בשבת.

1. חליבה ע"י גוי - לעיל הובאו דברי הר"מ ופסיקת השו"ע שמותר לחלוב בהמה בשבת ע"י גוי משום צער בעלי חיים. לדעת המג"א (סי' שה ס"ק יג) טוב שיחלוב הגוי לתוך אוכל שאז זהו שבות דשבות. ונראה שכל זה לחומרה אבל ומעיקר הדין מותר כדעת מרן ורוב הראשונים.

2. חליבה שהחלב הולך לאיבוד - בפרק אלו מציאות (ב"מ לב א - לג א) מובאת מחלוקת האם צער בעלי חיים דאורייתא או דרבנן. ת"ק סובר שצבע"ח מהתורה ורבי יוסי הגלילי סובר שצבע"ח מדרבנן. ולרוב הראשונים צעב"ח הוא דאורייתא [עיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' רלט ד"ה הנה מצינו) ובשו"ת יחווה דעת (ח"ה סי' סד) שהרחיבו בזה].

וכתבו תוספות (שבת קלה א ד"ה מפני הסכנה) והרא"ש (שבת פ"ט סי' ה) שאפילו היא (היינו האשה) לחלוב עצמה ולהוציא חלב

לשולחן ערוך הרב (סי' שה סעי' כו) בהפסד מרובה יש לסמוך לחלל בשבות בידיים. וא"כ בעניין חולב יש לומר שיש מחלוקת, ולצד המתירים כתב המ"א (סי' שה ס"ק יב) שנראה מדברי הרמ"א (ש"ת סי' עא) לגבי המראת אוזים שמותר בידיים, ולצד האוסרים כתב הנתיב חיים (שם) שאין דברי המ"א מוכחים.

לענ"ד מפני שהסוגיא היא באיסור מדבריהם אפשר להקל, כדעת הסוברים שכשאין יהודי אפשר לעבור על שבות בידיים. ונראה שלזה התכוון הגר"א בביאורו (שם ד"ה שהחלב מצערה) שהפנה לדברי התוס' בדף קמד (ע"ב) ששם הביאו את ההיתר של הוצאת חלב האישה בעצמה. וכ"ד, שו"ת אורח משפט (או"ח סי' סד), משפטי עוזיאל (כרך ג או"ח סי' מח), חזון איש (מכשירין סי' ו), שו"ת יביע אומר (ח"ט או"ח סי' ל). אבל בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ג אורח חיים סי' כ) כתב שלא התירו בדבר אלא ע"י אינו יהודי.

ה. חליבה לתוך אוכל

איתא בפרק חבית (שבת קמד ב): "אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה, אבל לא לתוך הקערה. אמר רב חסדא, מדברי רבינו נלמד חולב אדם עז לתוך הקדרה, אבל לא לתוך הקערה. אלמא קסבר משקה הבא לאוכל אוכל הוא". ופירש רש"י (שם ד"ה לתוך הקדרה)

הגמרא מתרצת שאפשר מביאים לה פרנסה ושאי אפשר מביא כרים וכסתות, מפרש רש"י (ד"ה ואי לא) מהו שאי אפשר? כגון שהמים עמוקים. ועוד מקשים "והא קא מבטל כלי מהיכנו סבר, מבטל כלי מהיכנו דרבנן, צער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן". וכתב רבינו ישעיה (פסקי רי"ד שבת קכח ב): "והוא הדין אם היו המים עמוקין שאי אפשר בכרים וכסתות, שטורח ומעלה אותה, דאתי צער בעלי חיים דאורייתא ומבטל מוקצה מדרבנן. אבל מיהו כל זמן דאיפשר בכרים וכסתות לא שרינן ליה להגביה הבהמה שהיא מוקצה" וכ"פ הרי"א (פי"ח הל' ד). אבל הרמב"ם (שם) והסמ"ג (לאוין סה, כג א) כתבו שאסור להעלותה בידיים⁹. הב"י סתם ולא גילה דעתו בזה, והשו"ע לא נראה בהדיא מה דעתו.

ונחלקו האחרונים בזה.

לדעת הט"ז (סי' שה ס"ק יא), רש"ש (קנב ב ד"ה והאיכא בדעת רש"י), ערוך השולחן (סי' שה סעי' יט) ועוד אחרונים, אסור להעלות את הבהמה מהמים בידיים אפילו אם תמות¹⁰.

לאליה רבה (סי' שה ס"ק יח) מותר להעלותה, אם לא יכול לפרנסה במקומה. וכן דעת הרמב"ם (שם) שכתב שלא יעלה בידיים זהו רק אם יכול אחרת, ועוד כתב המעשה רקח (שם) שנמצא ברמב"ם נוסחא אחרת שאומרת שאפי"ב בידיים מותר. וכ"פ הב"ח (סי' שה), וכף החיים (סי' שה ס"ק עו).

9 כתב פרי מגדים (סי' שה ס"ק יא) משום ששבת עשה ולא תעשה לא התירו להעלותה בידיים.
10 כמה טעמים לשיטה זו: הרש"ש (קנב ב ד"ה והאיכא) כתב שבמוקצה החמירו כעין תורה. הפרי מגדים (אשל אברהם סי' שה ס"ק יא) כתב משום ששבת תעשה ולא תעשה, ואין עשה של צעב"ח דוחה לא תעשה ועשה.

הרי"ף (שבת ס ב) הביא את דברי רבינו חננאל וחלק עליהם, לדעתו דברי רבי יוחנן הם לעניין חיוב חטאת בכבשים ושלקות לתוך הקערה, אבל לתוך הקדירה גם רבי יוחנן מודה שמותר, ועוד שרב ושמאל בחד דעה ולכן הלכה כמותם. וזוהי דעת הרמב"ם (הל' שבת פ"ח הל' ט, תוס' (שבת קמה א ד"ה ורבי יוחנן) והרא"ש שהעתיק בפסקיו (סי' ג) את דברי הרי"ף ולא חלק עליהם. אלא שבתשובה (כלל כב סי' א) כתב "פלוגתא דרבוותא היא, וגו' ומי יכניס ראשו בין ההרים, והמחמיר תבא עליו ברכה". עכ"ל.

הב"י (סי' שכ) הכריע כרוב הראשונים וז"ל: "ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרמב"ם והתוספות מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן כל שכן במקום שגם הרא"ש סובר כן משורת הדין". ובשו"ע לעניין כבשים הביא בסע' ז דעה כרוב הראשונים שמותר, ובסוף הביא את דעת רבינו חננאל שאוסר, ועליו הוסיף שם הרמ"א "ולדבריו, הסוחט אשכול לקדירה נמי אסור". בהלכות יו"ט פסק מרן (סי' תקה סע' א) כדברי רב חסדא להלכה. והחיי אדם (כלל י אות ג) כתב שנכון להזהר באיסור תורה, וכ"ד המשנ"ב (סי' שכ ס"ק יז) שזהו דעת מרן שחשש לדברי הרא"ש בתשובה. אבל הט"ז (סי' שכ ס"ק ו) כתב שמרן גילה דעתו בהלכות יו"ט שדברי רב חסדא עיקר ללא חולק, ותמה על דברי הרמ"א, וכן נראה דעת שו"ע הרב (סי' שכ סע' ו), הערוך השולחן (סי' שכ סע' טז) והבן-איש חי

"של תבשיל לתקנו, דמוכחא מילתא דלאו למשקה בעי ליה, אלא לאוכל, ואין זה דרך פריקתו, והוי כמפריד אוכל מאוכל"¹¹. ונחלקו הראשונים האם דברי רב חסדא להלכה.

דעת רבינו חננאל (שם קמה א) שדברי רב חסדא דחויים, והוכיח מאיתא בפרק חבית (שם קמה ב) מחלוקת משולשת לגבי סחיטת שלקות וכבשים: "כבשים שסחטן, אמר רב לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור, ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר. ושמאל אמר אחד זה ואחד זה, לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור. רבי יוחנן אמר אחד כבשים ואחד שלקות, לגופן מותר למימיהן חייב חטאת". ופירש רש"י (שם ד"ה לגופו): "אם לאכול הכבשים סוחטן ממשקה הצף עליהן והנבלע בהן מותר לכתחילה, דלא מפרק הוא, הואיל ולא למשקה הוא צריך", ועוד פירש (שם ד"ה פטור) "שאיין זה מפרק, שאין המשקה הזה יוצא מן הכבשים שלא גדל בתוכו, אבל אסור, אטו זיתים וענבים". וכתב רבינו חננאל (שם) שקיימא לן שכל מקום שחולקים רב, שמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן. א"כ בין כבשים ובין שלקות חייב חטאת. ועוד כתב שלדעת רבי יוחנן אין הבדל בין סחיטה לקדירה או לקערה על הכל חייב חטאת, ורק לשמואל שאין הלכה כמותו חילק. וא"כ למסקנת ר"ח (שם) דברי שמואל ורב חסדא דחויים מההלכה.

11 הקשה רבינו ישעיה (פסקי רי"ד רמד ב) וז"ל: "ואי קשיא נהי נמי דמשקה הבא לאוכל אוכל הוי, מכל מקום הרי מפרק האוכל, ומאי שנא מדש חטים שהן אוכל והויא מלאכה?" ותירץ שבאשכול ענבים כולו ראוי לאכילה מה שאין כן בחיטה שלא כל החיטה ראויה לאכילה. ע"ש. וקשה שהרי בע"ח יש בהם עצמות, גיד הנשה, חלב וכו' שאינם ראויים לאכילה, וא"כ יהיה אסור לחולבו בשבת. ורבינו ישעיה פסק שמותר לחלוב לתוך הקדירה בין ביו"ט בין בשבת. וצ"ע.

משנה (הל' מגילה פ"א הל' י), וגינת ורדים (או"ח כלל ג ר"ס ז) שאין דרך הרמב"ם לחלוק על הרי"ף ויש לפרש תמיד את דעת הרמב"ם עם דעת הרי"ף, וא"כ דעת הרי"ף שחליבה לתוך הקדירה איסורה מדרבנן.

אבל הר"ן (ס ב ד"ה ואחרים) כתב שטעם הרי"ף הוא משום איסור שבת משום שהבהמה חשיבה לפסולת מפני שאינה ראויה לכולם, אבל ביו"ט חזי לשחיטה והיא אינה פסולת, וכך כשחולב בשבת מוציא אוכל מתוך פסולת (ועי' לעיל שביארתי שיטת מ"ד שאיסור חליבה משום בורר). וכ"פ הרמב"ן במלחמות (שם), וכן הם דברי ר"ת¹⁴ (שם ד"ה חולב). וגם דעת הראב"ן (סי' שנא) שחיובו של חולב לאוכל בשבת הוא מדאורייתא.

ולדברי האומרים שחיובו של החולב לאוכל הוא מדאורייתא מצינו מחלוקת ראשונים ואחרונים איזה אב מלאכה היא וכתבנו

לעיל את דברי הערוך לנר (יבמות קיד א) ושבת של מי (שבת עג ב) שכתבו שלדעת ר"ת חייב שתיים אחת משום ממחק ואחת משום בורר, ע"ש.

וכתבו כמה אחרונים שיש לדחות דעה זו וחיובו הוא משום דש, והנה הם הדברים: הטור כתב בשם ר"ת (סי' שכ) לעניין סחיטת בוסר וז"ל: "ור"ת כתב דבוסר ודאי אסור דלא שרינן אלא באשכול של ענבים שראוי לאכילה אבל בוסר שאינו ראוי לאכילה

(שנה ב יתרו סע' א) שלא הביאו את דעת רבינו חננאל, וכ"נ דעת כף החיים (סי' שכ ס"ק ג). ע"כ. ומ"מ גם לדעת שמחמירים עיקר דעת מרן לא כרבינו חננאל.

[ולעניין אם צריך שהבהמה תהיה מיועדת לאכילה כתבו הראשונים ושו"ע ונו"כ בסימן תקה סעיף א. ע"ש. ואין המקום להאריך]

כתב הרי"ף בתשובותיו (סי' שיב) וז"ל: "ודקא סלקא דעתך דהא דאמר רב חסדא מדברי רבינו נלמוד חולב אדם עז לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה דבשבת הוא לאו הכי מילתא דהא ליכא מאן דשרי בשבת". עכ"ל¹². ורבינו יחיאל מפאריש (סי' קלו) כתב שרבינו חננאל ורבינו יעקב גורסין בדברי רב חסדא "יום טוב". ע"כ. מדברי בעל המאור (ביצה א א) משמע שהרי"ף אסר בשבת משום ביצה שנולדה בע"ש.

גם דעת הרמב"ם (הל' שבת פ"ח הל' י) שבשבת חליבה שהיא לתוך הקדירה איסורה מדברי סופרים¹³, וכ"ד הרשב"א (עבודת הקודש בית מועד שער א סי' ג) אלא שדעתו באיסור דרבנן אחר שהוא משום שהחלב נולד מן המוקצה, והכל בו (סי' לא) כתב ב' טעמים משום נולד ומשום מוקצה מחמת איסור שהבהמה הייתה איסור. עוד יש לחזק שזהו דעת הרי"ף מכך שהרמב"ם כתב שהחולב לקדירה איסורו מדרבנן, וכתבו הכסף

12 כתב הרי"ט"א (שבת קמד ב) "לפיכך הסכימו כל גדולי האחרונים ז"ל לדברי רבינו אלפסי ז"ל דהא דרב חסדא אפילו בשבת היא כיון דנקטה סתם" ועוד כתב (קמה א) "וכל סחיטה וחליבה מותרת לתוך הכלי שיש בו אוכל ואפילו בחולב מן העז בשבת כדברי הרב רבינו אלפסי ז"ל". וצ"ע מפני שדעת הרי"ף שדברי ר"ח ביו"ט בלבד.

13 בדברי הרמב"ם לא כתבו מהו האיסור, אבל מרכבת המשנה (חעלמא) (שם) כתב שטעם הוא משום מוקצה.

14 עיין לעיל שיש מחלוקת אם דעת ר"ת הוא דאורייתא או דרבנן.

בעז העומדת לאכילה, ומה שבא להשמיע הוא את איסור החליבה לתוך הקערה, וזה לא הוצרך הרמב"ם להביא שמה שאסור בשבת אסור ביו"ט וסמך על מה שכתב כאן, ולתוך הקדירה פשוט שמותר ביו"ט שזהו מלאכת אוכל נפש. ומרכבת המשנה (חצלמא שם) חלק על המגיד משנה וכתב שר"ח דעתו שביו"ט אפילו לתוך הקערה מותר שדרך החלב להחמיץ, ואנו שפוסקים שהחלב הוא מוקצה אסור בשבת אפילו לתוך הקדירה, אבל ביו"ט אפילו לקערה מותר, וזה הסיבה שלא הביא הרמב"ם את דברי ר"ח בהלכות יו"ט.]

אבל הרמב"ן (שבת קמ"ב) כתב שמימרא דרב חסדא היא בין ביו"ט בין בשבת, וראייה לכך שמימרא דשמואל שממנו לומד ר"ח דיבר על סחיטה בשבת. ולסברת ר"ת השיב שאין איסור שחיטה מוציאה מתורת אוכל שהרי היא ראויה לחולה או לגויים או למחר. והריב"ן (קמ"ב) כתב שאם דברי ר"ח ביו"ט היה לו לפרש דבריו שאין דרך האמוראים לסתום. ורבינו ישעיה (תוס' רי"ד קמ"ב) כתב שאם אשכול של ענבים שסחיטתו דאורייתא התיירו לתוך הקדירה, כ"ש שיהיה מותר לחלוב שאיסורו מדברי סופרים (דעתו שחליבה אסורה מדרבנן). וא"ת שהעז מוקצית גם החלב יאסר¹⁵ כתבו הרמב"ן (שם), רשב"א (שם) וריטב"א (שם) שמדברי שמואל למד רב חסדא דלית ליה מוקצה ונולד ולכן החלב מותר, א"נ שאין מוקצה שקפץ מעצמו אסור אלא למלאכתו,

ואפי' האוכלו בטלה דעתו הוי כבורר אוכל מתוך פסולת" עכ"ל. וכתב בספר חמד משה (סי' שכ ד"ה במ"א סק"ז) שכוונת הטור, התוס' והר"ן שבורר זהו לאו דווקא אלא כוונתם שחייב משום דש. ונראה זה בהדיה באור זרוע (ח"ב סי' נח) וז"ל: "ור"ת זצ"ל אסר דע"כ חולב דהכא ביום טוב מיירי דאי בשבת היינו דישה דכיון דבהמה לא חזיא לאכילה בשבת הויא לה פסולת והוי כמסיר אוכל מתוך הפסולת והוי כמו דש שמפרק את האוכל מתוך הקש", וכן כתוב בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס לבוב סי' לח) וז"ל: "כתבו ור"ת אסר לחלוב בשבת דכיון דבהמה לא חזיא לאכילה בשבת הוי לה פסולת והוי כמסיר אוכל מתוך הפסולת, כמו 'דש' שמושך האוכל מתוך הקש", וכ"ד ספר אהל מועד (שער השבת דרך ד נתיב ז ועיין ביאור הלכה סי' שכ ד"ה לאכול).

[בדעת הרמב"ם יש לפלפל. שכתב הרמב"ם (הל' שבת פ"ח הל' י) וז"ל: "ומותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך האוכל, שמשקה הבא לאוכל אוכל הוא ונמצא כמפרק אוכל מאוכל, אבל אם סחט לכלי שאין בו אוכל הרי זה דורך וחייב, והחולב לתוך האוכל או היונק בפיו פטור ואינו חייב עד שיחלוב לתוך הכלי". עכ"ל. וכתב ההגהות שנראה מדברי הרמב"ם כדעת ר"ת, סמ"ק ועוד שדברי רב חסדא הם ביו"ט. וכן הוא דעת הרב המגיד. ותמה הרב המגיד מדוע השמיט היתר זה מהלכות יו"ט. ותירץ החידושי מים חיים (שם) שדברי רב חסדא

15 אפשר לתרץ קושיית רבינו ישעיה כך: מה שאסרו בשבת משום שהפרה מוקצית כך שהיא נחשבת כפסולת. ואם כן יש לנו פה שתי דינים שונים סחיטת ענבים שהיא סחיטת אוכל מאוכל, וחליבה שהיא הוצאת אוכל מתוך פסולת. ע"כ.

ו. השוואה בין חליבה לאוכל לסחיטת בוסר

כתב המנוחת אהבה (ח"ב פ"ו הערה 59) שדעת מרן השו"ע שדברי רב חסדא הם ביו"ט, ראשית שזהו דעת שלושת עמודי ההוראה, וגם משהביא דבריו בהלכות יו"ט (סי' תקא ס' א) והשמיט כל זה מהלכות שבת.

מדברי השו"ע לא נראה בביור מהו דעתו לעניין חיוב סקילה בחולב לקערה. נראה שיש להוכיח מהסוגיא בעניין בוסר, ע"פ דברי סמ"ג (סי' רפב) שיש קשר בין שתי הסוגיות וז"ל: "אבל בשבת לא דאינו יכול לשוחטה ולאכלה, ונהי דמשום סוחט ליכא משום בורר מיהא איתא שהבהמה היא

כפסולת בשבת, אבל גבי סוחט ענבים מותר דהא חזי לאכול ענבים גופייהו, ומשום הכי אסר רבינו תם לסחוט הבוסר לתוך המורייס אפילו ביום טוב וגו'".

והנה לעניין סחיטת ענבים ראינו לעיל שמותר לסחוט לתוך קדירה עם אוכל, אבל לעניין בוסר שאינו ראוי לאכילה יש מחלוקת. וז"ל הטור (סי' שכ): "וכן התיר הרב רבי יוסף לסחוט בוסר לתוך האוכל וגו' ור"ת כתב דבוסר ודאי אסור דלא שרינן אלא באשכול של ענבים שראוי לאכילה אבל בוסר שאינו ראוי לאכילה ואפי' האוכלו בטלה דעתו הוי כבורר אוכל מתוך פסולת". עכ"ל. והביאו מחלוקת זו, הסמ"ג (לאוין סה), מרדכי (שבת רמז תלז), הגהות

כגון שוחט בשבת שאסורה הבהמה לאותו היום. ועוד הוסיף הרשב"א (שם) שבחולב מצוי שאדם שעושה כן לא מקצה דעתו מינה, מה שאין כן בבהמה שמתה שאפילו רבי שמעון מודה, מפני שאין אדם יושב ומצפה מתי תמות בהמתו. ורבינו ישעיה (שם) הביא ראייה מדברי הגמרא בפרק מקום שנהגו (פסחים נו ב) לגבי פירות הנושרים בשבת שמותרים מפני שמוכן לעורבים הוי מוכן לאדם, שכל מידי דחזי לאדם דעתו עליו, ואם כן ה"ה בעז אע"פ שהיא מוקצה חלבה מותר וגם מותר לחלוב אותה בשבת לתוך הקערה¹⁶. ועוד ראייה אפשר לדייק בדברי האור זרוע (ח"ב סי' נה) וז"ל: "ור"ת זצ"ל אסר וגו' והוי 'כמסיר אוכל מתוך הפסולת והוי כמו דש שמפרק את האוכל מתוך הקש". כנלע"ד.

על כל פנים מסוגיא זו למדנו דשלש דעות יש בדין חולב לתוך אוכל בשבת:

א. דלא הותרה חליבה בשבת לתוך אוכל דכיון דהבהמה אסורה באכילה, החולב דומה לדש או בורר שמפרק אוכל מתוך פסולת והויא מלאכה גמורה שאסורה מדאוריתא.

ב. מותר לגמרי משום דאין דרך פריקתו בכך דמה שהבהמה אסורה באכילה אינו עושה אותה כפסולת ולא מוקצה הלכך החולב לתוך אוכל מותר.

ג. החולב לתוך אוכל פטור אבל אסור מדין מוקצה או נולד.

16 יש לומר לדעת הרי"ף והתוס' דהם סברי שהלכה כרבנן כמו שמסיימת שם הגמרא "אמר רבי שמעון בן לקיש מחלוקת בשל בין כיפין, דרבנן סברי מוכן לעורבים לא הוי מוכן לאדם, ואנשי יריחו סברי מוכן לעורבים הוי מוכן לאדם".

וכל מה שלא הביא מרן השו"ע את היתר חליבה לתוך האוכל הוא משום שדעתו שהבהמה מוקצית, וא"כ כל חליבה לתוך אוכל איסורו מדרבנן כדעת הרמב"ם. וכן הביא המ"א (סי' שה ס"ק יב) את דברי רמב"ם. [כתבו הט"ז (סי' שכ ס"ק ד), עולת שבת (סי' שכ ס"ק ד) ואליה רבה (סי' שכ ס"ק ח) שלדעת ר"ת מותר לסחוט הבוסר כשאוכל לאלתר, וה"ה בחולב לאלתר. ולענ"ד אין לסמוך על סברה זו מב' סיבות חדא שמ"א חלק עליה משום שזוהי דרך ברירתו ועוד שיש אחרונים שכתבו שכל מה שכתבו הראשונים זהו דש, ובזה נפלה הקולא של לאלתר].

ז. מסקנת ההלכה בחולב לתוך אוכל

כשאינן גוי לענ"ד קשה לסמוך על ההיתר לחלוב לתוך האוכל מפני שלכמה ראשונים ואחרונים דבר זה נוגע באיסור דאורייתא, וכ"ד שו"ת פעולת צדיק (ח"א סי' קעז), שו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ב או"ח סי' נה). אמנם שו"ת אחיעזר (ח"ג סי' לד) כתב שאפשר בשעת הדחק להתיר ע"י קטן לחלוב לתוך האוכל. ובעמוד הימיני (סי' כד אות ד) התיר גם לא ע"י קטן, וגם הגאון הרב עובדיה יוסף (ח"ע ח"ד עמ' קיג) כתב "שהנהוג כן יש לו על שיסמוך", ע"ש.

ולסומכים על ההיתר זה יש לדעת את הדרך הנכונה לזה.

מיימוניות (הל' יו"ט פ"ג אות י) והאגור (הוצאת שבת סי' תפד).

בצד המתירים נמצא גם הריטב"א (שבת קמד ב) וז"ל: "הילכתא כשמואל וכיון שכן מותר לסחוט בשבת 'בוסר' לתוך הקערה שיש בה תבשיל", וכ"נ דעת הרא"ש (שו"ת כלל כב סי' א) ¹⁷.

בצד האוסרים כר"ת נמצאים, האורחות חיים, כל-בו (סי' לא), סמ"ג (סי' רפב).

ויש שכתבו לחוש לסברת ר"ת והם פסקי ר' מנדל קלויזנר (שבת קמד ב) ואהל מועד (שער השבת דרך ד).

מרן השו"ע (סי' שכ סע' ה) הביא את שתי הדעות וז"ל: "יש מי שאומר דה"ה לבוסר שמותר לסחוט לתוך האוכל, ור"ת אוסר בבוסר". עכ"ל. ואם כך לפי הכלל שכאשר בשו"ע דעה ראשונה מובאת בשם י"א ודעה שנייה בשם י"א הלכה כ"א בתרא כמו שכתב מרן החיד"א (מחזיק ברכה סי' שכו), וכן דעת שולחן ערוך הרב (סי' שכ סע' ט) שכתב שיש להחמיר. אבל שיירי כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סי' שכ) כתב שאפילו שכלל בידינו י"א וי"א הלכה כ"א בתרא, הכא שאני שכתב "יש מי שאומר... ור"ת נראה" שרצה לומר שסברת ר"ת סברה יחידא. ועוד שהרא"ש שהוא אחד מעמודי ההוראה דעתו כרב יוסף שמותר. וא"כ גם לעניין חולב אין איסור תורה (בורר או דש ועי' לעיל) במה שהוא חולב לתוך האוכל,

17 כתב הבי" (סי' שכ): "ומ"ש הרא"ש על הבוסר מי יכניס ראשו בין ההרים. לא מפני שעלה בדעתו שיש חילוק בין בוסר לענבים אלא משום דלרבינו חננאל וגו' עכ"ל. וגם הב"ח (שם) כתב "ולהרא"ש מדינא שרי אפילו בוסר והמחמיר אפילו באשכול של ענבים תבא עליו ברכה". עכ"ל. ואפילו שהשלטי הגבורים (ס א אות ד) כתב שדעת הרא"ש להחמיר כבר תמה עליו שיירי כנסת הגדולה (הגהות טור סי' שכ). ע"ש.

הבא לאוכל דדוקא ביש פירורין של פת או של גבינה שהחלב נכנס לתוכו ונעשה אוכל זהו משקה הבא לאוכל". וכ"ד הריב"ש (שו"ת סי' קכא), הרשב"ש (סי' תרד), ועוד. ע"כ. וכן פסק השו"ע (סי' תקה סע' א) וז"ל: "בהמה שהיא עומדת לאכילה ורוצה לחלוב אותה לאכול החלב, אם לקדירה שאין בה אוכלין, אסור. ואם יש בה אוכלין, מותר, וכגון שבא החלב לתקנו, או שיש בה פרוורין והחלב נבלע בהם" עכ"ל.

שה' יפתח לבנו בתורתו, ויזכנו לשמוע ללמוד וללמד. וכי"ר

כתב הרא"ש (שבת פכ"ב סי' ג): "אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול ענבים לתוך הקדרה ולא לתוך הקערה. פירוש בקדרה שיש בה אוכל ולפיכך הוי משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי ובקערה אין בה אוכל ולפיכך הוי ליה משקה ואסור". עכ"ל. וכ"כ הר"ן (ס א) והריטב"א (קמד ב) ועוד ראשונים. ובספר הנייר (ו הלכות יום טוב) כתב וז"ל: "חולב אדם עז לתוך הקדירה או לתוך הקערה שיש בה תבשיל או 'פירורי פת', ואין לחוש לסוחט". ומדבריהם לא ברור מה הדין אם כמות החלב גדולה מכמות האוכל, האם יהיה מותר באופן זה. וכן לשון הסמ"ק (סי' רפב) לא מוכרע האם יש בזה איסור מוחלט וז"ל: "ויש שסומכין לעשות כן כשמימיין פירורין בקערה לחלוב עליו ביום טוב אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו". עכ"ל. אבל מלשון כמה ראשונים משמע שדברי ר"ח הם שהחלב נבלע לגמרי בתוך התבשיל, והם רבינו יהונתן מלוניל (שבת ס ב) שכתב "נמצא שישוב החלב לאוכל". וכן מורה לשון האהל מועד (שער השבת דרך ה): "כן בענין חולב לתוך הקערה שיש בה פירורין דקים שהחלב נבלע בהן", וכן משמע מרבינו ישעיה (פסקי רי"ד שבת קמד ב) שכתב: "והילכך לקדירה שהיא מליאה אוכלין סוחט לתוכה" ומזה שדייק שתהיה 'מלאה' נראה שרק שהחלב נבלע יהיה מותר. וכתב רבינו פרץ (הגהות סמ"ק סי' רפב אות ה) בהדיא וז"ל: "ויש נוהגין בחלב לתת בקערה או במחבת לחם וחולבים עליו בי"ט ושבוש הוא בידם דכיון דהחלב אינו מתערב עם הפת בתוכו אין זה כמו משקה

הרב גל אשר אוהיון שליט"א
בית מדרש הלכתא - גבעת אסף

בהיתר שבות דשבות

א. מחלוקת הראשונים באמירה לגוי

"וירא אלקים את כל אשר עשה". ויש הבדל בין אומר לגוי לעשות איסור דאורייתא לבין אומר לגוי לעשות איסור דרבנן, שלומר לגוי לעשות איסור דרבנן מותר לצורך מצוה, כגון מילה (הדוג' בגמרא). וכ"פ הרמב"ם (הל' שבת פ"ו הל' ט - י) "דבר שאינו מלאכה ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה".

2. התוס' (גיטין ח א) והרמב"ן (שם) כתבו שההיתר לומר לגוי הוא רק במצות מילה, בה התירו אמירה לגוי לעשות איסור דרבנן. אבל בכל שאר האיסורים לא התירו שאין לדמות שבותים אלו לאלו וגם איסור מילה בכרת ויש לומר שרק בזה התירו שבות דשבות.

3. הראב"י"ה (להסבר הבי"י סימן שז) ובה"ג (הובא בריטב"א עירובין שם) ובעל העיטור (הל' מילה מט ע"א, הובא בדרכי משה סי' רעו ס"ק ב) כתבו שכוונת הגמרא להתיר אמירה לגוי במקום מצווה אפילו באיסור דאורייתא.

הגמרא במסכת עירובין (סז ב - סח א) אומרת: "ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה, אמר להו רבה: ניייתו ליה חמימי מגו ביתאי. אמר ליה אביי: והא לא ערבינן! אמר ליה: נסמוך אשיתוף. אמר ליה: הא לא שתפינן! נימרו ליה לנכרי ליתי ליה. אמר אביי בעי לאותביה למר ולא שבקן רב יוסף, דאמר רב יוסף אמר רב כהנא: כי הוינן בי רב יהודה, הוה אמר לן: בדאורייתא מותבינן תיובתא והדר עבדינן מעשה, בדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא. לבתר הכי אמר ליה: מאי בעית לאותביה למר? אמר ליה דתניא, הזאה שבות ואמירה לנכרי שבות, מה הזאה שבות ואינה דוחה את השבת, אף אמירה לנכרי שבות, ואינה דוחה את השבת! אמר ליה: ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה? דהא מר לא אמר לנכרי זיל אחים".

ונחלקו הראשונים בגדר ההיתר לומר לגוי, ויש בזה שלש שיטות.

1. הרי"ף פירש ששבות שאין בה מעשה היינו איסור דרבנן. ולא חשיב מעשה לפי שרק מלאכה נחשבת מעשה כמו שנאמר

מקצת חולי, שיכול לתפקד רק שמרגיש לא כל כך טוב, מותר לומר לגוי לעבור איסור דרבנן. אבל לישראל לא התירו לעשות איסור דרבנן בשינוי כשיש מקצת חולי, אלא רק כשנפל למשכב. מוכח שההיתר של אמירה לגוי במקום חולי היא לא משום שבות דשבות אלא משום שאמירה לגוי בשבות קלה יותר (והיא מקצת סברת העיטור ובה"ג).

אולם הריטב"א והרשב"א (עירובין סח א ד"ה א"ל ולא שאני) שהסבירו את שיטת הרי"ף כתבו שההיתר של הרי"ף הוא משום שחשיב שבות דשבות וז"ל: "לומר שאין לדמות להזאה (שהיא ע"י) אמירה לגוי אלא כשהאמירה במלאכה של תורה אבל אמירה שהיא באיסורין דרבנן קיל טפי דהו"ל שבות דשבות", משמע שאין הבדל בן אמירה לגוי לשאר שבותים.

ועוד בגמרא מסכת שבת (קלג א) "אם לא התקין (חלוק למילה) מע"ש כורך על אצבעו ומביא מחצר אחרת" ופירש רש"י (ד"ה כורך) "כורך על ידו דרך מלבוש לשנותו מדרך הוצאה בחול". משמע שיש איסור הוצאה רק שעושה בדרך מלבוש שזה קצת שינוי, ומשמע מהגמרא שהתירו שבות דשבות אפי' ע"י ישראל במקום מצווה, ולפי השו"ע (סי' שז סע' ה) שהשווה מצווה למקצת חולי, גם במקצת חולי צריך להתיר שבות דשבות על ידי ישראל. וכ"כ בשו"ת מהר"ם מבריסק (ח"ב סי' סד סע' ה - ו) להתיר שבות דשבות ע"י ישראל כגון הוצאה בכרמלית. ויש קצת לדחות שי"ל כהתוס'

וההבדל בין שבות שיש בה מעשה לשבות שאין בה מעשה, פירושה הוא שהאמירה אינה מעשה, לעומת פעולה בידיים שהיא מעשה. לכן אמירה לגוי מותרת, שהיא שבות שאין בה מעשה (ואין נפ"מ מה אמר לגוי לעשות), לעומת זאת עשיית איסור דרבנן בידיים, היא שבות שיש בה מעשה.

ב. האם יש הבדל בין שבות דאמירה לשבות במעשה

בשולחן ערוך (סי' שז סע' ה) פסק: "הדבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה. כיצד? אומר ישראל לא"י בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה או להביא מים דרך חצר שלא עירבו לרחוץ בו המצטער ויש אוסרין".

בסימן שכח (סע' יז) השו"ע פסק שמותרת אמירה לגוי בחולה שנפל למשכב אפי' באיסור דאורייתא והביא ארבע דעות לגבי ההיתר ליהודי מה התירו לו לעשות בחולה נפל למשכב וסיים הש"ע שהעיקר כדעה השלישית שם שלחולה שאין בו סכנה מותר ליהודי לעשות לו שבות בשינוי ואם יש סכנת אבר מותר אפי' ללא שינוי.

משמע שיש דרגות בהיתר שבות דשבות. ואין לדמות שבות דשבות של אמירה לגוי לעשות איסור דרבנן, לשבות דשבות של ישראל שיעשה איסור דרבנן בשינוי וכדומה. והראייה שבחולה שיש לו רק

באדם שהוא קצת (או שאינו מחלק בן מקצת חולי לחולה שאין בו סכנה) רעב ויש להשוות את זה למקצת חולי שכתב השו"ע. ואפשר להוכיח מכל הראשונים הללו ששבות דשבות אפי' ע"י ישראל מותר במקום צער (וי"ל שהתירו רק שבות דשבות על ידי ישראל בשינוי שהוא איסור דרבנן קל כמוכח מהרבה ראשונים).

אולם הרמב"ם (הל' שבת פ"ח הל' ז) כתב שהחולב בשבת עובר איסור דאורייתא והרב המגיד שם כתב שכן דעת ר' חננאל וכן הובא בתשובת הרי"ף.

וז"ל השו"ע (סי' שכה סע' כח): "גונח מותר לינק חלב מהבהמה דבמקום צערא לא גזרו רבנן. וי"א שאם אין לו אלא צער של רעב אסור לינק מהבהמה בשבת". משמע מהסתם של השו"ע שאפי' בצער של רעב אלא שהוא קצת צער שרי (ומשמע שמקצת צער חשיב אפי' בצער של רעב).

ולפי הרמב"ם והרי"ף למה התירו לגונח לינק, והרי יש בזה רק שבות אחת (השינוי ביניקה, כי חולב לדעתם דאורייתא)? וי"ל שס"ל שהגונח צערא יתירא הוא. וכ"כ המג"א (סי' שלא ס"ק מא) שצערא יתירא שאני שמותר אפי' מלאכה שאינה צריכה לגופה וזה ההיתר של מפיס מורסא (שבת קו א). ואע"פ שהרמב"ם סובר שמלאכה שאין צריך לגופה חייב עליה, הרי כאן החליבה היא בשינוי וזה איסור דרבנן. והראיה לזה היא, שאף למג"א (הסובר שמלאכה שאצל"ג דרבנן) משאצל"ג חמור משינוי (כדמוכח בס' שז ס"ק ז) ואעפ"כ התיר פה,

שרק במקום מילה הותר שבות דשבות ע"י ישראל אי נמי שיש הבדל בין שבות קל (הוצאה לחצר) לשבות חמור. אי נמי שיש לפרש כהמאירי והר"ן שאפילו לרשות הרבים מותר להוציאו שחשיב לבוש ממש (ואפשר לדחוק זאת גם ברש"י). ונראה שחייבים לפרש באחת הדרכים הנ"ל ע"מ שלא תהיה סתירה בדעת השו"ע.

ג. לימוד מדין גונח יונק חלב בשבת

ובגמרא מסכת כתובות (ס א): "גונח יונק חלב בשבת. מאי טעמא יונק מפרק כלאחר יד, ובמקום צערא לא גזרו רבנן". התוס' (שבת צה א) והרמב"ן (שם קמד א) והרשב"א (שם צה א) והריטב"א (כתובות ס א) והרן (שבת קמה א) כתבו שהאיסור לחלוב בהמה בלי שינוי זה רק איסור דרבנן וא"כ ההיתר ביונק הוא משום שבות דשבות בחולה שאין בו סכנה. וז"ל הריטב"א: "עיקר הפירוש משום דהוה ליה שבות דרבנן על ידי שינוי, שאפילו היה חולב בידו ממש אינו אלא שבות דרבנן דמפרק תולדה דדש וקי"ל (שבת עה א) שאין דישה אלא בגידולי קרקע, הלכך כי הוי יונק בפיו הוה ליה שבות ע"י שינוי ומשום הכי לא גזרו ביה רבנן בחולה שאין בו סכנה, אבל שבות גמור שלא בשינוי לא התירו בחולה שלא התירו בו אלא אמירה לגוי שהוא שבות שאין בו מעשה שהוא קל משבות שיש בו מעשה". ומה שכתב הריטב"א שההיתר של שבות דשבות הוא לחולה שאין בו סכנה כוונתו אפי' למקצת חולי שכן כאן במדובר

ה"ה לרמב"ם הסובר שמשאצל"ג דאו', מאחר ומדובר בשינוי ובמקום צערא יתירא י"ל שיתיר.

ופסק השו"ע (סי' שכח סע' כח, סי' של סע' ט) שמותר לאישה שחלבה מצער אותה להוציא בידיה (ולענ"ד שמשותף בניהם שזה צער מרובה שבפעולה אחת אפשר להפסיק את כל הצער התירו אפי' מלאכה שאינה צריכה לגופה וגם שהצער בתוך הגוף וכן בסימן שכח סעיף מז שעצם שיצא ממקומה מחזירין אותה והקשה המג"א שלא התירו אלא עצם הנשבר ויש לתרץ ג"כ שהצער בתוך הגוף חשיב צער מרובה).

ד. פסק השו"ע

ופסק השו"ע הוא שמותר שבות דשבות על ידי ישראל באופנים מסויימים, כמבואר לעיל. עי' בסימן שכח (סע' לא, דשם הוי שבות אחד שתולש ביד ושבות שני שאין גזיזה שחצי ציפורן בחוץ ומותר אפי' ע"י ישראל) וכן בסימן שז (סע' כב, שמותר בן השמשות לעשר לצורך מצווה). וכן פסק בל"ת חן (סי' שז אות לה) שמותר שבות דשבות אפי' ע"י ישראל. ויש לומר רק כששבות אחד הוא שינוי (אע"פ שהגר"ע יוסף זצ"ל התיר אפילו במקום ששני השבותים כרגיל ולא בשינוי, לא זכיתי להבין דבריו, שבכל הציורים שהובאו בפוסקים לגבי היתר שבות דשבות יש שינוי וע"כ כתבתי דרק כשחד שבות בשינוי, שרי).

ולעניין שלכאורה יש סתירה בין סימן שז לסימן שכח (כפי שהובא לעיל) י"ל

שאינ הכי נמי שבחולה שנפל למשכב כיוון שאפשר ע"י שינוי צריך לעשות כן אבל אם אי אפשר יהיה מותר אפי' ע"י שבות אחד כדעה הראשונה בשו"ע וכן מדוקדק בשו"ע שכתב שדברי הסברה השלישית נראין (ועיין בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סי' ט) שהש"ע הביא ארבע דעות שהוא פוסק שאפשר לסמוך על כל אחד מארבעת הסברות וה"ה כאן רק לדעת הש"ע דברי הדעה השלישית נראין) ואם אי אפשר אפשר לסמוך על הדעה הראשונה, והשו"ע בא לומר לך שחולה שאין בו סכנה האיסורי דרבנן לא נהפכו לגביו להותרה אלא לדחוייה. וכ"כ החיי אדם והביאו המ"ב (שם ס"ק קב) ובמג"א משמע שסותרם כן בכמה מקומות (סי' שכח ס"ק ל, לג, מד. וסי' שז ס"ק ז. וסי' תצו ס"ק ג).

ה. בהיתר צריך לדבר צורך הרבה

הגמרא במסכת כתובות (ס א) אומרת "צינור שעלו בו קשקשין, ממעכן ברגלו בצנעא בשבת ואינו חושש. מאי טעמא? מתקן כלאחר יד הוא, ובמקום פסידא לא גזרו בה רבנן".

מוכח מתוס' (ד"ה ממעכן) שאם יפתח את הצינור בידו הוי איסור דאורייתא. וכ"מ מהרמב"ם (הל' שבת פכ"ג הל' ד) שכל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש ומפני זה המתקן כלי באיזה דבר שיתקן חייב. וכן מוכח מהרי"ף (שבת סא א) וכן מהרמב"ן הרשב"א והריטב"א (שבת קל ב) וא"כ כיצד התירו איסור דאורייתא בשינוי

ולעניין שלכאורה יש סתירה בין סימן שז לסימן שכח (כפי שהובא לעיל) י"ל

שבות ע"י שינוי לישראל בהפסד גדול וכן פשט השו"ע להתיר.

לכן להלכה נראה, שבמקום הפסד מרובה יש להתיר רק בצינור לעשות איסור אפי' דאורייתא בשינוי, אבל אין היתר לעשות שום שבות במקום הפסד. אמנם שבות דשבות ע"י גוי במקום הפסד גדול, כגון הפסד סחורה רבה שעולה לסך ממוני גדול, מותר לומר לגוי. וכן במקום צורך גדול מותר לומר לגוי לעשות איסור דרבנן.

ו. שבות לצורך רבים

בגמרא מסכת שבת (ל א) למדנו: "והדתני רבי אושעיא אם בשביל החולה שיישן לא יכבה, ואם כבה פטור אבל אסור היא בחולה שאין בו סכנה, ורבי שמעון היא".

ובהמשך המסכת (מב א): "שמואל אומר מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יזקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ", וזהו לשיטת ר' יהודה שמלאכה שאין צריך לגופה חייב, ור' שמעון מתיר אפי' גחלת של עץ כיון שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה.

והקשה הפרי מגדים (הובא בביאור הלכה סי' רעה ד"ה החולה) למה בחולה שאין בו סכנה לא התירו כיבוי שהיא מלאכה שאינה לגופה ובגחלת התירו? ותירץ היזקא דרבים שרי. מכאן יוצא יסוד שכל שהיזק של רבים הוא מותר.

וצריך להבין את גדר ההיתר בצורך רבים, האם הוא רק כשיש לרבים צער גדול, או שברבים הותר אפי' בצער מועט.

במקום הפסד? בהגהות המרדכי (הובא במג"א סי' שז ס"ק ז) כתב שהתירו מפני שאם לא נתיר יבוא לתקנו בידיים, ועוד שאין לדמות בין השבותים (מגיד משנה הל' שבת פ"ו הל' ט). החזו"א (או"ח סי' נו ס"ק ד) ביאר שיסוד ההיתר הוא שלא נראה כמו מלאכה ולדעתו אין מדמין בין השבותים ואפי' שבות דשבות במקום מצווה אין מדמין. א"כ לשלושת התירוצים מוכח שהתירו איסור דאורייתא בשינוי רק בצינור.

הריב"ש (סי' שפז) כתב שאין להתיר לומר לגוי לעשות שבות אפי' במקום פסידא. וכן כתב הר"ן (שבת סא א מדפי הרי"ף) לחד שינויא.

אולם בתירוץ השני בר"ן כתב לחלק בין כיבוי לשאר איסורים, שכיבוי אסור לומר לגוי, שקרוב לבוא לאיסור דאורייתא, אבל בשאר איסורים מותר. וכ"כ המג"א (סי' שז ס"ק ז) שבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות ע"י גוי ושבות בשינוי ע"י ישראל. וכן בעל התרומה (הובא ביש אומרים בסי' שלד סע' ב) התיר לטלטל מוקצה ע"י ישראל במקום הפסד ק"ו כאן, שמותר שבות דשבות ע"י ישראל במקום הפסד מרובה כזה דומיא שנשרף ביתו והוא רוצה להציל ממונו המוקצה. וכך סתם בשעה"צ (סי' רמד ס"ק סח).

ולכן אפשר לצרף לספק ספקא הלכה כהתרומה שבמקום הפסד מותר אפי' איסור שבות חמור כמו מוקצה (עיין מג"א סי' שיא ס"ק ה) וספק כהאחרונים המתירים שבות ע"י ישראל בשינוי לכן יש להתיר

ולולי דברי הפרי מגדים והמ"ב (בה"ל סי' רעה ד"ה החולה שיש) היה אפשר להסביר שרק בצער דרבים שיש חשש סכנה התירו, אולם מדבריהם משמע בכל צער דרבים התירו. וכן כתב המ"ב בפירושו (סי' שטז ס"ק כז) שההיתר לצוד נחש במקום שאינו ממית הוא במקום נזק דרבים. וכתב השער הציון (שם ס"ק לח) שכן כתב המג"א וכן משמע מהרמב"ם.

לפי זה יוצא שאם רוצים לכבות את האור במקום שיש הרבה חולים שאין בהם סכנה, מותר שהתירו אפי' במקום שאין סכנה. ובשש"כ (פרק לב הערה קעה עם הכוכבית) נראה שההיתר הוא במקום שאי אפשר להוציא את החולים.

ולכאורה אפשר לומר שיהיה מותר לכבות את הנר או האור ע"י שינוי משום שבות דשבות במקום קצת חולי אולם בשש"כ (פרק לג הערה כב) אסר זאת כיון שיש במלאכת הכיבוי לפעמים איסור דאורייתא ואין לדמות את זה לשאר שבותים. לפ"ז צריך לומר שכיבוי מנורת חשמל בשינוי מותר כיון שדמי לכיבוי גחלת של מתכת שאי אפשר להגיע לאיסור דאורייתא בכיבוי זה. ומלאכה שאינה צריכה לגופה חשיב שבות אחת להצטרף להיתר שבות דשבות [אולם במנוחת אהבה (פרק יח סע' י) כתב שאסור ללכת במקום שיכול לדרוך על נמלים אפי' שאפשר לומר שחשיב פסיק רישיה דלא ניחא באיסור דרבנן כיון שלא נוח לו בהריגתם וכתב שמלאכה שאינה צריכה לגופה לא מצטרף לאיסור דרבנן כיון שזה

מפשט הגמרא שהתירה בגחלת משמע רק שיש (אפילו חשש) צער גדול דרבים ואפי' חשש סכנה. לפי שאין חילוק אם עכשיו יש צער או עתיד להיות, כדמוכח בסי' שכח (מ"ב ס"ק יז) שבחשש שיכביד חוליו, החולה כבר נחשב כחולה שיש בו סכנה, אע"פ שהסכנה עדיין לא הגיעה. ה"הכאן שיש חשש שמא יזקו רבים, הרי זה כאילו כבר נהיה הנזק, ולכל הפחות יש פה צער רבים.

ועיין בר"ן (שבת מב א מדפ"ר) שכתב שבה"ג התיר בנזק דרבים אפי' איסור דאורייתא וסיים שם שאפי' קוץ שהתירו לקחת אותו רק פחות מארבע אמות רק בגלל שכל כמה שאפשר לשנויי משנינן אבל אין הכי נמי אם אי אפשר מותר לקחת את הקוץ אפי' יותר מארבע אמות ברשות הרבים שכל נזקא דרבים כסכנת נפשות (בדברי בה"ג אפשר לומר שמשווה את זה ליולדת שגם ביולדת אחד מאלף נזוקות ועדיין חז"ל קבעו לה דין של חולה שיש לה סכנה ה"ה כאן).

ומדברי בה"ג (שהביא הר"ן שמותר לטלטל קוץ ברה"ר יותר מד' אמות במקום שאין אפשר פחות פחות מד' אמות) משמע צריך צער דרבים וסתם אי נוחות דרבים לא התירו שאף לא כן לא יתיר איסור דאורייתא. גם מדברי הר"ן שמשמע שלא ס"ל כבה"ג ולסברתו התיר לכבות גחלת משום שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה אבל איסור דאורייתא לא, אפי' הוא סובר שכל מה שהתירו זה רק בצער דרבים ולא רק באי נוחות.

שיעשה איסור דרבנן וזה קל יותר מלחפש גוי וכמו המעשה בההוא שאשתפוך חמימי ולא אמר לו רבא תוציא בשינוי אלא תאמר לגוי (כל הגמרות הובאו לעיל) ומשמע שהאיסור דאמירה קל יותר. וכן בעל העיטור ובה"ג התיירו אמירה לגוי במקום מצווה, ק"ו שכאן יש להתיר. וגם יש לומר שיאמר לגוי לקשור על מנת להתיר למחר (אע"פ שביה"ל סי' שיז סע' א, כתב שקשר שדרכו לעשותו בקביעות הולכים אחרי דרך העולם ולא אחרי מחשבתו, יש לצרף זה לסניף) וכן כתב בחזון עובדיה (ח"ה עמ' עד) שאע"פ שקי"ל כמרן שצריך שבות דשבות במקום מצווה, במקום מצוה דרבים שאני, יש לסמוך על זה על בעל העיטור ושכן כתב בשו"ת הרשב"ש (סי' קמא) בשם המנהיג וספר המכתם, וכן כתב המאירי (שבת קל ב) בשם חכמי פרובנציה, ובה"ג (הובא בריטב"א עירובין סח א) והראב"ה (הובא בב"י סימן שז סע' ה).

שבות חמור שאילו היה צריכה לגופה היה איסור מן התורה. אולם החזון עובדיה כתב (ח"ה עמ' קכד) שמה שלא התיירו אמירה לגוי בכיבוי שרפה אע"פ דהוי שבות דשבות במקום הפסד גדול שהתיר שהש"ע כיון שאדם בהול על ממונו החמירו חז"ל אבל מלאכה שאינה צריכה לגופה חשיב ככל השבותים ומצטרף לשבות דשבות ולהפוך לאיסור דרבנן לשיטתו שפוסק שפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר בדרבנן¹.

ז. אמירה לגוי לתקן העירוב

מהגמרא בשבת (ד א) עולה שאסור לאדם לעשות אפי" איסור דרבנן בשביל שחברו לא יעבור איסור דאורייתא ואפי" איסור שחייבים עליו חטאת.

לפי זה יש לומר שאסור ליהודי לומר לגוי לתקן את העירוב (התיקון כרוך באיסורי דאורייתא) בשביל שיזכו חבריו שלא יעברו איסור טלטול בר"ה וכד'. אולם לפי דברי הפרי מגדים והבה"ל הנ"ל שאמרו שמותר לעשות איסור במלאכה שאינה צריכה לגופה לצורך רבים אפשר לומר שק"ו בשביל להציל יהודים רבים מאיסור תורה (שחמור המחטיאו מההורגו) שיש להתיר לצורך רבים.

ועוד שאמירה לגוי איסור קל יותר משאר איסורי דרבנן כמשמע מכמה מקומות בש"ס וכמו שאומרת הגמרא ביולדת בתוך שלושים ואומרים לארמאי ולא אמרו

1 ועיין בהלכות שבת לרה"ג אופיר מלכה שליט"א (ח"ב הל' מוקצה) שכתב שההיתר של הגר"ע יוסף זצ"ל בפסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן רק כשיש עוד סניף אולם מההיתר של הגר"ע יוסף זצ"ל לעבור אפי" שבדרך ידרוך על נמלים כשאין דרך אחרת משמע שסומך על זה אפי' בלי עוד סניף.

טלטול תמונות ושעון קיר בשבת

פתיחה

ידו שנית בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' כא) וכתב בספר שלמי יהודה (עמ' מ ועי' גם בעמ' עב) ששמע מפי הגרי"ש אלישיב שמקרר הוי מוקצה משום שמייחדים לו מקום, וכ"פ בחוט השני (עמ' 60, 65) ובשו"ת באר משה (ח"ח סי' עא).

ואבוא לדון בראייה אחת אחרי השניה.

והנה הוכחתו הראשונה הוא מהגמ' בשבת (שם) וז"ל הגמרא: "רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו הואיל ואדם קובע לה מקום. אמר ליה אביי לרב יוסף והרי כילת חתנים, דאדם קובע לו מקום, ואמר שמואל משום רבי חייא כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת, אלא אמר אביי בשל חוליות".

ואחרי בקשת המחילה לא זכיתי להבין דבריו, שהרי מסקנת הגמ' היא לדחות את דברי רבה ורב יוסף שאמרו "הואיל ואדם קובע לה מקום", ולמסקנה לא סברו

אבוא לבאר דין טלטול כלי שמלאכתו להיתר שקבוע לו מקום, האם דינו כמוקצה מחמת חסרון כיס, או דינו ככלי שמלאכתו להיתר. ונפ"מ לטלטול תמונות והסרתן מהקיר בשבת.

וזה החילי בעזר צורי וגואלי.

א. שיטת האור לציון ותמיהה עליו

הנה כתב באור לציון (ח"ב פכ"ז הל' ב) וז"ל: "תמונות הקבועות בקיר אסור לטלטלן, שהרי קבע להן מקום, וכל דבר שאדם קובע לו מקום אסור בטלטול, וראה בזה בשבת (מה ב), ובשערי תשובה (סי' שח ס"ק ה), ובמשנה ברורה (שם ס"ק קסח). ומטעם זה אסור לטלטל שעון קיר, וראה עוד במשנה ברורה (סי' תקא ס"ק א), וכן בחזו"א (סי' מג ס"ק יז) מקור לדין זה עכ"ל.

וכ"פ בשו"ת מנחת שלמה¹ (ח"ב סי' לד ס"ק כו) ובספר ברית עולם (עמ' 106 סע' ז) והניף

1 עי' מה שהעיר לנכון הרב אורחותיך למדני למה שכתבתי שהמנחת שלמה פסק שיחוד מקום אוסר לגמרי ואין הדברים נכונים אלא רק שיש חשיבות אזי נאסר מטעם יחוד מקום, וכן דעת השש"כ (מהד"ג פ"ב סע' כב).

בסיכי זיירי ומזורי וכן במנורה". וכוונת דבריו לפי מה שכתב הוא ז"ל שם, שבסיכי זיירי ומזורי אדם מקצה להם מקום באופן קבוע, מה שאין כן מנורה שקובע לה מקום, אולם היא אינה קבועה כל כך במקומה, כי לפעמים צריך להזיזה כדי להשתמש לאורה היכן שירצה, ע"כ קביעות המקום אינה אוסרת, וכן מצאתי לריטב"א (עירובין קב א ד"ה ההיא) שכתב וז"ל: "והילכך כל שגדולה כל כך אדם קובע לה מקום ואסור לטלטל בשבת, אבל כאן שדרכם לטלטלה כל שעה לסגור הדלת אף בשבת מטלטלין כיון שיש תורת כלי עליה".

אולם לע"ד אין מכאן ראייה לאסור בנידון דידן לגבי תמונה, שהרי לגבי תמונה הדרך לקבוע לה מקום הוא בתלייה ואין דרך אחרת אלא כך, ואע"פ שאין דרך לטלטל את התמונה אעפ"כ אין היא נאסרת בטלטול שהרי יש עליה תורת כלי, מה שאין כן במנורה גדולה שקובעים לה מקום באופן מיוחד.

דרך נוספת בהסבר התוס' הוא, ש"בסיכי זיירי ומזורי" מדובר בכלי שיש בו חשיבות, ומפאת חשיבותו מיוחד לו מקום. לכן נחשב כמקצה מחמת חסרון כיס. וכן ראיתי בחידושי הר"ן (מיוחסים שבת קכג א) וז"ל: "ומתוך חשיבותן אדם קובע להן מקום והוה לי' מוקצה מחמת חסרון כיס כמסר הגדול ויתד של מחרישה".

וכן כתב הפרי מגדים בראש יוסף (שבת מו א ד"ה ודע) וז"ל: "ודע שמ"ש התוספת ד"ה והא כילת חתנים פירש הרשב"א ז"ל כו'

כמותם אלא אף בדבר שמייחדים לו מקום לא הוי מוקצה.

וכן מצאתי למאירי (שם) שכתב כך להדיא וז"ל: "מנורה בין גדולה הניטלת בשתי ידיו בין קטנה הניטלת ביד אחת מותר לטלטלה ולזקפה אם נפלה אף על פי שאדם קובע מקום מיהא לגדולה ואינה עשויה לטלטל " והדברים מבוארים כמו שכתבתי, וכ"כ באורחות חיים (הל' שבת סי' שסו) כדברי המאירי. וכן מוכח לע"ד בתשובות הגאונים (שערי תשובה סי' רלח) וז"ל: "אבל דחליות בין מנורה גדולה בין מנורה קטנה אף על גב דלא הדליקו בה באותה שבת אסור לטלטלה". הרי שאם אין המנורה של חוליות יהיה מותר לטלטל מנורה גדולה. וכן הוא בפסקי ריא"ז (שבת פ"ג אות יח): "ואם אין בה חיתוכין, אפילו מנורה גדולה מותר לטלטלה, כמבואר בקונטרס הראיות בסוף פרק כל כתבי הקודש".

הרי שאפי' בדבר גדול שקובעים לו מקום אעפ"כ הוא לא נאסר בטלטול מחמת קביעות המקום שלו.

ב. שיטת התוס' וביאורה

אולם התוס' (שבת מו א ד"ה והא) כתבו וז"ל: "פי' רשב"א דאדם קובע לה מקום כמו למנורה ואפ"ה שרי שמואל אלא ודאי לא חשיב קביעות שלה ושל מנורה קביעות אלא היכא דקבע מקום לגמרי כדאמר בפ' כל הכלים". וכן הוא בתוספות הרא"ש (שם): "פי' כמו למנורה ואפילו הכי שרי שמואל אלא ודאי לא חשיבנן קביעות שלה כמו

כמוקצה, וכ"פ בשו"ת יביע אומר (ח"ו אור"ח סי' לט אות ג).

וכן כתב בראש יוסף (שבת מו א ד"ה גמרא) אחרי שהביא את דברי התוס' שהבאתי לעיל כתב על זה: "אבל ראיתי לרבינו הגדול בפני יהושע כתב דמטור וש"ע שח משמע דמלאכתן להיתר אין נאסרים אם קבעו מקום", וכן פסק במנורה הטהורה (סי' שח קני המנורה ס"ק א).

ומדבריהם מתבאר שאף בתמונה שיש בה ערך רב אין היא נאסרת מחמת קביעות מקום, משום שכל מה שנאסר מחמת קביעות מקום הוא דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור, ובאמת כך גם ביאר התוספת שבת (אות יג) שכל דברי הגמ' הם דוקא בכלי שמלאכתו לאיסור.

ד. שיטת החזו"א

אולם הסבר אחר בדעת התוס' כתב בחזון איש (אור"ח סי' מא אות טז) וז"ל: "א"נ לעולם השתמשות הנר הוא במקומה ואין דרך לטלטלה ודבר שאין עשוי לטלטל כלל אע"ג דנהנה ממנו בשבת חשיב מוקצה והלכך שלהבת חשיב מוקצה אבל נר שמן ופתילה כיון דמותרין לאחר שכבה הנר מהשתא לאו מוקצה נינהו לר"ש לכיבוי הנר הוי כגמרו בידי אדם כקדירה רותחת כדאמר ביצה כז א וגמרו בידי אדם לא חשיב מוקצה אף קדם דמיחזי דהא קדירה רותחת מותר לטלטלה".

לשיטתי אזיל לעיל ד"ה אין לנו דסובר דכילת חתנים ונר שוין המה וה"ה סיכי זיירי ומזורי דאפילו כלי שמלאכתו להיתר נמי כל שקובע לו מקום מחמת חשיבותי מוקצה דחסרון כיס הוה ומודה ר"ש ולא דוקא כלי שמלאכתו לאיסור וא"כ בהכרח מפרש כאן דבפלס אחד הם מנורה בחד ידא וכילת חתנים כיון דלאו חשובים כ"כ קביעותם לאו קביעות מקרי הא שאר דברים חשובים אפילו מלאכתן להיתרא נמי הוי מוקצה אף לר"ש (עיינן ר"מ פכ"ה מהל' שבת ה"ט) כתב דמיה יקרים ולא התנה אם הן מלאכתן לאיסור אף על פי שהזכיר אח"כ כלים שמלאכתן לאיסור יע"ש עכ"ל.

אולם כל זה אפשר לומר בתמונות שיש בהם ערך גדול הן מבחינה כספית והן מבחינה ערכית, אזי באמת התמונה תהיה אסורה בטלטול אולם בסתם תמונה רגילה אף לשיטתם אין התמונה תאסר בטלטול.

ג. שיטת המתירים

ואחרי כל הנ"ל ראיתי בשו"ת אגרות משה (אור"ח ח"ה סי' כא) שכתב: "והנה שעון או תמונות שקבע להם מקום בקיר, אינם מוקצה בשביל זה, דתלייתן שם הוא לנוי", וכ"כ להקל בילקוט יוסף (שם סעי' יג) וכן נראה שסובר להקל בזה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' יג) ע"י שם בסוף דבריו מה שכתב בשם שו"ת בנין עולם ובשם שו"ת שואל ונשאל לגבי שעון קיר שהרי מסתמא הוא תלוי וקובע לו מקום ואעפ"כ אינו נחשב

מקצה דעתו ממנה, מה שאין כן במנורה קטנה אף שמייחד לה מקום אינו מקצה דעתו ממנה.

ומצאתי לגר"מ פיינשטיין זצוק"ל בספרו דברות משה (שבת לה הערה צח) אחרי שהביא את מחלוקת האמוראים הנ"ל בגמ' כתב וז"ל "צריך לומר לדידהו שכיון שאינה גדולה כל כך יש הרבה בנ"א שאין קובעין מקום למנורה כזו שלכן סובר ר"ל שאין קביעותן של המיעוט נחשב קביעות ור' יוחנן סובר שלא נבטלה דעתן משום שיש הרבה שקובעין מקום למנורה גדולה אף כשניטלת ביד אחת וע"ז פליג אביי דכיון דאינה כבדה ואפשר לטלטלה אינו כלום קביעות המקום מצד דרך בנ"א שאין דרכן לשנות המקום של המנורה דמ"מ לא מקצין להו מטלטול דאם יהיה איזה צורך אף קטן יטלטלו אבל בחלתא שהיא כבדה שא"א לטלטלה אפשר שאביי מודה לרבה ור' יוסף שאסרי לטלטל שמה שאין מטלטלין משום כבדות ליכא בהו מעלת כלים לטלטל" עכ"ל.

ולפי הנ"ל בוודאי שאין לאסור תמונות התלויות בקיר שאין אדם מקצה דעתו מהם, שאם ירצה יוכל להורידה כדאי להראות לאחרים וכו' ע"כ אין הקביעות מקום נחשבת כלום כמו שכתבתי לעיל ודו"ק.

ע"כ לע"ד תמונה שתלויה בקיר אין יחוד המקום אוסר אותה בטלטול אלא א"כ התמונה היא חשובה ומפאת כך מיחד

ועוד כתב הוא ז"ל (שם סי' מג אות יז) וז"ל: "ואפשר לפרש לולא דבריהם ז"ל דהאי קובע לה מקום היינו שאין מטלטלין אותה אלא משתמשיין בה במקומה וכל שקובעין לה מקום לא חשיב כלי לטלטול ופריך מכילת חתנים ומיהו בקביעות מקום גמור כה"ג נמי אסור וכמש"כ לעיל סי' מא ס"ק טז לעניין נר בשבת, וכ"כ אחרונים ז"ל לאסור לטלטל מורה שעות שעל הכותל עי' שע"ת סי' שח ס"ק ה ואין לו מקור נכון בגמ' אלא זכר לדבר בסוגיין" עכ"ל.

ודבריו מבוארים שכל דבר שקובעים לו מקום אף שאין בו חשיבות ואין אדם מקפיד עליו, אעפ"כ עצם יחוד המקום אוסר את הכלי בטלול, וראיית האור לציון מדבריו נכונה.

ה. עוד ראיות להתיר ומסקנה

ועוד יש להוכיח שהרי בירושלמי (שבת פ"ג הל' ז) מובא: "רשב"ל הורי באטרבוליס מנורה קטנה מותר לטלטלה", וכתב הפני משה (שם ד"ה מנורה קטנה): "לפי שאין אדם קובע לה מקום וס"ל לר"ל כר"ש. ובמנורה גדולה אסור מטעמא שאדם קובע לה מקום ומקצה דעתו ממנה".

והנה לפי הנ"ל יש לומר בתמונות, שאע"פ שאדם קובע להן מקום אינה מקצה דעתו ממנה, מטעם שהרי אם ירצה יכול לטלטלה, ואף אם יקבע לה מקום, כל עוד הוא לא מקצה דעתו ממנה אזי יש להתיר, וזו היא כוונת הפני משה, משום שמנורה גדולה אין אדם יכול לטלטה לכן אדם

לה מקום, אזי נחשבת התמונה כמוקצה
ואסורה בטלטול.

וה' יצילנו מידי שגיאות ויזכה אותנו ויזכנו
לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא

לידור שמעון מיארה ס"ט

מו"ר הרב גיורא ברנר שליט"א
ראש ביהמ"ד הלכתא - גבעת אסף, רחובות

טלטול תמונות ושעון קיר - תשובה

בס"ד שבת תשע"ט

לידידי חביבי תלמידי ורעי הקרוב מאוד
לליבי

הרב לידור שמעון מיארה נר"ו

פתיחה

חסרון כיס מה הוא, ודרך זה גם יתבארו
חלק מהמקורות שהבאת במכתבך.

והנה איתא במשנה שבת (קכג ב): "ר'
יוסי אומר כל הכלים ניטלין חוץ מן המסר
הגדול ויתד של מחרישה", ובגמ' שבת (קכג
א): "דא"ר חיננא בר שלמיא משמיה דרב
הכל מודים בסיכי זיירי ומזורי דכיון דקפיד
עליהו מייחד להו מקום". ויש לדון בכוננת
לשון הגמ' "קפיד עליהו" מי הוא המקפיד
וממה בדיוק הוא מקפיד.

א. חסרון כיס תלוי בדעת האדם

מלשון הגמ' שבת הנ"ל (קכג א) שאמרה
"דקפיד עליהו מייחד להו מקום" ולא
אמרה לשון רבים 'דקפדי' משמע לכאור

שמחתי בדברי מכתבו בו מעיר על מה
שאמרתי שנ"ל עיקר כשיטת מ"ד שגם
דברים שאין מלאכתן לאיסור אך מייחד
להם לגמרי מקום ואינו עושה בהם שום
שימוש (אפי' את השימוש המיוחד להם)
יש להם דין מוקצה מחמת חסרון כיס
(וכגון תמונה יקרה שעל הקיר וכד').

ואתה הערת על דברי ממה שכתבו כמה
מגדולי הפוסקים שכיון שאין מלאכתם
לאיסור אין להם דין מוקצה מחמת חסרון
כיס, והבאת סייעתא לדבריהם מדקדוק
לשון הראשונים.

ובענ"ד נראה שלפני שנדון בפרט מסוים
זה יש לדון בעצם הגדרת מוקצה מחמת

שכתב "וצ"ל דהא דכתב הרמב"ם דכלים המוקצים לסחורה אסור לטלטלן היינו דוקא כשמקפיד עליהם שמא יפסדו ומשום הכי אע"פ שאינם יקרים ביותר כיון שהם מוקצים לסחורה אסור לטלטלם דשמקפיד עליהם שמא יפסדו דקתני קאי גם לכלים המוקצים לסחורה הא אם אינו מקפיד עליהם אע"פ שהם מוקצים לסחורה מותר לטלטלם".

והדברים מבוארים גם בלשון המשנ"ב (סי' שח ס"ק ו) שכתב "שמקפידים עליו- ואם הוא אינו מקפיד לא הוי לדידיה מוקצה מחמת חסרון כיס", ועו"כ המשנ"ב (ס"ק ז) "ומקפיד עליהם- שלא להשתמש בהם כדי שלא יתקלקלו אבל אם אינו מקפיד עליהם אף שהם מיוחדים לסחורה ונתנם באוצר גם כן שרי לטלטל".

ובמנחת שבת (סי' פח ס"ק מ) כתב: "עי' מחה"ש סי' שח ס"ק ב דאותן בני אדם שאין מקפידין עליו מותרים לטלטלו דהכל תלוי בדעת האדם דאפי' מקפידים באותו מקום רק שאותו אדם אין מקפיד עליו ג"כ מותר ע"כ וכן ראיתי בשם ישוע"י דכל דבר שמוקצה מחמת ח"כ תלוי בדעת האדם דוקא אם הוא מקפיד או לא ע"כ". וכ"כ בשש"כ (פ"כ סע' יט) שבכל מוקצה מחמת חסרון כיס הולכים אחר דעתו של הבעלים (ולא אחר הנהוג בעולם).

ויש להביא בזה ראיה נוספת דהנה כתב הר"ן (רי"ף ביצה טו ב) לגבי מוקצה מחמת מיאוס, "ולוי נראה דהכא לא שייכא פלוגתא דר' יהודה ור"ש במוקצה מחמת

שהגדרה תלויה בדעתו של כל אדם בפני עצמו.

וכן הוא בלשון רש"י על המשנה הנ"ל (קכג ב ד"ה ויתד): "דהנך קפיד עלייהו, ומיחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת".

והיינו שהקובע אינו המציאות הפרקטית של כלים אלו, אלא "דעתו" של האדם, ומש"כ רש"י "דלא חזו למלאכה אחרת" לכאור' אינו בדווקא אלא שמבחינת האדם אינו רוצה לעשות בהם כל מלאכה אחרת כיון "דקפיד עלייהו" ולכן גם "מיחד להם מקום", ולכן מבחינתו "לא חזו למלאכה אחרת" (אע"פ שמבחינת המציאות יתכן שהם ראויים למלאכה אחרת).

וכ"נ לבאר כוונת רש"י במש"כ (קכג א) "דקפיד עלייהו- האומן שלא יתלכלכו ושלא יתעקמו. מיחד להם מקום- מקצה להן בידים", וממש"כ 'האומן' לשון יחיד, ולא 'האומנים' לשון רבים, משמע לכאור' שהדבר נידון לפי האומן הספציפי בעל החפץ. ומש"כ "מקצה להם בידים" משמע לכאור' שהוא כעין גרוגרות וצימוקים שהאדם הוא הפועל להגדירם כמוקצה ע"י פעולת הקצעתם.

והנה הרמ"א (סי' שח סע' א) כתב לגבי מוקצה מחמת חסרון כיס "וה"ה כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם".

והמג"א (ס"ק ג) העיר בזה "ומקפיד עליהם- אבל אם אינו מקפיד עליו שרי עי' סי' שי סע' ב", ומקורו טהור בדברי הב"י (סי' שח סע' א ד"ה כתב הרמב"ם)

מגו דאתקצאי בה"ש וא"כ בהאי דהכא גם בסואר של קורות כיון דעתה מבקעו ולא חזי עוד לבנין ונשאר רק מגו דאתקצאי בה"ש ושרי לר"ש..."

ומבואר מדברי הגרע"א דגם במוקצה מחמת חסרון כיס אם החליט באמצע השבת להשתמש בו מכאן ואילך לתשמיש אחר ואינו מקפיד עליו אזי פקע ממנו שם מוקצה מחמת חסרון כיס, וכל מה שנאסר הוא מדין מיגו דאיתקצי.

ומדבריהם נלמד כי הגדרת מוקצה מחמת חסרון כיס נמדדת לפי האדם עצמו ולא לפי העולם, ואף בחפץ שסתמו שמקפידים עליו (כגון סכין של מילה), הרי שאם אדם זה אינו מקפיד על חפץ זה אין החפץ נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס, ואם דעתו זאת תהיה כבר מער"ש הרי שגם לא תהיה כאן בעיה של מגו דאיתקצי לבין השמשות. וע"ע בהגהות הגרע"א (סי' שח ס"ק ט) ובשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תב ס"ק ח).

וכ"כ הגר"ז (סי' שח סע' ד) שמוקצה מחמת חסרון כיס שנמלך עליו לפני שבת להשתמש בו לתשמיש אחר מותר לטלטלו ז"ל "אבל אם נמלך כן מבעו"י מותר לטלטלו שמחשבה מועלת למוקצה".

א"כ בסיכומם של דברים עד כאן, נתבאר לנו שהקובע הקצעת חפץ להיות מוקצה מחמת חסרון כיס היא דעתו של האדם הפרטי, ואפי' אם דעתו האישית סותרת את הדעה המקובלת בעולם. וממילא מוטל עלינו לברר מה היא הדעת שאדם שצריך

מיאוס משום דלא אפליגו אלא בנר ישן שהוקצה בהש"מ מחמת מיאוסו ולפיכך לר' יהודה דאית ליה מוקצה אע"פ שהוא רוצה להשתמש ממנו באמצע שבת ואינו חושש למיאוסו והרי הוא עכשיו אצלו כאלו נסתלקה ממנה הקצאתו אסור מכיון שהוקצה בהש"מ, ולר"ש דלית ליה מוקצה כיון דהשתא חזי ליה אין הקצאתו שמער"ש אוסרת..." והיינו שאם מחליט באמצע שבת שרוצה להשתמש בו ואין מאיסתו מפריע לו פקע ממנו שם מוקצה מחמת מיאוס, ואם כן לשיטת ר"ש דלית ליה מוקצה דמיגו דאיתקצי יהיה מותר לטלטלו מכאן ואילך.

ע"פ זה כתב הגרע"א (דרוש וחידוש ביצה ב ב): "ולי העני נראה לולי דברי קדשם דהא דמוקצה מחמת חסרון כיס אסור היינו רק כמו סכין של שחיטה ומילה דרוצה להחזיקם גם להלן לכך, אלא דלפי שעה רוצה לשמש בהם איזה דבר, אמרינן שמחמת ח"כ אינו עומד לטלטל ועדיין הקצאתו עליו, אבל אם באמצע יו"ט מייחד הסכין של שחיטה ומילה לדבר אחר ואין רצונו להחזיקו עוד לשחיטה ומילה אלא לשאר תשמישים, משעה זו אינו עוד בכלל חסרון כיס אלא דביה"ש היה מוקצה מחמת ח"כ והוי רק מדין מגו דאיתקצאי ביה"ש דלא ס"ל לר"ש לאיסור וכעין זה איתא בהר"ן בפ"ג דמסכתין לענין מוקצה מחמת מיאוס דמשעה שרוצה להשתמש בו ואינו חושש למיאוסו נסתלקה הקצאתו ותליא בפלוגתא דר"י ור"ש אי אמרינן

לחשוב בה ע"מ שיהיה נחשב שהקצה את החפץ להיות מוקצה מחמת חסרון כיס.

ב. האם ההקפדה היא משימוש או מטלטול

ראינו עד כאן שדעתו של האדם והקפדתו היא שפועלת להפוך את הכלי למוקצה מחמת חסרון כיס, אלא שעדיין יש לחקור מה היא ההקפדה שצריכה להיות לאדם בדעתו ע"מ שיחשב שקפיד עליה והופכו למוקצה מחמת חסרון כיס. האם הכוונה שמקפיד לגמרי מטלטלו או שגם אם הקפידא היא רק מלעשות בו מלאכה אחרת (שמא ינזק) אך לא מעצם הטלטול בכללותו די בכך להחשיבו מוקצה מחמת חסרון כיס.

ואמנם כשנעייין בלשון הראשונים בזה נראה בזה דברים שאינם ברורים, ונציג דבריהם, וראשון הוא ר' חננאל שכתב (שבת קכג א): "ומוקמינן להני מתניתא לדברי הכל ואפי' לרבנן ומודו רבנן במדוכה ובעלי דכיון דקפיד עליה מכין עליה מקום וגמר בדעתו שלא לטלטלן מאותו מקום. לפיכך אסור לטלטלן מן המקום המוכן להם. ודין אלו כדין סיכי זיירי ומזורי... ואלו כולן קפיד עליהן שלא יתעוותו או יפגמו. שאם יפגמו יקרעו הבגדים והמשי. לפיכך מסיח דעתו מטלטולן ונעשו מוקצים ועל כן אסור לטלטלן", ומשמע מלשונו כאן שההקפדה היא בדווקא מכל סוגי הטלטול וצריך דווקא הקצאת מקום.

וכ"נ לכאו' גם מלשון הפסקי רי"ד שכתב: "ואילו כולן קפיד עליהו שלא יפגמו, שאם יפגמו יקרעו הבגדים והמשי ומקצה להם מקום ומסיח מהן מטלטלן...", ומשמע גם ברי"ד שההקצאה היא מכל טלטול (ולא רק ממלאכה אחרת).

איברא שמצאנו לר"ח עצמו שכתב (קכג ב): "חצינא דנגרי הוא גרזן. והוא המעצד של חרש כיון דקפדי אפגמיהו קבע ליה מקום ומסיח דעתו מלעשות בהן מלאכה אחרת הללו וכיוצא בהן שהן מוקצה מחמת חסרון כיס אסור לטלטלן בשבת", והרי מלשונו כאן משמע לכאו' שההקפדה היא דווקא מעשיית מלאכה אחרת (ולא מכל טלטול כמו שמשמע מלשונו לעיל).

ובלשון רש"י מצאנו שכתב (קכג ב ד"ה ויתד): "דהנך קפיד עליהו, ומייחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת", ומשמע שדי במה שמקפיד עליו מלעשות בו מלאכה אחרת (ואפי' לא מכלל טלטולו) ע"מ שיחשב מוקצה מחמת חסרון כיס. וגם בדברי הרא"ש הנ"ל כתב "כיון שמקפידין מלעשות בהן תשמיש אחר אסור לטלטלן בשבת", ומשמע שדי בהקפדה מעשיית מלאכות ("תשמישים") אחרות ואפי' שאין הקפדה כללית מטלטולם.

והנלענ"ד בזה בהקדם דברינו לעיל שהקובע הוא דעתו של האדם, והיינו שע"מ להפוך כלי למוקצה מחמת חסרון כיס צריך שבדעתו יקצה אותם לגמרי מכל טלטול, אלא שהשמיעו לנו הראשונים

ג. כלי היתר שאינו מטלטלם כלל

אחרי רואינו כל זאת, שהמגדיר כלי כמוקצה מחמת חסרון כיס הוא דעתו של האדם, והצורך הוא שיקפיד מטלטלו לכל סוגי הטלטולים האפשריים, ואפי' טלטולים כאלו שאינם מלאכתו המיוחדת של הכלי, ממילא נראה שאין תלות מהותית בשאלה אם הכלי הוא כלי שמלאכתו לאיסור או להיתר, אלא זהו רק חילוק מציאותי שבד"כ כלי שמלאכתו להיתר כיון שלתשמישו המיוחד כן מטלטלו בשבת, ממילא לא נחשב כהקצהו מטלטול בשבת, אך אם במציאות מקפיד שלא לטלטלו אפי' לצורך מטרתו המיוחדת ממילא הוא מוקצה לגמרי מכל שימוש וטלטול ודין מוקצה מחס"כ יש לו.

לדוגמא גביע קריסטל יקר ושביר שמשמש בו רק בליל הסדר, ומשך כל השנה מיוחד לו מקום מיוחד בארון ע"מ שלא יזיזו אותו משם כלל (אלא לצורך ניקויו וכד') וממילא בכל שבת וחג יהיה לו דין של מוקצה מחמת חסרון כיס שהוא מופקע לגמרי מכל טלטול, ורק ביו"ט א' דפסח שהוא מיועד לטלטול לצורך השימוש בגביע יופקע ממנו דין חס"כ ויחזור להיות כלי שמלאכתו להיתר.

וכן תמונה או שעון שעל הקיר שגם תשמישם המיוחד אינו ע"י טלטול כלל, ומאידך האדם מקפיד שלא לטלטלם לכל צורך אחר שמא יינזקו, ממילא פועל בהם הקצעה מכל שימוש ודין חס"כ יש להם.

שהמציאות היא שבחלק מהכלים די במה שמקצה אותם משימוש למלאכה אחרת ע"מ שבפועל יהיו מוקצים לגמרי מטלטול. והיינו שנראה שישנם שני אופנים של מוקצה מחמת חסרון כיס, האחד בכלי שמלאכתו לאיסור והשני בכלי שמלאכתו להיתר.

בכלי שמלאכתו לאיסור הרי הטלטול לצורך מלאכתו המיוחדת אסורה בכל אופן כיון שהיא מלאכת איסור, וממילא אם מקפיד עליו שלא לעשות בו מלאכה אחרת (אפי' שהיא מלאכת היתר) מפקיע את כל אפשרויות הטלטול של החפץ, וממילא ע"י זה נעשה מוקצה מחמת חסרון כיס.

[והדבר מדוייק גם בפירוש התפא"י למשנה הנ"ל שכתב (שבת פ"ז מ"ד י"ב ס"ק כט): "וטעמא דהנך דאסורין, מדקפיד עלייהו שלא יתקלקלו במלאכה אחרת, והקצה אותן בהש"מ מכל מלאכה...", היינו שמחמת מה שמקפיד עליו "למלאכה אחרת" ממילא הוא מוקצה "מכל מלאכה" (שהרי מלאכתו שלו היא בכל מקרה מלאכת איסור)].

אמנם בכלי שמלאכתו להיתר הרי גם אם יקפיד עליו מלעשות בו מלאכה אחרת עדיין לא הקצה אותו מטלטול, שהרי הוא מיועד בשבת לטלטול לצורך מלאכתו המיוחדת, וממילא רק כשמקצהו מכל טלטול, כולל ממלאכתו המיוחדת, נהפך הדבר למוקצה מחמת חסרון כיס, והוא כעין דברי ר"ח והרי"ד שכתבו שמסיח דעתו מטלטלם.

ד. חסרון כיס בכלי שמלאכתו להיתר

והנה כשנעניין בגמרא, בטור ובשו"ע נראה שכל הדוגמאות שהובאו למוקצה מחמת חסרון כיס הם דברים שמלאכתם לאיסור, ויש לברר את טעם הדבר.

ובפנ"י (שבת מו א ד"ה בא"ד) כתב שאין שייך מוקצה מחמת חסרון כיס אלא בדבר שמלאכתו לאיסור והביא שכן איתא בטור ושו"ע ריש סי' שח, ומוכח שם דס"ל כן אפילו היכא שקבע לו מקום.

ובראש יוסף (המובא לקמן) כתב שלא מצא מבואר כדבר הזה בטור ושו"ע.

אמנם בשו"ת בא"מ (ח"ח סי' ע ס"ק ב) ביאר שכוונת הפנ"י שממה שכל הדוגמאות שמביאים הטור ושו"ע למוקצה מחמת חסרון כיס הם כלים שמלאכתם לאיסור, ממילא מוכח שרק בהם שייך דין זה, וכ"כ בשו"ת קנה בשם (ח"א סי' יח סוף ס"ק ב) בביאור דברי השו"ע.

אלא שלענ"ד הדבר עדיין צ"ע שאם ישנו כלל מוחלט שמוקצה מחמת חסרון כיס שייך רק בכלי שמלאכתו לאיסור היה לכאור' לטור ושו"ע לכתוב כלל זה ולא לסמוך על כך שנבין זאת לבד מדעתנו.

והנלענ"ד בכל זה ע"פ כל מש"כ עד כאן, שבאמת היותר מצוי ועל דרך הכלל שמוקצה מחמת חסרון כיס יהיה בכלי שמלאכתו לאיסור, שהרי בכלי שמלאכתו להיתר אף אם מקפיד מלעשות בו שימושים אחרים, עדיין הדרך לטלטלו לצורך תשמישו המיוחד, וממילא אינו

וסייעתא לדברינו מדין מוקצה לסחורה שהזכרנו לעיל, שאף אם מדובר בכלי שמלאכתו להיתר, הרי במה שמחמת שחושש שיתקלקל (ולא יהיה ראוי לסחור בו) מקצהו מכל שימוש (ואפי' משמוש המיוחד לו שהוא מלאכת היתר) וממילא מקבל הכלי דין מוקצה מחמת חסרון כיס, אפי' שמדובר בכלי שמלאכתו להיתר.

ועוד יותר מכך, שהרי ידוע מה שנחלקו הפוסקים אם צריך דווקא יחוד מקום של ממש ע"מ שיהיה מוקצה מחמת חסרון כיס, ועי' מש"כ בזה בס"ד בקונטרס אות היא לעולם (מוקצה פ"ה ס"ק ה) והבאתי שם את שיטת הבית מאיר שמצריך דווקא יחוד מקום ועי"ש מה שביארתי בזה. [ועי' גם בחי' הרשב"א (ביצה י א) ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תרו) שכשדיבר בעניין מוקצה מחמת חסרון כיס הזכיר רק את התנאי שמייחד להם מקום, ולא הזכיר כלל את מה שקפיד עליהם שמא יתקלקלו, ומשמע לכאור' שיחוד מקום הוא עיקר יסוד ההגדרה לשיטתו, ובדומה לדברי הבית מאיר].

והנה בנ"ד אף אם נאמר כשיטת הבית מאיר שצריך בדווקא יחוד מקום, הרי בנידונים שלנו (תמונה וכד') אין לך יחוד מקום גדול מזה, שהרי כל מהותם שמייחד להם מקום מוגדר ולא מזיזם וכל ההשתמשות בהם היא בהסתכלות עליהם ללא כל טלטול, וממילא אפי' לפי הבית מאיר צ"ל שדין חס"כ יש להם.

אמנם לענ"ד אין הדבר מוכרח בלשון הרא"ה, שראשית המעיין בדבריו יראה שאין הדבר מוחלט אצלו שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור, ועוד שגם בדבריו אפשר לבאר שדיבר במצוי, שהרי הוא שם דן בכלי הנקרא 'תברא גרמי' ומדוע המשנה לא השמיע בו חידוש לגבי מוקצה מחמת חסרון כיס, והרי באמת במצוי תברא גרמי אינו מוקצה מחמת חסרון כיס שהרי מלאכתו להיתר ויש בו שייכות טלטול. בשו"ת הרא"ש (כלל כב אות ח) אחר שהביא לדין כלי שמלאכתו לאיסור כתב: "אלו דיני המוקצה מחמת מלאכתן, שהוא מותר לצורך גופו ולצורך מקומו כיון שיש עליו תורת כלי. ויש דבר מוקצה מחמת מלאכתו והוא כמוקצה מחמת גופו, והוא מחמת חסרון כיס, כקורנס הזהבים ובשמים שאסור לטלטל אפי' לצורך גופו. ומסר הגדול ויתד של מחרישה וסיכי זיירי ומזורי וכן ארזי ואשוחי, שאסור להסיקן ביו"ט", ונראה לכא' מדבריו דס"ל שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא דווקא בכלי שמלאכתו לאיסור והוא בא על גביו.

אמנם גם בלשון תשובת הרא"ש אין הדברים מוכרחים שהרי הוא בתשובתו שם סידר את חילוקי הדינים בהלכות מוקצה, ובאמת היותר טבעי שהמשך לדיני כלי שמלאכתו לאיסור יהיה דין מוקצה מחמת חסרון כיס, משום שכך היא המציאות היותר שכיחה, אך אין מכאן ראיה מוכרחת שאין כלל אפשרות במציאות שכלי שמלאכתו

מוקצה דעתו מלטלטלו בשבת. אמנם אין זה כלל מוחלט שהרי אם יקצה דעתו מלהשתמש בכלי שמלאכתו להיתר גם לצורך תשמישו המיוחד, ממילא לא יהיה בו כל שייכות טלטול בשבת ויהיה מוקצה מחמת חסרון כיס.

והדבר מתיישב היטב עם הנ"ל, שהטור והשו"ע לא כתבו כלל שכזה שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא רק בכלי שמלאכתו לאיסור, ומאידך כשהביאו דוגמאות הביאו כלים שמלאכתם לאיסור, והיינו משום שכן הוא המצוי (שיהיה בכלי שמלאכתו לאיסור) אע"פ שאינו כלל מוכרח וכנ"ל.

ה. ביאור דברי הראשונים ע"פ

דברינו הנ"ל

בדברי הראשונים מצאנו כאלו שמדבריהם משמע שמוקצה מחמת חסרון כיס שייך רק בכלי שמלאכתו לאיסור, ומאידך ראשונים שמדבריהם משמע שמוקצה מחמת חסרון כיס שייך גם בכלי שמלאכתו להיתר, אמנם נראה שאת דבריהם ניתן לבאר ע"פ דברינו הנ"ל כך שלא יהיה מחלוקת.

בחידושי הרא"ה למסכת ביצה (יא א ד"ה מהו דתימא) כתב "...דנקט נמי עיקר דמוקצה מחמת חסרון כיס לא מיתסר בכלים בדבר שמלאכתו להיתר בשבת או ביו"ט", ומשמע לכא' שדעת הרא"ה שאין שייכות מוקצה מחמת חסרון כיס בכלי שמלאכתו להיתר.

כמו בסיכוי זיירי ומזורי וכן במנורה", וממילא גם מדבריו מוכח שאפי' בכילה אם הייתה קביעות מקום מוחלטת היתה נחשבת מוקצה מחמת חסרון כיס אע"פ שהיא כלי שמלאכתו להיתר.

והרי אם נאמר כמו שרצו לבאר בכוונת תשובת הרא"ש הנ"ל שאין כלל מציאות של מוקצה מחמת חסרון כיס בכלי שמלאכתו להיתר ממילא יסתרו דבריו בתשובה לדבריו בתוס' הרא"ש, אלא נלענ"ד כנ"ל שגם אליבא דהרא"ש אין זה כלל מוחלט אלא רק על דרך הכלל, אך היכן שיקבע קביעות מקום גמורה יהיה לדבר דין חסרון כיס גם אם הוא כלי שמלאכתו להיתר וכמשמעות דבריו בתוס' הרא"ש.

[והנה בדבריך הערת ממה שהאול"צ הוכיח דבריו מסוגיא דמנורה וכילת חתנים, והקשת שהרי הגמ' שם דחתה טעם דקובע לה מקום וכתבה שהאיסור הוא משום דהוי מנורה של חוליות, והבאת מהמאירי והאורחות חיים שכתבו בהדיא שקביעות מקום דמנורה אינו גורם לאסור טלטולה. ולענ"ד כוונת האול"צ ע"פ דברי התוס' שהזכרנו לעיל (וכמו שכתבת גם אתה בדבריך בשם תוס') שקביעות מקום דמנורה וכילה לא הוי קביעות לגמרי ולכן לא הוי מוקצה מחמת חסרון כיס, וממילא מכאן ראיה שאם היה קביעות גמורה למקומה הייתה מוקצה מחמת חסרון כיס אפי' שכילת חתנים היא כלי שמלאכתו להיתר, וכמו שהבאנו לעיל מראש יוסף.

להיתר לא יהיה מוקצה מחמת חסרון כיס במקרה שמקצה מלטלטלו אפי' מתשמישו המיוחד. [ויש לי להביא ראיה לדברינו שכן היא דעת הרא"ש וכמו שנביא לקמן].

מאידך התוס' (שבת מו א ד"ה והא) ביחס לדברי הגמרא (שם) "והא כילת חתנים דאדם קובע לה מקום" כתבו בשם רשב"א דאותו קביעות מקום אינה קביעות לגמרי, ומתבאר כוונתו ע"פ דברי התוס' (מה ב ד"ה 'אין לנו' אך לפי זה קשה לרשב"א...) שאם היה קובע לה מקום לגמרי הייתה כילת החתנים מוקצה מחמת חסרון כיס. ע"פ זה כתב הראש יוסף (שבת מו א ד"ה ודע דמש"כ התוס') דמוכח דתוס' ס"ל שאף בדבר שמלאכתו להיתר (כגון כילת חתנים שאמר ר' חייא שמתר לנטותה ומותר לפרקה בשבת) שייך להחשיבו כמוקצה מחמת חסרון כיס (אם מייחד לו מקום).

ואמנם לענ"ד נראה גם בכוונת התוס' שעל דרך הכלל כלי שמלאכתו להיתר אינו מוקצה מחמת חסרון כיס, אלא שאם בכילת חתנים היה מקצה דעתו מלטלטלה בכל אופן והיה מקיים בה "אדם קובע לה מקום" בכה"ג אפי' בכלי שמלאכתו להיתר הוי מוקצה מחמת חסרון כיס.

והנה כמו שהבאת במכתבך הרי גם הרא"ש בתוספותיו (מה ב) כתב בדומה לתוס' בביאור סוגיא דמנורה וכילה הנ"ל ז"ל "א"ל והא כילת חתנים דאדם קובע לה מקום, פי' כמו למנורה ואפי' הכי שרי שמואל אלא ודאי לא חשבינן קביעות שלה

ובאופן טבעי אין אדם מקצה את הכלי מלהשתמש בו בשימוש המיוחד לו.

וממילא בד"כ כלי שמלאכתו להיתר א"א שיהיה מוקצה מחמת חסרון כיס שהרי כיון שאינו מקצה אותו מלהשתמש בו בתשמישו המיוחד (שהוא תשמיש היתר) ממילא לא מקצה אותו מטלטול בשבת.

אמנם אם יהיה כלי שמלאכתו להיתר שמקצה דעתו מכל טלטול שלו ואפי' מתשמישו המיוחד (כגון כוס יקרה ושבירה המיועדת לשימוש רק בליל הסדר כנ"ל), וכן אם יהיה חפץ שאף תשמישו המיוחד לו אינו מצריך כל טלטול אלא הוא פועל פעולתו באותו מקום שיחדו לכך ללא כל צורך לטלטלו (כגון תמונה או שעון המוצבים במקומם המיוחד שעל הקיר), הרי גם בהם פעל האדם הקצעה מוחלטת מכל שימוש מחשש שמא יינזקו, וממילא דין מוקצה מחמת חסרון כיס יש להם.

ומצאתי לרבים מגדולי הפוסקים האחרונים שמשמעות דבריהם כדברינו, דהנה בשו"ע (סע' ב) כתב "כל כלי אפי' הוא גדול וכבד הרבה לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו" וכתב על כך המשנ"ב (ס"ק ח) "וה"ה אבן גדולה וקורה גדולה אם יש תורת כלי עליה דהיינו שמיוחדים לתשמיש שרי לטלטלן ובכלי מותר אפי' אינו רגיל לטלטלה בימות החול מ"מ לא אמרינן דמפני כבודתה הוא קובע לה מקום ומקצה אותה מדעתו מלטלטלה. ונראה דאם בימות החול הוא זהיר להניעה ממקומה

ממילא נראה שגם אין ראיה לדבריו מהמאירי והמאורחות חיים, שהרי גם הם דיברו במנורה שקביעות מקומה אינה קביעות מוחלטת, אך מי יאמר לנו שגם בדבר שקובע לו מקום לגמרי לא יהיה לו דין מוקצה מחמת חסרון כיס, וכי המאירי והמאורחות חיים חולקים על גמ' מפורשת (קכג א) "הכל מודים בסיכי זירי ומזורי דכיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום", והרי מנורה אינה כלי שמלאכתו להיתר ובכל זאת כתבו המאירי והמאורחות חיים שאע"פ שקובע לה מקום אינה נעשית מוקצה מחמת חסרון כיס, אלא שצ"ל שגם הם מודים לתוס' שקביעות המקום שלה אינה קביעות מוחלטת.]

הראש יוסף (שם) הוסיף לדייק גם מלשון הרמב"ם (הל' שבת פכ"ה הל' ט) שגם בכלי שמלאכתו להיתר ישנה אפשרות שיהיה כלי שמלאכתו להיתר, וזאת ממש"כ הרמב"ם כתנאי למוקצה מחמת חסרון כיס שיהיה כלי שמקפיד עליו כגון כלי שמיחדו לסחורה או כלי יקר ביותר ולא כתב שצריך שיהיה כלי שמלאכתו לאיסור, וע"ע בספר הלכות שבת בשבת (ח"ב עמ' רצד-רצו) שהאריך להוכיח גם כן כנ"ל ברמב"ם, וע"ע בשו"ת קנה בשם (שם ס"ק ב ד"ה ונראה) שחלק בזה.

ו. העולה לדינא

העולה מדברינו עד כאן לנידון שאלתינו, שכמו בשאר סוגי המוקצה גם מוקצה מחמת חסרון כיס תלוי בדעתו של האדם,

ובאמת משמע כדברינו גם בחיי"א (כלל סה הפן הז) עיי"ש.

וכ"כ בספר שש"כ (מהד"ג פ"כ סע' כב) ז"ל "כל דבר שאדם קובע לו מקום מחמת ערכו הרב, ומקפיד שלא לטלטל אותו, מחשש שמא יתקלקל, כגון שעון- קיר, תמונה אומנותית שמקפיד עליה, גם זה בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס הוא, ואין כל היתר לטלטלו".

הנלענ"ד כתבתי, והי"ת יצילנו משגיאות ויזכנו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא

החותם בכרכת אהבה רבה

ג'ורא ברנר

כדי שלא תפסד ותתקלקל ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלה".

והנה ממה שכתב המשנ"ב בסוף דבריו "ונראה דאם בימות החול הוא זהיר להניעה ממקומה כדי שלא תפסד ותתקלקל ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלה" ולא כתב להגביל גדר זה לכלים שמלאכתם לאיסור, כתב בשו"ת אז נדברו (שם עמ' מ) שאף המשנ"ב סובר ששייך מוקצה מחמת חסרון כיס אפי' בדבר שמלאכתו להיתר אם ייחד לו מקום ואינו מזיזו כלל (וע"ע במשנ"ב ס"ק ה וס"ק קסח), וכ"כ בשו"ת קנה בשם (שם) בביאור דעת המשנ"ב.

ויעויין גם בחזו"א (או"ח סי' מא ס"ק טז וסי' מג ס"ק יז) שכתב שכלי שייחד לו מקום גמור היינו שאינו מטלטלו אפי' לצורך תשמישו המיוחד לו, אלא תשמישו הוא דווקא במקום המיוחד לו, הרי הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, אפי' אם הוא כלי שמלאכתו להיתר, והביא כדוגמא שעון התלוי על הקיר שאינו מטלטלו כלל אפי' לצורך תשמישו המיוחד לו.

וכדברי החזו"א כתבו גם בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' לד ס"ק כו וע"ע בשש"כ פ"כ ס"ק מח), שו"ת באר משה (ח"ח סי' ע ס"ק ג) ושו"ת אז נדברו (חיי"א סי' כא) והביאו כדוגמא תמונות יפות שעל הקיר. וכן דעת הקנה בשם (שם ס"ק ד וכתב שם שאין זה משנה אם מה שאין מטלטלו כלל הוא משום יוקרו או משום כובדו וכד').

טלטול תמונות ושעון קיר - תשובה

לכבוד הרה"ג לידור מיארה שליט"א

כתב כת"ר...¹

א. הגדרת קביעות מקום לאיסור

טלטול

אלא כתבו התוספות שם: "והא כילת חתנים דאדם קובע לה מקום. פי' רשב"א דאדם קובע לה מקום כמו למנורה ואפ"ה שרי שמואל, אלא ודאי לא חשיב קביעות שלה ושל מנורה קביעות אלא היכא דקבע מקום לגמרי כדאמר בפ' כל הכלים (לקמן קכג א ושם)". והם כווננו למ"ש בשבת (קכג א): "דאמר רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב הכל מודים בסיכי זיירי ומזורי דכיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום ה"נ מייחד להו מקום". ופירש"י שם, "דקפיד עלייהו - האומן שלא יתלכלכו ושלא יתעקמו. מייחד להם מקום - מקצה להן בידים". הרי כאן מיירי בדין מוקצה מחמת חסרון כיס, ולכן מחשב קלקול בכלי הוא מיחד לו מקום, ולכן זה נחשב "מקצה להן בידים". ולזה כווננו התוספות הנ"ל שכתבו

כתוב בשבת (מה ב): "אבל מנורה בין ניטלה בידו אחת בין ניטלה בשתי ידיו אסור לטלטלה, וטעמא מאי, רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו הואיל ואדם קובע לה מקום, אמר ליה אביי לרב יוסף והרי כילת חתנים דאדם קובע לו מקום ואמר שמואל משום רבי חייא כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת, אלא אמר אביי בשל חוליות, אי הכי מ"ט דר"ש בן לקיש דשרי, מאי חוליות כעין חוליות דאית בה חידקי הלכך חוליות בין גדולה בין קטנה אסורה לטלטלה, גדולה נמי דאית בה חידקי גזירה אטו גדולה דחוליות כי פליגי בקטנה דאית בה חידקי מר סבר גזרינן ומר סבר לא גזרינן". ע"ש. ועיין בפירש"י שם. הרי מצינו שלמסקנה דגמרא אין לאסור ליטול איזה חפץ מטעם "קובע לה מקום".

1 הערת העורך: כאן העתיק האורחותיך למדני את המאמר עליו נסובה תשובתו (ראה לעיל).

להם מקום בקיר, אינם מוקצה בשביל זה, דתלייתן שם הוא לנוי". הרי הטעם שהוא מייחד מקום בקיר לתמונה הוא אינו משום חשש קלקול, אלא רק משום שהוא לנוי, שזה מקום הראוי להראות לכל הבאים בחדר, תמונה יפה זו.

ב. דחיית דברי האור לציון

וראיתי שכת"ר הביא מ"ש האור לציון, שיש ראיות לאסור תמונות שתלויות בקיר מטעם מוקצה משום מ"ש "בשערי תשובה סימן שח ס"ק ה, ובמ"ב שם ס"ק קסח. ומטעם זה אסור לטלטל שעון קיר, וראה עוד במ"ב סימן תקא ס"ק א".

ויש לדון בזה. השע"ת שם רק כתב: "ובמחבר"ר כתב בשם שאילת יעב"ץ סי' סג דכלי השעות גדולות העומדות בתיבות על הקרקע יש להחמיר בטלטול אם לא לצורך מקומו". ע"ש. וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק קסח): "ובזיי"גער שלנו יש להתיר (פר"מ ומחה"ש וש"א) ודוקא הקטנים שקורין טאשי"ן אוה"ר, אבל הגדולים שקורין וואנ"ד אוה"ר אסור לטלטל, ואפילו אותן כלי שעות בעומדין בתיבה על הקרקע יש להחמיר בטלטול אם לא לצורך מקומו (שע"ת)". הרי שיש חילוק בין כלי שעות קטן וכלי שעות גדול. ומ"ש השע"ת שהוא בשו"ת יעב"ץ זה אינו, שכתב המחבר"ר (אות ה) שהוא ממ"ש היעב"ץ במור וקציעה, וכתב שם: "אבל כלי שעות הגדולות העומדות בתיבות על הקרקע, יש להחמיר בטלטול אם לא לצורך מקומו". ע"ש. נראה

"דקבע מקום לגמרי", דהיינו לגבי חסרון כיס הוא קובע מקום משום חשש קלקול וכמ"ש הטור בריש סי' שח: "שמקפיד עליהם שלא יטלטלם כדי שלא יפגמו, וכן כל כיוצא בזה", אבל לגבי כילת חתנים ומנורה אין קביעות מקום מחשש קלקול, אלא רק מפני שכך דרך תשמישם, שהוא קובע מקום למנורה מפני שהוא רוצה להאיר במקום זה, והוא קובע מקום לכילת חתנים מפני שהוא רוצה כילת חתנים על מטה זו. והראיה לדבר היא, שאחר שהוא מסיים להשתמש במנורה הוא אינו מקפיד להשים אותה דוקא במקום מיוחד משום חשש קלקול, ואם היא נשארת על השלחן אין קפידה, וכן י"ל לגבי כילת חתנים. ולכן רק לגבי דבר שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס כתבו התוספות "דקבע מקום לגמרי".

ולפי זה כן י"ל לגבי תמונה שתלויה בקיר, שהוא קובע לה מקום רק מפני שכן דרך תשמישה שהוא רוצה להראות לכל הבאים בחדר תמונה זו ובמקום מיוחד בקיר זה. ואה"נ שאם התמונה היא יקרה מאד, ואף כשהיא אינה תלויה בקיר הוא מיוחד מקום מיוחד לתמונה זו מפני חשש קלקול, שיש בתמונה זו מוקצה מחמת חסרון כיס, אבל בסתם תמונה שהוא אינו חושש לייחד לה מקום מחשש קלקול אף כשהיא אינה תלויה בקיר, ממילא שאין בה חשש מוקצה כלל, והיא כמו מנורה או כילת חתנים שאין לחוש בהם משום "קובע לה מקום". ונראה שלזה כיון בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סי' כא) שכתב: "והנה שעון או תמונות שקבע

אסור לטלטלה משום כובדה, דכיון דמשום כובדה הוא דאסר לה מאי איריא אית ביה חידקי אפי' לית בה חידקי נמי. וי"ל דאה"נ דגדולה אפי' לית בה חידקי אסור לטלטלה, ולא נקט אית בה חידקי אלא לאשמועינן דאפ"ה אם היא קטנה שרי". הרי כל דבר כבד הוא מוקצה, אפילו "לית בה חידקי", והטעם הוא כמ"ש רש"י הנ"ל "אבל גדולות אדם קובע להם מקום". ולכן אולי י"ל שאף כלי שעוה הגדולות בכלל זה, וכן כוונת המור וקציעה הנ"ל.

אלא גם מצינו שכתב הרמב"ם בהל' שבת (פכ"ה הל' ו): "אבן גדולה או קורה גדולה אף על פי שהיא ניטלת בעשרה בני אדם אם יש תורת כלי עליה מטלטלים אותה". ומקורו בעירובין (קב א) הרי אף שהוא דבר כבד מאד, עדיין אין חשש טלטול אם הוא כלי, ודלא כדמשמע בגמ' שבת (קכא ב) הנ"ל לגבי פמוטות וקרונות. ולפי קושיא זו כתב הכסף משנה הנ"ל: "וצ"ל שיש שום חילוק בין ההוא שריתא דהוה בי ר' פדת וההיא אסיאתא דהווי בי מר שמואל דשרו לטלטלם משום דתורת כלי עליהם כדאיתא בפרק בתרא דעירובין (דף קב) וכתבו רבינו בפכ"ה לקרון ופמוט".

מ"מ מצינו שאף כלי של היתר כגון קרונות עדיין הוא מוקצה רק מטעם שהוא כבד, וכן נראה ממ"ש הכסף משנה הנ"ל: "משמע ליה ז"ל דמשום כובדה הוא דאסר ולא משום חידקי, כדאמרי' התם בסמוך קרונות של בית רבי מותר לטלטלם בשבת, וא"ל בניטלין באדם אחד או בשני בני אדם,

מזה, שאין הטעם משום חסרון כיס כלל, שא"כ אף לצורך מקומו הוא אסור לטלטלו, כמ"ש מרן בס"י שח (סע' א) לגבי מוקצה מחמת חסרון כיס "ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו" ע"ש. ולכן אין לומר שהטעם שהוא מוקצה הוא מפני שהוא מיחד מקום לכלי שעוה הגדולות, והוא מוקצה מחמת חסרון כיס.

ונראה שהטעם שהמור וקציעה החמיר בגדולות, הוא מפני שלכתחילה הוא היה חושש למ"ש הרמב"ם בהל' שבת (פכ"ו הל' יא): "מנורה של חוליות בין גדולה בין קטנה אין מטלטלין אותה שמא יחזירנה בשבת. היו בה חדקים והיא נראית כבעלת חוליות. אם היתה גדולה הניטלת בשתי ידים אסור לטלטלה מפני כובדה. היתה קטנה מזו מותר לטלטלה". ופירש הכסף משנה שם, שזה משום מ"ש בגמ' שבת (קכא ב): "אמר ר' אבא בר כהנא א"ר חנינא פמוטות של בית רבי מותר לטלטלן בשבת, א"ל ר' זירא בניטלין בידו אחת או בשתי ידים? א"ל כאותן של בית אביך, ואמר ר' אבא בר כהנא אמר ר' חנינא קרונות של בית רבי מותר לטלטלן בשבת, א"ל ר' זירא בניטלין באדם אחד או בשני בני אדם? א"ל כאותן של בית אביך". ופירש"י שם: "של בית אביך. דקטנות היו, אבל גדולות אדם קובע להם מקום". הרי בדבר כבד יש לחוש לקביעות מקום. וכן כתב הכסף משנה שם שהרמב"ם "מפרש כפירש"י" ע"ש. וגם כתב הכסף משנה שם, "מ"מ יש לדקדק במ"ש אם היתה גדולה הניטלת בשתי ידיו

אביך שהם קטנות, דהא מוכח בהדיא בפ' כירה (לקמן מו א) דמנורות דלית להו חדקי דכולי עלמא שרי דהיינו פמוטות גדולות. ע"ש. וכדעת התוספות סברו עוד ראשונים כמ"ש הב"י בסוף סי' רעט. ולכן בש"ע שם (סע' ז) הוא פסק כהתוספות, ודלא כרש"י והרמב"ם, וכן כתב הגר"א שם לדעת מרן, ע"ש. ולפי זה אין לחוש שכלי שעות הגדולות ותמונות גדולות הם מוקצים, אף שיש להם קביעות מקום.

וכל זה לפי מה שפירש מרן בדעת הרמב"ם, אבל ראיתי במרכבת המשנה בהל' שבת (פכ"ו הל' יא) שפירש דעת הרמב"ם באופן אחר, וז"ל: "אמנם מ"ש הכ"מ דדעת רבנו לאסור גדולים משום מוקצה וה"ה בדלית ליה חידקי דוחק להעמיס בכונת רבנו, דאין מוקצה מחמת כובד כמ"ש רבנו פכ"ד ה"ה (נראה שצ"ל פכ"ה הל' ו הנ"ל) והחילוק שכתב הכ"מ בין מנורה לאבן וקורה לא ידעתי, ותו מדהשמיט רבנו הך דקרונות מכלל דלא פסק כר"ח בקרונות אלא במנורה גרידא משום גזרה אטו חוליות, אלא דהוקשה ליה לרבנו למה גזר ר"ל בגדולה אטו חוליות ולא גזר בקטנה, ומ"ש רש"י דדרכה של גדולה להיות של חוליות דחוק, לזה מפרש רבנו דגם אביי ס"ל כרבה ורב יוסף ומשו"ה בגדולה דאיכא למיגזר אטו חוליות וגם קביעות מקום אסור, אבל קטנה דליכא קביעות מקום וכילה דלא שייך למיגזר אטו חוליות שרי, ונקיט רבנו טעם מפני כובדה שהוא ההבדל בין גדולה לקטנה וגם נקיט טעם שנראית כבעלת

א"ל כאותן של בית אביך, ומשמע ודאי דקרונות לא מישתרי אלא מפני כובדן וא"כ ה"ה לפמוטות". וכן הוא בראש יוסף (לפר"מ שבת מו א) שפירש שיש לדייק בתוס' (שם ד"ה והא), דס"ל דכילת חתנים ונר שוים הם שאפילו כלי שמלאכתו להיתר כל שקובע לו מקום הוא מוקצה ע"ש (וכן הוא ביביע אומר ח"ז אר"ח סי' לט אות ג ע"ש).

ולפי זה אולי י"ל שבין לכלי שעות הגדולות, ובין לתמונה כבדה אולי יש לחוש למוקצה, כיון שאולי הם כפמוטות וקרונות שהם גדולות ויש להם קביעות מקום כמ"ש רש"י הנ"ל, ודלא כקורה גדולה, שהרי מרן בכסף משנה הנ"ל כתב שיש חילוק ביניהם, אלא הוא לא ביאר לנו מהו החילוק.

אלא מצינו שהתוספות בשבת (לה א) לא סברו כן, וז"ל: "ואפילו בת תרי כורי לא שרא לי. לית הילכתא הכי שיתבטל ממנו תורת כלי משום כובדו, דאמר בפ"ב דעירובין (דף קב א ושם) ההיא שריתא דהוה בי רבי פדת דהוי שקלי לה עשרה ושדי לה אדשא אמר תורת כלי עליה, אפילו אביי גופיה לא קיבלה כדאמרינן בפרק כירה (לקמן דף מה ב) מנרתא שאני שאדם קובע לה מקום, א"ל אביי והרי כילת חתנים דאדם קובע לה מקום ומותר לנטותה ולפורקה בשבת, אלא אמר אביי כו', והא דאמרינן בשילהי כל כתבי (לקמן קכא ב) פמוטות של בית רבי מותר לטלטלן בשבת א"ל ר' זירא בניטלין בידו אחת או בשתי ידים, אמר ליה כאותן של בית אביך, פירוש שהן גדולות ולא כר"ח ורש"י שפירשו כאותן של בית

רק לצאת י"ח של רש"י והרמב"ם (כנראה מפירוש הכ"מ הנ"ל), אבל כיון דלדינא קי"ל כהתוספות ודע', אז יש להתיר לטלטל כלי שעות גדולות אם הוא "לצורך מקומו", אף שלדעת רש"י והרמב"ם עדיין אין לטלטל את הכלי אף לצורך מקומו, מ"מ כיון שהדין כדעת התוס' ודע', לכתחילה יש לעשות פשרה ולהתיר טלטול רק לצורך מקומו. וכן נראה להקל כהתוספות כיון שהוא אינו ברור אם אף לדעת הרמב"ם יש לדמות כלי שעות גדולות לדין קרונות שיש איסור מוקצה כשהם כבדים, או למ"ש הרמב"ם בפ"כה. הנ"ל "אבן גדולה או קורה גדולה אף על פי שהיא ניטלת בעשרה בני אדם אם יש תורת כלי עליה מטלטלים אותה". וכ"ש לפירוש המרכבת המשנה וזיו משנה הנ"ל שאין להחמיר.

וכל זה לגבי כלי שעות הגדולות ותמונות הגדולות, אבל כמה תמונות בקיר אינן גדולות כל כך, ואדם אחד יכול ליטול אותם ביד אחת, ואם הן גדולות והוא צריך ליטול אותן בשתי ידיו, הלא לפי דעת מרן עדיין אין הם מוקצה כיון דקי"ל כהתוספות ודע', ועוד אולי אף לדעת הרמב"ם הן כדין קורה גדולה שמותר לטלטלה. ולכן אין לנו לחוש לחומרת המור וקציעה הנ"ל כיון דאנן קי"ל כמרן שפסק כהתוספות. וכ"ש לדעת המרכבת המשנה וזיו משנה הנ"ל שאין לחוש בתמונות בקיר לדעת הרמב"ם כיון שאין בהן חוליות, ואין לחוש לקביעות מקום.

חוליות". ע"ש. ולפי זה שפיר י"ל שפשוט לדעת הרמב"ם שאין חשש מוקצה בכלי שעות גדולות כיון שלא שייך בהן חוליות. וכן י"ל בתמונות גדולות, וזה אף שיש להם קביעות מקום.

וכן נראה ממ"ש רבי זאב וואלף טורבאוויץ ז"ל בזיו משנה, על הרמב"ם הנ"ל, וז"ל: "ועתה לפ"ז הלא מבואר דברי רבינו, דאיהו הרי פסק במוקצה כר"ש לכן הרי מוכרח הוא לפסוק כריש לקיש בזה דקטנה מותרת לטלטל דלית בה מוקצה ומשום חוליות לכו"ע לא גזרינן בה, ובגדולה שפיר פסק ג"כ דאסורה מפני כובדה, ור"ל דלכן דרכה להיות של חוליות, ולכן אף אם אינה של חוליות אלא דאית בה חדקים שהיא כעין חוליות גזרינן בה משום חוליות גם לר"ש, ובכל זה ודאי דגם ר' יוחנן מודה בה דלר"ש הכי הוא דגדולה אסורה וקטנה מותרת, אלא דלדידיה הלכה כר"י וגם קטנה אסורה משום מוקצה, אבל לדידן דקי"ל כר"ש אין בזה פלוגתא כלל אלא לכו"ע הגדולה אסורה וקטנה מותרת וכדברי רבינו, ואתי שפיר לנכון בפשיטות מאד בסיעתא דשמיא ודו"ק". ע"ש שאר דבריו. הרי נראה שמ"ש הרמב"ם שמנורה כבדה היא מוקצה, זה רק משום "דרכה להיות של חוליות", וזה לא שייך בכלי שעות גדולות או תמונות, אף שיש להם קביעות מקום.

מ"מ נראה שהמור וקציעה הנ"ל עשה פשרה בדין זה, ולכן לגבי "כלי שעות הגדולות העומדות בתיבות על הקרקע", הוא כתב ש"יש להחמיר בטלטול", אבל זה

ג. דברי החזון איש

שוב ראיתי בחזון איש (או"ח סי' מג אות יז) שהקשה על התוספות בשבת (מו א ד"ה והא) הנ"ל, שהלא יש לחלק בין כלי שמלאכתו לאיסור כגון מנורה, ובין כילת חתנים שמלאכתו להיתר. אלא לענ"ד נראה שלמ"ד שבקביעות מקום נעשה מוקצה, זה אף בכלי שמלאכתו להיתר כגון קרונות הנ"ל, וכדמשמע מהכסף משנה והראש יוסף הנ"ל.

שוב כתב החז"א שם: "ומיהו בקביעות מקום גמור כה"ג נמי אסור וכמ"ש לעיל סי' מא ס"ק טז, לענין נר שבת, וכ"כ האחרונים ז"ל דאסור לטלטל מורה שעות שעל הכותל, עי' שע"ת סי' שח ס"ק ה, ואין לו מקור נכון בגמ' אלא זכר לדבר בסוגין, עי' לתוס' לעיל לה א ד"ה ואפילו, משמע דמפרשין כמ"ש כ". ע"ש.

ולענ"ד מצד הדין אף כלי שעות על הקיר אינו מוקצה, שאין לחוש לקביעות מקום, שמרן בסי' רעט (סע' ז) פסק כהתוספות כמ"ש הגר"א שם, וגם לדעת הרמב"ם הוא אינו ברור האם יש לדמות כלי שעות לדין פטומות וקרונות שהם מוקצה לדעתו, או לדין קורה גדולה שאינה מוקצה לדעתו, וכ"ש לדעת המרכבת המשנה והזיו משנה הנ"ל שאין חשש חוליות בשעון. ולכן נראה שמ"ש המור וקציעה שיש להחמיר ב"כלי שעות הגדולות העומדות בתיבות על הקרקע", זה רק חומרא בעלמא, ולכן מטעם זה הוא עשה פשרה הוא התיר לטלטל כלי שעות הגדולות לצורך גופו.

ד. בדברי האור לציון והגרש"ז

ומסקנה

ומה שהביא האור לציון ראייה ממ"ש המ"ב, יש להשיב, שכתב מרן בסי' תקא (סע' א) לגבי יו"ט: "אין מבקעין עצים מן הקורות שעומדות לבנין". ופירש המ"ב (שם ס"ק א): "ומוקצה הם שאדם מקפיד עליהם מחמת חשיבותן ומיחד להם מקום, ואפילו להמתירין מוקצה סתם במוקצה מחמת חסרון כיס מודו". הרי כאן מיירי לגבי חסרון כיס ושיש חשש קלקול, משא"כ בנד"ד שאין תליית התמונה מטעם חשש קלקול כפי מה שביארתי לעיל, אלא רק כדי להראות לכולם מראה יפה, ותו לא. ומ"ש כת"ר: "וכ"פ בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' לד ס" כו)", המעיין שם יראה שהוא מיירי דוקא לגבי חסרון כיס, והוא כתב "שאם ייחד לו מקום מחמת חשיבותו ומקפיד שלא לטלטלו כלל כשעון קיר וכדומה... " נראה שזה מיירי בשעון שהוא מקפיד שלא לטלטל משום חשיבותו, ולכן ודאי הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, אבל בסתם שעון על הקיר שהוא אינו יקר כל כך, וכל הטעם שהוא אינו מטלטלו והוא משים אותו על הקיר, הוא אינו משום חשיבות השעון, אלא רק משום שהוא רוצה לראות את השעון במקום גבוה בקיר כיון שהוא מקום שענינו יכולות לשלוט בו בקל, ואין זה משום "חשיבות", וממילא דליכא כלל חשש מוקצה מחמת חסרון כיס. וכן י"ל לגבי תמונות שתלויות בקיר.

ולכן נראה לענ"ד, שהעיקר כדעת האגרות
משה הנ"ל והיביע אומר בח"ז א"ח ס"לט.
אות ג. שאין סתם תמונות שתלויות בקיר
מוקצה, וכמ"ש כת"ר.

ואסיים בכבוד רב
מחבר הספר אורחותיך למדני

הרב ינון קליין שליט"א
ראש כולל הלכה בית מדרש הלכתא – גבעת אסף

מצוה כמגדירה מלאכת שבת, וגדר קשר שאינו של קיימא

א. הקדמה

ומתיר בישנות. אלמא, מר סבר: טרח איניש, ומר סבר: לא טרח איניש. והשתא דתני אבוה דשמואל בר רב יצחק: אלו הן ישנות - כל שיש בהן רצועות ומקושרות, חדשות - יש בהן רצועות ולא מקושרות. דכולי עלמא לא טרח איניש. וליענבינהו מיענב! - אמר רב חסדא, זאת אומרת: עניבה פסולה בתפילין. אביי אמר: רבי יהודה לטעמיה, דאמר: עניבה קשירה מעלייתא היא. טעמא דעניבה קשירה מעלייתא היא, הא לאו הכי - עניב להו? והאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: קשר של תפילין הלכה למשה מסיני הוא. ואמר רב נחמן: ונוייהן לבר! - דעניב להו כעין קשירה דידהו. והנה מה שאמרה הגמרא שרבי יהודה לטעמו, הוא מהסוגיה במסכת שבת (ק"ג א). במשנה: "קושרין דלי בפסקיא, אבל לא

במסכת מנחות (לה"ב), בעניין ברכת המצוות, אביי ורבא מחדשים שגדר עובר לעשייתן בברכת הנחת תפילין הוא: "משעת הנחה ועד שעת קשירה". ומפרש רש"י: "דכיון דעדיין לא קשרן עובר לעשייתן הוא".

ונחלקו (תוד"ה משעת) רבינו אליהו מפריס ור"ת מהי הקשירה האמורה פה. לרבינו אליהו מפריס, צריך לקשור תפילין בכל יום והקשר האמור כאן הוא קשירת רצועות התפילין זו לזו. לר"ת, הקשר האמור כאן הוא הידוק התפילין לגוף (בתפילין של יד)¹.

ר"ת הקשה על רבינו אליהו מפריס כמה קושיות. הקושיה השנייה היא ממסכת עירובין (צו ב - צו א) שם מובאת ברייתא: "המוצא תפילין מכניסן זוג זוג, אחד האיש ואחד האשה, אחד חדשות ואחד ישנות. דברי רבי מאיר. רבי יהודה אוסר בחדשות

1 בעניין זה הובא מעשה נפלא בסדר הדורות (שנת ד' אלפים תתקל. בערך ר"ת) ע"ש.

אומן. ולכאורה, את קושיית רבנו תם על רבינו אליהו אפשר להקשות גם על הרי"ף והרמב"ם - למה אוסר רבי יהודה להכניס תפילין חדשות שאינם קשורות? יקשור בקשר הדיוט, שאינו מעשה אומן ויכניס? את הקושייה הזו קל לתרץ.

הרי"ף (עירובין לא ב) לא הזכיר שאסור להכניס מפני שאסור לקשור, אלא כתב: "חדשות מאי טעמה לא, מפני דקמיע נינהו". הרז"ה מקשה עליו - שמהגמרא משמע שהאיסור להכניס הוא שמא יקשור ולמה השמיט הרי"ף את הטעם הזה? הרמב"ן במלחמות עונה שהאיסור להכניס מחשש קשירה הוא רק לשיטת רבי יהודה שסובר שעניבה היא קשירה, אך להלכה שקי"ל שעניבה אינה קשירה, אפשר לקשור חדשות על ידי עניבה ובאופן שאינו מעשה אומן, ואז האיסור להכניס חדשות הוא רק מפני שהם קמיע.

הרמב"ם (פ"ג מהל' תפילין הל' א) סובר שקשר התפילין חייב להיות מעשה אומן, כי לשיטתו קשר של תפילין הלכה למשה מסיני, הפירוש הוא צורת הקשר. כשיטת רש"י (עירובין שם), ודלא כתוס' (שם) שהסבירו שחובה שיהיה קשר זה הלכה למשה מסיני ולא צורתו.

ב. שיטת המנחת חינוך - אחשביה

למצוה מגדיר אף לעניין שבת

במנחת חינוך (מוסד השבת כא א) הביא מהגהת טעם המלך על הרמב"ם (פ"ד

בחבל, רבי יהודה מתיר. כלל אמר רבי יהודה: כל קשר שאינו של קיימא - אין חייבין עליו". ושואלת הגמרא: "חבל דמאי? אי לימא חבל דעלמא, רבי יהודה מתיר? קשר של קיימא הוא! אלא חבל דגרדי. למימרא, דרבנן סברי גזרינן חבל דגרדי אטו חבל דעלמא, ורבי יהודה סבר לא גזרינן? ורמינהו חבל דלי שנפסק לא יהא קושרו אלא עונבו, ורבי יהודה אומר כורך עליו פונדא או פסקיא, ובלבד שלא יענבנו. קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה, קשיא דרבנן אדרבנן. דרבנן אדרבנן לא קשיא, חבל בחבל מיחלף, עניבה בקשירה לא מיחלפא. דרבי יהודה אדרבי יהודה לא קשיא, התם לא משום דמיחלפא עניבה בקשירה, אלא: עניבה גופה קשירה היא".

ויוצא שיש מחלוקת רבנן ורבי יהודה בעניבה. וזוהי השוואת הסוגיות בין עירובין לשבת - לרבי יהודה שעניבה היא קשר שחייבים עליו בשבת, אפשר לקשור בו תפילין. לרבנן שעניבה היא קשר חייבים עליו בשבת, אי אפשר לקשור בו תפילין.

וזוהי קושיית ר"ת על רבינו אליהו - מאחר ולשיטתו צריך להתיר בכל יום, הרי הקשר אינו של קיימא, ולמה לשיטת רבי יהודה אסור להכניס חדשות שאינם קשורות? יקשור ויכניס, שהרי למחר יפתח את הקשר והקשר אינו של קיימא?

בקשירה בשבת נחלקו הראשונים על איזה קשר חייבים, לרש"י על קשר של קיימא. לרי"ף ולרמב"ם דווקא על מעשה

יש לעקרון הזה עוד דוגמא בשבת - במסכת סוכה (ו א) הגמרא אומרת שאדם שעשה מחיצה של שתי דפנות ושלישית טפח, שהיא השיעור המינימלי להכשר סוכה (לפי התנאים המבוארים שם), מותר לו לטלטל בשבת תוך הסוכה כי היא רשות היחיד. ואע"פ שלרשות היחיד צריך שלש מחיצות מלאות, מיגו דהוי דופן לסוכה הוי דופן לשבת.

בעל שיטה זו הוא המנחת חינוך - הוא מבאר את הגמרא בסוכה (מצוה טו אות ח), שהמיגו נוצר מחמת החשיבות. כלומר מאחר ויש חשיבות לדופן זו לעניין מצות סוכה, יש לה חשיבות גם לשבת ולכן חייבים עליה. עם העקרון הזה הוא מחדש עוד דינים.

1. במנחת חינוך מצוה טו אות ח - במסכת שבת (צא א): "בעא מיניה רבא מרב נחמן: זרק כזית תרומה לבית טמא מהו? למאי? אי לענין שבת - כגרוגרת בעינן, אי לענין טומאה - כביצה אוכלין בעינן! - לעולם לענין שבת, וכגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין, והאי משלימו לביצה. מאי, מדמצטרף לענין טומאה - מיחייב נמי לענין שבת, או דילמא: כל לענין שבת - כגרוגרת בעינן? אמר ליה: תניתוה, אבא שאול אומר: שתי הלחם ולחם הפנים שיעורן כגרוגרת. ואמאי? לימא: מדלענין יוצא בכזית, לענין שבת נמי בכזית. - הכי השתא! התם - מדאפקיה חוץ לחומת העזרה איפסיל ליה ביוצא, אשבת לא מיחייב עד דמפיק ליה לרשות הרבים. הכא - שבת וטומאה בהדי הדדי קאתיין". ומאחר

מתפילין ה' י' שתירץ את הקושיה של ר"ת על רבינו אליהו. אף על פי שצריך להתיר בכל יום, והקשר אינו קשר של קיימא, ומצד דיני שבת הרגילים היה צריך להיות מותר, מאחר ועל ידי הקשירה הזו נעשים התפילין כשרים להנחה, הרי זה מגדיר אותם כקשר אף לענין שבת וחייבים על קשר כזה בשבת.

וזה יסוד גדול ומחודש במלאכות שבת - שאע"פ שלא מתקיימת המלאכה בתנאי הרגילים, מאחר ויש לה חשיבות לענין מצוה או איסור, חייבים עליה.

מקור דברי הטעם המלך הם בהגהות מרדכי (ריש חולין) שכתב: "נ"ל דראיית ר"ת אינה ראייה, דאע"ג דלאו קשר הוא, אסור לקושרו בשבת דרחמנא קרייה קשר. וכן מצינו פ"ק דסוכה, א"ר יהודה כל אהל שאינו עשוי בידי אדם אינו אהל. ופריך מהא דאמר גבי תינוקות העוסקים בפרה מביאין שוורים שכרסן רחבה שחוצצים מפני קבר התהום, אלמא אהל הוא. ומשני אע"ג דלאו אהל הוא רחמנא קרייה אהל דכתיב עור ובשר תלבישני".

ואם כן העקרון הזה נכון לא רק בדיני שבת, אלא בכל דיני התורה. כלומר, יש שתי מערכות של הגדרות - יש את ההגדרה הרגילה, לכל מצוה ולכל דין יש תנאים בהם המצווה או הדין מתקיימים. ויש הגדרה מחודשת, אפילו שהתנאים לא מתקיימים, אם התורה נתנה שם לדבר, אפילו שהוא לא דומה והתנאים לא מתקיימים, הדינים התלויים בתנאים הרגילים, מתקיימים בו.

כתב לעניין שבת להתחייב, שהרי הכתב חשוב וספר תורה שנכתב בשמאל כשר, ומאחר ויש חשיבות לכתב, מתחייבים עליו גם לעניין שבת כדלעיל.

ג. דחיות לדברי המנחת חינוך

באגרות משה (או"ח א סי' קעט) מבאר את המיגו בין דופן סוכה לדופן לשבת באופן אחר.

הר"ן (סוכה ג א מדפ"ר) מקשה על המיגו בין סוכה לשבת, למה אנחנו אומרים אותו לקולא, מתוך שזו דופן לסוכה זו דופן לשבת? נאמר לחומרא - מתוך שדופן זו לא מועילה לשבת לא תועיל גם לסוכה? ומתרץ הר"ן, "אלא כך אני אומר שכיון שהתורה פירשה מחיצותיה של סוכה ואי אפשר לשבעת ימי סוכה בלא שבת ודאי לא בא להכשירה לששה ימים בלבד והז' שלה תהא צריכה הכשר יותר שאין מדרכה של תורה שתתן הכשר שאינו מספיק לכל זמן שאע"פ שבשבת שלה אינה צריכה הכשר גדול כ"כ [כמו בחול] שהרי סכך ע"ג מבוי שיש לו לחי כשר אין בכך כלום שמ"מ הכשר שפירשה בה תורה לכל ימיה הוא מספיק וכיון שאי אפשר למחיצה שתתיר לחצאין מיגו דהויא דופן לענין סוכה הויא דופן לענין שבת".

על פי דבריו מסביר האגרות משה, שהמיגו בסוכה הוא לא מצד החשיבות שיש לדופן לעניין סוכה, אלא כדי שלא תהיה סתירה בין דיני התורה - לא יתכן שלסוכה הדבר יחשב דופן ולשבת לא. והדברים מוכרחים

והגמרא נשארת בספק האם החשיבות של ההצטרפות לטומאה תגדיר את ההוצאה כהוצאה חשובה ויתחייב עליה, הרמב"ם גם כן פוסק שזה ספק.

אבל במקום בו החשיבות היא של הוצאה, כגון במוציא קרבן פסח מחוץ למקום החבורה, ששיעורו בכזית, אם היה פסח בשבת והוציא, חייב אף על הוצאת שבת למרות שהוציא רק כזית, מאחר ולעניין הוצאת פסח זה נחשב להוצאה, והחשיבות של פסח מגדירה את ההוצאה של שבת אע"פ שאין כאן את התנאי הרגיל של המלאכה שיוציא גרוגרת.

2. במנחת חינוך מוסך השבת מלאכת כותב אות ח - הבית יוסף באו"ח סי' לב, מביא מספר התרומה (סי' רה) שכתב: "מדאמרינן בסוף פרק הקומץ (לו א) וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין ואפילו דיעבד פסול אם כתב בשמאל דהא תנן בפרק הבונה (קג א) הכותב בין בימינו בין בשמאלו שתי אותיות ופריך אין דרך כתיבה בשמאל ומשני בשולט בשתי ידיו אבל באטר אשמאל דעלמא חייב ולא אימין ובענין זה צריך לכתוב ס"ת תפילין ומזוזות ומגילה דנאמר בכולהו כתיבה דאין לומר דוקא בשבת דגמרינן ממשכן אינו מועיל כלאחר יד אבל בעלמא כשר אין סברא לומר כן שיכתוב ס"ת תפילין ומזוזות כהלכתן בשבת ולא יהיה חייב".

על הטענה הזו אומר המנחת חינוך, שיש לדחות, שאה"נ אדם שכתב ס"ת בשמאל יתחייב, דמיגו דהוי כתב לעניין ס"ת הוי

ד. קשר שאינו של קיימא האם נחשב לקשר בכלל?

כאמור לעיל המנחת חינוך הבין בדברי רבינו אליהו, שמתוך שהקשר חשוב לעניין תפילין כך הוא חשוב לעניין שבת, ומדבריו עולה, ואף כתב כן במפורש, (בקושייתו על הרי"ף והרמב"ם) שאף קשר שאינו מעשה אומן, מחמת שהוא חשוב קשר לתפילין חייב בשבת.

אמנם בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' קפג) ביאר באופן אחר. ומדבריו עולה לנו שני סוגי פטור בקשרים בשבת. קשר שאינו של קיימא אינו קשר כלל. לכן בשבת פטור. אלא שבתפילין חידשה התורה שגם לקשר כזה קוראים קשר, אע"פ שבעלמא אינו כלום. ולכן מתחייבים עליו בשבת. מאידך קשר שאינו מעשה אומן, הוא קשר, אלא שאינו בגדרים המחויבים בשבת, וממילא לפי זה קשר של תפילין שאינו מעשה אומן לא יהיה קשר לעניין שבת אע"פ שיועיל לעניין תפילין.

[בשו"ת באר עשק (סי' נה) כתב שאין איסור כלאיים בקשר שאינו של קיימא, לפי שאין זה קשר כלל.]

והאבני נזר מסיים: "ראיתי להזכיר כאן מה שלמדתי מהגהות מרדכי דחולין דלדידן דלא קיימא לן כר' אלי' אינו יוצא בתפילין אלא בקשר של קיימא כמו בשבת דלא חשיב קשר אלא של קיימא. דלדידן אין לומר דרחמנא קרי' קשר אף אינו של קיימא. דמנא לן הא דלדידן סתם קשרי

מדברי הר"ן- שאלתו להקשות לחומרא לא שייכת אם יסוד המיגו הוא החשיבות שיש לדופן לעניין סוכה, ופשוט. ותירוץ שתורה פירשה מחיצותיה- תמוה, הרי אין הכרח לטלטל בסוכה, ואה"נ התורה אמרה שב בסוכה בלי לטלטל בשבת? אלא ודאי שהיסוד הוא ששני דינים לא יסתרו זה את זה.

ולפי זה לא מצאנו יסוד בחז"ל לעקרון של המנחת חינוך שחשיבות למצוה או לאיסור יכולה להשפיע על גדרי מלאכות שבת.

ובנפל עוזר כשל עוזר- ברור שלדרך זו אין לחייב את המוציא כזית מבשר פסח על הוצאה מרשות לרשות, כי לא הוציא כשיעור ואין לנו מקור לסברה של מתוך שחשוב לגבי פסח חשוב לגבי שבת.

בטענה של המנחת חינוך לגבי כתיבת סת"ם- כתב האפיקי ים (ח"ב סי' ד ענף ה) שהקושיה של המנחת חינוך על התרומה לא קשה, "דל"ש כאן מיגו, דאם היה החסרון בשבת דלא הוי כתב בשמאל, אז היה שייך שפיר לומר מגו בזה. אבל אטו כתיבה כתוב בשבת, בשבת הטעם רק משום מלאכת מחשבת, כמ"ש בח"מ אה"ע סי' קכג. א"כ ל"ש כלל לומר מגו דהוי כתב לעניין סת"ם, הוי כתב לעניין שבת, דעכ"פ לאו מלאכת מחשבת היא. וכמ"ש הר"ן ז"ל בהפך לענין חק תוכות, דאף דלא הוי כתב בסת"ם, מ"מ בשבת חייב דהוי מלאכת מחשבת, א"כ ה"ה בזה להיפך".

אלא שצריך לפי זה ביאור בדברי המרדכי, שהשווה בין קשר תפילין לקשר שבת וכפי שראינו לעיל.

הגרש"ז מבאר בדרך חדשה, ויוצא לו ממנה גם ביאור במלאכת קושר: "ומש"כ המרדכי דאם נחשב קשר לענין תפילין נקרא גם קשר לענין שבת שצריך קשר של קיימא, אין כונתו כהאבנ"ז והמנ"ח, דאם כן היה לו להביא מהגמרא שמגו דהוי דופן לענין סוכה הוי דופן לענין שבת, ולמה הביא מסוכה דף כ' דלשוורים יש שם אהל, אלא סברת המרדכי דמדלא מצינו תנאי של קיימא אלא בקושר, ולכמה פוסקים אף בתופר, ולא מצינו כן בשאר מלאכות כגון בכותב, דאפי' אם יחשוב ע"מ למחוק מיד הרי הוא חייב כל שהכתב מצד עצמו הוא מתקיים, מוכח דבכל מלאכה שעושה דבר חדש אשר לא היה מקודם לא איכפת לן במה שחושב לסותרו או למחקו אח"כ, ושאני קושר שאינו עושה דבר חדש אלא מחבר בין שני דברים הקיימים כבר, ובזה אנו אומרים שאם בדעתו לעשותו לעולם הרי זה נחשב כמלאכה שעושה דבר חדש, מכיון שע"י הקשר יעשה לגוף אחד, משא"כ אם בדעתו להתירו אח"כ הרי זה כשני דברים נפרדים, ולפיכך גם מותר להתיר קשר שאינו של קיימא, דמפני שעומד להתירו לא נחשב גוף אחד ואין לו עכשיו שם מתיר. ובזה העלה המרדכי דאם משום הקשר נוצר דבר חדש וכגון בתפילין שנגמרה צורת הקשר והתפילין נעשין כשרים להנחה, לפיכך אף שהקשר מצד עצמו אינו של קיימא,

תפילין של קיימא הם. והני דנסבי תפילין של אחרים ומשנין הקשר לפי מדת ראשם לאו שפיר עבדי דהבעלים ישנו אחר כך הקשר לפי מדת ראשם. נמצא ראשון לא הוי של קיימא ולא יצא ידי חובתו. ומצוה לפרסם הדבר".

בכלי חמדה (פרשת וילך) מביא ראייה לדבריו מהגמרא במסכת ערכין (ב ב): "קטן היודע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין", והקשו בתוס' מדוע גבי לולב וציצית אינו כתוב שאביו לוקח לו, ולפי דברי האבני נזר, מתורצת קושיית התוס'. שהרי האב לא יכול לחנך את בנו בתפילין שלו, כיון שהקשר שלו אינו טוב לבנו הקטן, ואם ישנה למידת בנו, לא יהיה הקשר של קיימא. ובשו"ת ארץ צבי (פרומער סי' ז) כתב, ששמע שאיש אחד כתב שאלה לאדמו"ר בעל השם משמואל, וכתב לו שחומרת האבני נזר שלא לשנות את הקשר הוא נגד מנהג העולם, והשיב לו השם משמואל שמנהג העולם הוא רק לקצר הקשר או להאריך אבל לא להתיר הקשר לגמרי.

אמנם, כיוודע, מנהג העולם להקל דלא כאבני נזר.

הגרש"ז (מנת שלמה תניינא סי' א) מבאר מדוע. לשיטתו קשר שאינו של קיימא הוא קשר לכל דיני התורה. ולכן מותר להניח תפילין אף בקשר שאינו של קיימא, וממילא לא חוששים לדברי האבני נזר.

מ"מ הרי נתחדש כאן ע"י הקשר שעשה בהכשר התפילין, ולפיכך נחשב גם קשר לענין שבת וחייב. וזהו שהביא המרדכי ראייה מהכתוב "עור וגידים תסוככני", היינו מצד החשיבות שהם מסוככים או שהתורה החשיבה פעולתם, וכ"ש אם חשוב מצד הדין אבל לא מצד "מגו". ולפ"ז עולה דקשר של תפילין עצמו נקרא קשר גם באינו של קיימא, ומקיים בזה מצות וקשרתם, ואף על פי כן חייב בעשיתו בשבת, דבשבת חייב בקשר של קיימא או בקשר שנתחדש על ידו שינוי בדין".

שימוש במקור שנפתח ואינו במצב שבת

שאלה

שכחו להעביר את המקרר למצב שבת, ובטעות פתחו אותו בשבת (וממילא נדלק האור, ועוד פעולות חשמליות). האם מותר לאכול את המאכלים שבתוכו?

א. דין מעשה שבת

נחלקו התנאים (חולין טו א, גיטין נג ב, כתובות לד א, ב"ק עא א) לגבי דבר המתבשל בשבת: לרבי מאיר, אם התבשל בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת. לדעת רבי יהודה אם התבשל בשוגג לא יאכל עד מוצאי שבת, במזיד אסור לו עולמית ולאחרים מותר במוצאי שבת. לדעת רבי יוחנן הסנדלר אם התבשל בשוגג אסור לו עולמית ולאחרים מותר במוצאי שבת, במזיד אסור לכולם לעולם (וסימנך: מזיד דר"מ שוגג דר"י, מזיד דר"י שוגג דר"י הסנדלר). ובחולין (טו א) נפסקה ההלכה: "כי מורי להו רב לתלמידיה מורי כר"מ וכי דריש בפרקא דריש כר"י משום דנפשי

עמי הארצות".

ונחלקו הראשונים בפסק.

הר"ן (שבת יז א מדפ"ד ד"ה גרסינן בפ' מרובה) כתב שדווקא לרב לא פוסקים לגמרי כר"י, אמנם להלכה פוסקים כר"י לגמרי ע"פ כללי הפסיקה, ועוד שגם רב היה אומר בזמננו כר"י שהרי רבים עמי הארץ במקומותינו. וכן פסקו בה"ג (שבת כב ב), שאילתות (שלח קכח), רי"ף (שבת יז א), רמב"ם (הל' שבת פ"ו הל' כג), רמב"ן (חידושים חולין טו א, מלחמות שבת יז א מדפ"ד) ורא"ש (חולין פ"א סי' יח') דהלכה כר"י, שבשוגג אסור לו עד מוצ"ש ולאחרים מותר מיד.

אמנם התוספות (חולין טו א ד"ה מורי להו) כתבו שמשמע שהלכה כר"מ, שהרי רב היה מורה כך וכן משמע דעת כמה אמוראים בשבת (לח א) שאיתא שם שרבי חייא בר אבא אמר שהמבשל בשבת בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל, היינו שהמבשל עצמו יכול לאכול בתוך שבת בשוגג כר"מ והסכימו

אמנם מדברי התוספות (ערובין מא ב ד"ה במזיד) והרמב"ן (שם) והמרדכי (שבת רמו שכג) משמע שחולקים על רבנו יונה, וכן משמע גם מדברי הרשב"א עצמו. והחיי אדם (כלל ט סע' יא והביאו הביה"ל סי' שיח סע' א) נטה לפסוק כרבנו יונה, אמנם כתב שלכתחילה יש להחמיר (אם לא בדרבנן) בשוגג.

אמנם במקרה של המקרר אפשר שקל יותר- שהרי אינו עושה כלל מלאכה באוכל אלא במקרר, ואפשר שגם התוספות וסיעתם יודו בזה. אמנם מההגהות מרדכי (שם) משמע שגם בזה יאסור שהרי אסר כשמרים את הקדרה והגחלים נדלקות, וכן משמע במג"א (סי' תקיה סוס"ק יד) שכתב שאם גוי פתח את הבור להוציא לפתות הלפתות אסורות.

ואפשר גם שהמקרה שלנו יותר קל כי לא נהנה כ"כ ממלאכת איסור שהרי אפשר היה להגיע לאוכל גם בהיתר כגון ע"י גוי (שפס"ר לא נאסר ע"י גוי כמ"ש מג"א סי' רנג ס"ק מא ומ"ב שם ס"ק צט ועוד) או להוציא את התקע ע"י שינוי לכמה פוסקים (נקודות הכסף סי' קצח ס"ק יח. משנ"ב סי' שמ ס"ק ג. חזו"ע ח"ב עמ' קכב וח"ג עמ' תסטו דלא כמנוחת אהבה ח"ב עמ' מא) מותר דהוי שבות דשבות (שינוי וכיבוי ללא גחלים הוי משאצל"ג) במקום עונג שבת, ועוד שלא נהנה מעצם הדלקת האור אלא רק מפתיחת המקרר.

עימו רבה ור"י ורנב"י, וכן פסקו סמ"ג (לאוין סה, יד א), סמ"ק (מצוות התלויות בשבת עמ' שב), ותרומה (סי' רמח) [אמנם הסמ"ג כתב שיש לדרוש כר"י כמו רב, כלומר שהלכה כר"מ, אך בשיעור, בדרשה, יש להגיד שהלכה כרבי יהודה, כדי ששבת תהיה חמורה בעיניהם כמו רב שעשה כך].

ופסק השו"ע (סי' שיח סע' א) כרוב הראשונים שהלכה כר"י שבשוגג אסור לו עד מוצ"ש ולאחרים מותר מיד. אמנם הגר"א (סי' שיח סע' א) פסק כר"מ שבשוגג מותר. וכתב המ"ב (ס"ק ז) שבמקום הצורך יש לסמוך על הגר"א, וכ"כ המנוחת אהבה (פרק כה הערה 7) שמותר בצורך גדול.

ב. מלאכה שאין שינוי בגוף החפץ

כל האמור לעיל הוא באיסור שמשנה את גוף החפץ (כגון בישול), אמנם במלאכה שאינה שינוי בגוף החפץ (כגון העברה מרשות לרשות) כתבו הרשב"א בשם רבו (שבת קל ב ד"ה ומורי) והריטב"א בשם רבנו יונה (ערובין מא ב ד"ה אמר רב פפא²) שאין איסור מעשה שבת, ושכן משמעות הלשון "מעשה שבת". וי"א (נשמת אדם, שבת ט ט) שכן דעת הרמב"ם (הל' שבת פ"ו הל' כד) והשו"ע (סי' תה סע' ט). אמנם אינו מוכרח (עיי' רמב"ם הל' יו"ט פ"ד הל' י, וב"י סוף סי' רנט בשם הגהות מרדכי, ועי' מג"א שם, וחזו"ע ח"ד עמ' תכז).

2 וכתב הריטב"א דטעם מסתבר הוא וכע"ז כתב הריטב"א גם בדף סח (ע"א ד"ה ובשם הרב החסיד) לגבי אמירה לגוי בשם רבנו יונה.

שאינו רוצה בהבערתם (אמנם מתיר שם ע"י גוי בגלל שהוא מלאכה שאצל"ג שהיא דרבנן), אמנם אפשר שאין לדייק שם כ"כ ובאמת גם בישראל בדיעבד יהיה מותר.

אם נאמר שזה נחשב לא ניחא ליה יש לצרף גם את שיטת הערוך ודעימיה (תוס' שבת קג א, יומא לב ב, כתובות ו א. ועי' ראב"ן שבת שסג. וע"ע העמק שאלה סי' קה ס"ק ה) שפס"ר דלא ניחא ליה מותר אף לכתחילה, וע"כ עכ"פ בדיעבד יהיה מותר. אמנם נראה יותר שהגדרת 'ניחא ליה' הולכת לפי דעת האדם ברגע הפעולה (הפתיחה) ולא האם הוא יהנה בסופו של דבר, ולכן לא יעזור לעצום את עיניו אחרי שהמקרר נפתח. ועוד כתב הגרשז"א (מנחת שלמה סי' צא אות ט) שמכיוון ש"כך ערוך ומתוקן מפני שכולם רוצים ונהנים מזה" ולא ככל פס"ר שהקשר בין הפעולה למלאכה מקרי, נחשב ניחא ליה, וצ"ע [מהא דמג"א (סי' רנב ס"ק כ) שכתב שרחיים של מים הוי גרמא אף שמתכוון לכך. ועי' חת"ס שם ועי' שו"ת חת"ס (י"ד סי' ריב). וע"ע בשו"מ (תניינא א ס"ס ה) שהסתפק בעריכת שעון בשבת. ועי' מהר"ם שיק (או"ח סי' קיז)].

ד. היתר מתעסק

אך נראה שבמקרה זה נחשב כמתעסק שהרי כשפתח את דלת המקרר שכח שידלק האור (ועכ"פ אם לא יודע שתדלק נורה ודאי נחשב כמתעסק כמ"ש שש"כ פ"י סע' טז) ואפשר לצרף את דעת הלח"מ

ג. פתיחת דלת מקרר, דאורייתא או דרבנן?

במלאכה דרבנן כתבו כמה פוסקים (הגר"א סי' שיח ד"ה או שעשה, גם לשיטת השו"ע, חי"א (כלל ט סע' יא) שבשוגג מותר, וכן הוכיחו מהרמב"ם (הל' שבת פכ"ג הל' ח) שכתב שהטובל כלים בשבת בשוגג ישתמש בהם ובמזיד לא. וכן פסק המשנ"ב (סי' שיח ס"ק ג וביה"ל ד"ה המבשל³), ודלא כפרמ"ג (סי' שיח משב"ז ס"ק א) שכתב שאין הבדל בין דאורייתא לדרבנן.

וצ"ע אם פה נחשב דאורייתא או דרבנן, שהרי המלאכה יכולה להיות דאורייתא (כגון בנורת להט או אולי הדלקת המנוע), אך נעשתה באופן שיש לחקור אם הוא פס"ר דניחא ליה או דלא ניחא ליה. שהרי בדר"כ אם יש אור בבית אין כ"כ נפ"מ לאור שבמקרר (כ"כ הגר"מ מאזוז שליט"א בהסכמה למנוחת אהבה, והביא סברה זו גם השש"כ פ"י הערה מ בשם הגרשז"ו), אמנם לא ברור שזה נחשב לא ניחא ליה (ולמעשה גם הגר"מ מאזוז שליט"א בעלון בית נאמן נשא תשע"ח והגרשז"ו בשש"כ שם לא פסקו כך לגמרי, והאג"מ או"ח ח"ב סי' סח, והחזו"ע שבת ח"ו עמ' קיד החמירו בזה). ואולי יש לומר שרק אם יעצום עיניו כשמוציא את הדברים יחשב לא ניחא ליה (ונראה שלגבי המנוע ודאי נחשב לא ניחא ליה - מאחר ופתיחה קצרה אינה משמעותית לאוכל שבמקרר), ואולי יש להוכיח מההגהות מרדכי הנ"ל שנחשב כדאורייתא שהרי אסר כשמוריד את הקדרה מהגחלים אע"פ

3 אמנם בקצוה"ש (סי' קצח סע' ה) הביא מע"ר מהח"ח עצמו שנהג לעצמו להחמיר כפרמ"ג הו"ד בפס"ת

ד. יש סברה לומר שנחשב כפס"ר דלא ניחא ליה (שהתירו הערוך וסיעתו) או פס"ר דניחא ליה בדרבנן (שהתיר תה"ד), ואולי כלל אין פה פס"ר (בגלל שמתעסק).

ה. י"א שכשהמלאכה לא משנה בגוף החפץ מותר, ופה אולי יש להקל יותר כי האיסור לא נעשה בחפץ עצמו וגם לא נהנה כ"כ ממלאכת שבת כי היה אפשר להגיע לאוכל בהתר, וגם כי לא נהנה מעצם הדלקת האור, אלא מזה שהמקרר פתוח.

אמנם המחמיר כשאינן צורך לעונג שבת כגון שיש לו מספיק אוכל גם בלי מה שבמקרר תע"ב, כי יש עוד מה לפקפק בכמה מהדברים שכתבנו.

(הל' שבת פ"א הל' ה) וש"ת ארץ צבי (סי' עו) שבמתעסק אין איסור וממילא אין דין מעשה שבת.

אמנם בכס"מ (הל' שבת פ"א הל' ה) ובש"ת רעק"א (ח"א סי' ח) ובש"ת אבנ"ז (סי' רנא) וחלקת יואב (סי' ז ד"ה הן אמת) חלקו על סברה זאת. ועיין באורך בילקוט יוסף שבת (ח"ג עמ' נא-נד במהדורת תשנ"ג). אמנם גם לשיטת האוסרים זה יהיה לכל הפחות כדרבנן ולפי הגר"א שהבאנו (סעיף ג) יהיה מותר בשוגג.

אם אכן זה מתעסק יש לצרף את שיטת תרומת הדשן (סי' סד, הובא במג"א סי' שיד ס"ק ה, וכ"כ מאירי שבת כט בבשם י"א ועיין באריכות ביבי"א ח"ד אורח סי' לד) שאין דין פס"ר בדרבנן אף אם ניחא ליה. וגם לשיטת המג"א ודעימיה שחולקים על תרה"ד, הרי ידועה החקירה האם פס"ר אומר שהאדם מתכוון לאיסור או אחראי לאיסור, ועל הצד שמתכוון לא שייך פס"ר במתעסק.

ה. מסקנה

נראה שיהיה מותר גם למי שפתח את המקרר בטעות לאכול ממה שבתוכו לצורך עונג שבת, מכמה טעמים:

א. י"א שבשוגג מותר.

ב. נראה שבמקרה דידן נחשב כמתעסק, וי"א שאין במתעסק מעשה שבת.

ג. י"א שעכ"פ בדרבנן בשוגג מותר, וכ"ש במתעסק.

מו"ר הרב גיורא ברנר שליט"א
ראש ביהמ"ד הלכתא - גבעת אסף, רחובות

ריקודים ומחיאת כף בשבת

א. מקור הדין

שמא יתקן כלי שיר. ואפי' להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש באגוז לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר. ולספק כלאחר יד, מותר".

עו"כ בגמ' בביצה (ל"א): "אמר ליה רבא בר רב חנין לאביי תנן, אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין, והאידינא דקא חזינן דעבדן הכי, ולא אמרינן להו ולא מידי... הכא נמי הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין". ונלמד מכאן שמה שאין אנו מוחים במי שרוקד ומוחא כף כדרכו בשבת אין זה משום שהדבר מותר, אלא משום שבכל מקרה לא ישמעו לנו לאיסור ועדיף יהיו שוגגים וכו'. וכ"כ הרמ"א (שם) "והא דמספקין ומרקדין האידינא ולא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'".

ואמנם מצאנו ב' צדדים להתיר ויש לדון בכל אחד מהטעמים בפני עצמו אם ניתן לסמוך עליו למעשה.

בגמ' ביצה (ל"ב): "כל שחייבין עליו משום שבות, משום רשות, משום מצוה בשבת, חייבין עליו ביום טוב. ואלו הן משום שבות לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים, ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין... ולא מטפחין ולא מספקין ולא מרקדין גזרה שמא יתקן כלי שיר".

ופרש"י "ואלו הן דברים שאסורין משום שבות, שהטילו עליו חכמים לשבות מהן, ואין בעשייתן שום מצוה. לא עולין באילן כו', כולוהו מפרש בגמ' אמאי גזור בהו רבנן. אין מטפחין ביד. ואין מספקין על ירך. ואין מרקדין ברגל, וכולן לשמחה ולשיר, ובגמרא מפרש גזרה שמא יתקן כנגדן כלי שיר, דקא עביד מנא".

ומבואר מהנ"ל שאסרו למחוא כפיים ולספק ולרקוד גזירה שמא יתקן כלי שיר. וכן פסק השולחן ערוך (סי' שלט סע' א): "אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין, גזירה

ב. שיטת התוס' בתוקף הגזירה

בימינו

כתבו התוס' (ביצה ל ב): "תנן אין מטפחין ואין מרקדין - פרש"י שמא יתקן כלי שיר ומיהו לדידן שרי דדוקא בימיהן שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגזר אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר".

ומשמעות דברי התוס' שס"ל שבימינו אין שייכות כלל לגזירה זו והדבר מותר לכתח'. וכן מתבאר מלשון הפסקי תוס' (ביצה אות קט) שכתבו: "אין מטפחין משום שמא יתקן כלי וה"מ לדידהו דבקיאי בכלי שיר ולדידן שרי".

ויעויין גם בשו"ת מהר"י אסאד (ח"א יו"ד סי' קעא ועי' גם בדע"ת שצ"ן לדבריו) שכתב "ומעלתו העלה כוונתו דגם תוס' רק שלא למחות מנהג המקילים כ"כ אבל לא לדינא. יעיין תשובת אבן שוהם סי' נ ותשובת שער אפרים סי' לו והנה בפסקי תוס' ביצה דף ל סי' קז העתיקו כן לדידן שרי כו' משמע היתר גמור מדינא. ועל פסקי תוס' יש לסמוך להלכה למעשה עי' כנה"ג א"ח דרכי הפוסקים סי' טז ותשובת פרח שושן א"ח כלל ג סי' ד".

וכ"נ ממש"כ הרמ"א בשם תוס': "וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא". וכ"כ בהדיא בלבוש (סע' ג) כשהביא את שיטת התוס' וז"ל: "וי"א דבזמן הזה מותר אפי'

לכתחילה, משום שאין אנו בקיאים בעשיית ותיקון כלי שיר, וליכא למיגזר שמא יתקן כלי שיר דמילתא דלא שכיחא הוא...".

ג. שתי הערות בשיטת התוספות

ואמנם יש להעיר בדברי התוס'

א. האם הגזירה מתבטלת? - הנה קיימ"ל שדבר שנגזר במניין א"א להתירו (אא"כ גדול בחכמה ובמניין) ואפי' בטל טעם הגזירה. ובב"י (סי' שלח סע' ג) נדרש לזאת וכתב: "ואע"ג דבפ"ק דביצה אמרינן שאע"פ שנתבטל טעם הגזירה לא נתבטלה הגזירה, התוס' מדמו ליה למשקין מגולים דשרו האידינא לפי שאין נחשים מצויים כמו שכתבו הם ז"ל בפ"ב דע"ז". וכוונתו לכאן דכמו שם שהיכן שלא מצויים נחשים לא גזרו מעיקרא, ה"ה כאן שהיכן שלא בקיאים בתיקון כלי שיר לא שייכת הגזירה שמא יתקן כלי שיר.

ואמנם בשו"ת תורת חסד מלובלין (א"ח סי' יז ס"ק ו) הביא את לשון הב"י והקשה עליו "ודבריו תמוהין ומה דמות יערכו להך דמים מגולים דשרו האידינא שכתבו התוס' בע"ז משום דמתחלה כשאסרו לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצויין והני מקומות שאין הנחשים מצויין לא היו בכלל הגזירה מתחילה. אבל כאן הך גזירה דשמא יתקן כלי שיר שגזרו בכל מקום ובוודאי לא שייך בזה חילוק מקומות והיא גזירה מוחלטת כשאר כל גזירות חכמים דאף כשנתבטל הטעם לא בטלה הגזירה".

הגרנ"ה הלוי שם וע"ע עליות אליהו דף כא ע"א בהערה ובמשך חכמה על שמות פ"ב פס"ב) שאפי' אם הטעם המפורש בחז"ל בטל הרי שלחז"ל היו עוד טעמים רבים שלא נתפרשו ולכן אין באפשרותנו לבטל התקנה אפילו נתבטל הטעם המפורש וזאת משום שאיננו יודעים את שאר הטעמים.

וממילא לשיטת הרמב"ם והגר"א אין פוסקים כלל כיסוד היתרם של התוס'.

ב. האם בימינו בקיאים לתקן כלי שיר

עוד יש לעיין בדברי התוס', שהרי עינינו רואות שכמעט כל מי שעוסק בנגינה יודע לתקן את כלי השיר שלו. וכן העיר בספר תורת שבת (סי' שלט ס"ק ה) שבימינו א"א לומר את דברי תוס' שהרי כל בעל מנגן יודע לתקן את כלי נגינתו.

וכן הקשה בערוה"ש (סי' שלט ס"ע ח) :: "והדברים מתמיהים חדא דקשירת נימי הכנור שכיחא טובא וכן לגלגלה על היתידות והיינו שמגלגלין היתד עד שתשוב הנימא להיות כנכון ובשני הדברים יש חיוב חטאת משום קשירה ומשום מתקן מנא כדפירש"י בעירובין..."

ובשו"ת שער אפרים (סי' לו בהגה מכן המחבר) נדרש לקושיא זו וכתב דכוונת התוס' דמה שלא חיישינן בימנו היינו שיעשה מחדש כלי שיר (והוא לשון התוס' "אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר") ולכן התיירו לטפח ולרקוד, כיון שאין כלי שיר בידו, ולא חיישינן שיעשה כלי שיר בתחילה, אמנם

וכן הקשה בשו"ת שו"מ (מהר" חמישאה ריש סי' א): "ומאד תמהני דלא דמי לשם דבמשקין מגולים גם בימי חז"ל דהיה הגזירה היה מקומות דלא חשו לזה משום שלא היה נחשים מצויים וא"כ אנו בזה"ו כאותן מקומות דמי, משא"כ בזה דבימים הראשונים אסרו בכל המקומות א"כ אף שבטל הטעם לא בטל הגזירה וכמ"ש התוס' בע"ז דף לד בהדיא."

[ועי' בשו"ת יחוד"ד (ח"ב סי' נח ובעין זה בחזו"ע שבת ה עמ' רסג) שכתב לתרץ שגם בימי חז"ל היו כבר מקומות שלא היו בקיאים בכלי שיר וממילא נכון לדמותו לדין גילוי משקים. וראה תירוץ נוסף בשו"ת חוות בנימין (ח"ב סי' פב ס"ק ט).]

עוד יש להקשות שהרי פשט התוס' דכיון שבטל טעם הגזירה בטלה הגזרה, והוא כשיטת שו"ת הרא"ש (כלל ב סי' ח), ובאמת התורת חסד (שם) כתב שכן יש לבאר בכוונת התוס' דילן.

אמנם על יסוד זה יש שחלקו דהנה הרמב"ם (הל' ממרים פ"ב הל' ב) כתב שב"ד שגזרו גזירה או תקנו תקנה וכו' אין ב"ד אחר רשאי לבטל תקנתם עד שיהיה גדול בחכמה ובמניין, וסיים הרמב"ם "אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים או התקינו אין האחרונים יכולין לבטל עד שיהיו גדולים מהם וכו'", ופשטות דבריו שאע"פ שבטל טעם הגזירה, הגזירה בעינה עומדת¹.

וכן היא דעת הגר"א (עי' מעשה רב סע' קכד ובהגהות

1 אמנם עיי"ש ברדב"ז שביאר אחרת בכוונת הרמב"ם.

ואף רוב האחרונים שהזכירו את היתרם של תוס' לא אמרו זאת אלא כצירוף ולימוד זכות אך לא סמכו על דבריהם לכתח' (עי' בלשון הרמ"א והלבוש הנ"ל), וכן בערוה"ש (שם) אחר שהביא את דברי התוס' כתב "דחלילה לבטל שבות דרבנן מפני טעמים כאלו".

ואמנם יש לעיין בדעת רבנו הרמ"א אם נקט לעיקר כדברי התוס' הנ"ל, ולכא' מסדר לשונו בהגהת שו"ע (סי' שלט סע' ג) שכתב: "והא דמספקין ומרקדין האידינא ולא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'. וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל", נראה שנקט לעיקר דלא כתוס' שהרי הביא בסתם את הטעם דמוטב יהיו שוגגים ורק אח"כ הביא בשם י"א את שיטת התוס' (עי' ש"ך י"ד סי' רמב קיצור הנהגת או"ה ס"ק ה ובחזו"ע שבת ח"ה עמ' רסח). והדברים מתחזקים גם מלשון הרמ"א שכתב "ואפשר שעל זה נהגו" שהיא לשון מסופקת ולא מוחלטת.

וכן בגר"ז (סי' שלט סע' ב) כתב בשם הרמ"א: "ויש שלמדו עליהם זכות לומר שעכשיו אין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר ולא שייך לגזור שמא יתקן כלי שיר שדבר שאינו מצוי הוא כלל", ומשמע שהוא רק לימוד זכות.

וכן בשו"ת שבה"ל (שם) הוסיף להוכיח כן בדעת רמ"א ע"פ מש"כ בדרכ"מ וכתב השבה"ל: "וגם הרמ"א עצמו בדרכ"מ

לתקן כלי שיר הוא דבר קל ובזה כן אנו בקיאים ולכן גם לנו אסור הדברים שנגזרו כשיש כלי שיר בידו. וכן החזיקו בדבריו בשו"ת צרור החיים ובשו"ת מנח"א (המובא לקמן) שההיתר הוא דווקא בטיפוח וריקוד אך לא כשיש כלי בידו (כיון שהחשש שמא יתקן כלי שיר עדיין קיים). וכ"כ השואל בשו"ת ר"ע הילדסיימר (ח"א או"ח סי' נ ס"ק א). ויעיין במשנ"ב (סי' שלט ס"ק י ובבהל"כ ד"ה להקל) שכתב שההיתר ע"פ תוס' הוא דווקא לעניין טיפוח וריקוד ולא בשאר דברים. [אחר שכתבתי זאת ראיתי מה שהעיר בזה באריכות בספר חזו"ע (שבת ח"ה עמ' רסה-רסח) עיי"ש].

ד. האם פוסקים כשיטת התוספות

ובאמת אחר רואינו כל קשיים אלו יש לעורר על כך שלא מצאנו אפי' אחד מהראשונים שהביא את דברי התוס' וסברתם (וכבר הבי"י סי' שלט סע' ג העיר שמהראשונים משמע דלא כתוס').

כן ראיתי שהעיר בשו"ת שבה"ל (ח"ד סי' לז) וז"ל: "הנה ראשון תחילה עלינו לדעת כי התוס' הנ"ל דברי יחיד הם וכל הראשונים העתיקו טעם דלא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו' דהיינו דעצם הגזרה קיימת ואסור לעשות כן, אלא דאין אנו מצוין למחות דלא ישמעו לנו, אבל אם ישמעו לנו האיסור קיים" [ואחר שכתבתי זאת ראיתי בחזו"ע (שבת ח"ה עמ' רסח) שהביא כעין טענה זו בשם ספר בני ציון עיי"ש].

הוא מטעם דברי התוס' דלא שייך גזירה זו בזמן הזה, ומשמע מדבריו שנקט למעשה בהדיא כדבר פשוט את היתר התוס' לדין שאין בקיאים בכלי שיר.

וע"ע בשו"ת שבו"י (ח"א סי' כה) שהבין גם בכוונת הרמ"א בהג"ה שתופס לעיקר כדעת התוס' שהרי כתב: "ובפרטות לפמש"כ תוס' פ' משילין ומיהו לדין שרי דדוקא בימיהן שהיה בקיאים לעשות כלי שירים שייך למגדר אבל לדין אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר עכ"ל התוס' והביאו בהג"ה ש"ע לפסק הלכה".

כמו"כ יעויין בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סו"ס כט) שלמד שהרמ"א תפס לעיקר כדעת התוס' ושכן עיקר וז"ל: "וגם כי מה שכתבתי ההיתר עפי"ד המהרי"ק בשם רב האי גאון הוא לשיטתו דאין חילוק גם בזמנינו יש שבות אעפ"כ התירו משום מצוה כמ"ש הב"י לפי דעתו כנז' כ"ש וכ"ש לדין האשכנזים היוצאים ביד רמ"א דפסקינן כהתוס' דאין בקיאים בזמנינו לעשות כלי שיר וליכא שבות כנז' א"כ בודאי ראוי ההיתר לרקד ולספק בכל עוז כנז' (בלי כלי)".

ומצאנו למהרש"ל ביש"ש (ביצה פ"ה סו"ס 1) שאחר ששו"ט באורך בנ"ד סיים בזה: "ונראה בעיני, שנהגו להקל בכל אלה לפי מה שמסקינן בריש פ' המביא א"ל רבא ב"ר חנן לאביי תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין, והאידינא דקא חזינא דקא עבדו הכי ולא אמרינן להו ולא מידי כו', ומסיק הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ולא

הארוך העתיק תחלה דהתוס', והביא ע"ז דברי המהרי"ק (שהובא גם ביתה יוסף) שהתיר בשמח"ת רק משום כבוד התורה, מכלל דבעיקר האיסור קיים בכל השנה דלא כדהתוס', וסיים הדרכ"מ דעיקר ההיתר מכח מוטב שיהיו שוגגין וכו', אמנם גם דבריו שברמ"א מתפרשין כן דהיינו הטעם מוטב שיהו שוגגין הוא ברור, ושוב העתיק גם דהתוס', והיינו מדראה הרמ"א המנהג דלא לבד דלא מחינן בהו אלא דגם לא מורינן להו לאיסורא במקום שכן ישמעו לנו והיפך בזכותם מדהתוס' הנ"ל, אבל כתב כן רק דרך אפשר כי דעתו בדרכ"מ הנ"ל דעיקר דהתוס' ליחא להלכה, וכתב הנ"ל ללימוד זכות וסיים ש"ע נהגו להקל בכל ור"ל דנהגו לעשות כן לכתח'ה ואין אנו מעכבים הגם שלא שייך מוטב וכו'".

איברא שבשו"ת הרמ"א (סי' קכה) דן בהיתר לקדש ולשאת אישה בשבת ובין היתר כתב ללמוד היתר זה מדברי התוס' דידן דכמו שבימינו אין בקיאים בעשיית כלי שיר ה"ה שאין בקיאים בכתיבת כתובה, וכתב בזה: "ועוד אני אומר דיש לחלק ולומר דבזמן הזה לכו"ע שרי, דהא תנן אלו הן משום שבות אין מטפחין ולא מרקדין וכו' וכתבו התוס' ריש פרק המביא פירש"י שמא יתקן כלי שיר ומיהו לדין שרי, דדוקא בימיהם שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למגזר, אבל לדין אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למגזר עכ"ל. וכבר פשוט היתר הטפוח והרקוד בשבת בכ"מ ואף מצווים לכותים לנגן בכלי שירלט, והכל

מקילים בכל זה שאין אנו בקיאים לתקן כלי שיר וליכא למיגזר".

והגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת תבואת שמש (סי' ה' ד"ה כל אשר) כתב: "וכבר כתב רמ"א בהג"ה דהאידינא אין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר וליכא למיגזר שמא יתקן כלי שיר, דמילתא דלא שכיח הוא ואפשר שע"ז נהגו להקל בכל עכ"ל, ומקורו מדברי התוספות, ומילתא דמסתברא הוא. ואף דלדעת מרן נראה שאינו סובר כן, מדלא העלה אותה על ספריו, מ"מ נשמע מיהת כמ"ש דכל שנמצא לחלק ולהקל הכי כשר למיעבד".

ה. היתר רב האי גאון לרקוד לכבוד התורה

בשו"ת שערי תשובה (סי' שיד) הובאו דברי רב האי גאון שכתב: "וששאלתם נהגו בני מקומנו ביום תשיעי ספק שמיני לחג להביא מוגמראות ובשמים לביהכנ"ס ולעשן לפני ס"ת, דבר זה מותר או אסור. כך ראינו שאסור לפי שכל יו"ט ב' הוא יו"ט לכל דבר כראשון אע"פ שהיה ספק אין בו קולא אלא לענין מת שמתעסקין בו בלבד אבל בכל דבר אין שנוי. וביו"ט שני זה שהוא אחרון רגילין אצלנו שמרקדין אפי' כמה זקנים בשעה שאומרים קלוסין לתורה אלא שזו משום שבות הוא ונהגו בה היתר ביום זה בלבד לכבוד התורה אבל לגמר דברי הכל אסור".

ודברי רב האי הובאו להלכה גם בפסקי רי"ף גיאת (הל' לולב עמ' קנט) ובשו"ת מהרי"ק

יהא מזידין. וכתב התוס' וז"ל ומיהו לדידן שרי דדוקא בימיהן שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למיגזר אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למיגזר ע"כ. ואע"פ שכל שאר המחברים לא חילקו בין האידנא לימים ראשונים מ"מ בצירוף טעמי מצוה יש לחלק. ומה שמרקדין הבתולות אפי' בלא חיגא דמצוה הנח להם לסמוך על דברי התוס' כי כדאי הם לסמוך בפרט בדבר שלא ישמעו".

ומבואר מדברי מהרש"ל שאע"פ שאינו סומך לכתח' על דברי התוס' בפני עצמם, אך כל שהוא מצטרף לצד היתר נוסף (ריקוד וטיפוח לצורך מצווה) הוא סומך לגמרי על דבריהם. ויעויין במשנ"ב (סי' שלט ס"ק י וע"ע בשעה"צ ס"ק ז, סי' תכו שעה"צ ס"ק יב) שנראה שנקט לעיקר כשיטת מהרש"ל שבמקום מצווה יש לסמוך על שיטת התוס' מדינא.

ויש להוסיף בכל זה מה שהראני תלמידי חביבי עדיו לגדולות הרב לידור שמעון מיארה שליט"א שיש מן הפוסקים הספרדים שכתבו גם הם שמנהג למעשה הוא כדעת הרמ"א בשם תוס', שכ"כ הגר"י משאש זצ"ל בשו"ת מים חיים (ח"א סי' צד ד"ה ואין לחלק ולומר) שמנהג גם אצל הספרדים שלא חוששים כלל לגזירת שמא יתקן כלי שיר כדעת הרמ"א ושגם הב"י היה מודה בזה בימנו להתיר עיי"ש. והגר"ר ברוך אברהם טולידאנו זצ"ל בספר רינה ותפלה (סי' שלח מק"ב ס"ק ה) כתב: "טיפוח היינו כף על כף, סיפוק הוא להכות כף על ירך, וריקוד הוא שמרקד ברגליו על הארץ. והאידינא

וביאר שהרי השו"ע בסי' שז (ס"ה) התיר לצורך מצווה רק שבות דשבות, ואף הרמ"א שהתיר אמירה לגוי לעשות איסור תורה לצורך מצווה לא התירו אלא במקום צורך גדול, וממילא בני"ד לשם מצוות כבוד התורה אין להתיר שבות.

אלא שלענ"ד יש לדחות דבריו מכוח מה שהבאנו לעיל מדברי שו"ת הרמ"א שלפי דבריו ברור שכ"ש שמותר לרקוד בשמח"ת, וממילא צ"ל שמה שלא כתבו בהדיא משום שהסתפק הרמ"א במש"כ "וכל מקום לפי מנהגו".

ואף בדעת השו"ע יש להעיר שלפי מה שהבאנו לקמן לבאר שלא נאסר אלא סוג מיוחד של ריקוד ואין זה הריקוד הנהוג לכבוד התורה, ממילא ניתן לומר שמה שלא הביא כאן השו"ע את דברי רב האי י"ל שהוא משום שמדובר כאן בסוג אחר לגמרי של ריקוד ולא מיירי בזה כלל.

ו. האם היתרו של רב האי גאון הוא דווקא ביו"ט שני

והנה גוף דברי רב האי גאון צריכים ביאור, שהרי א"ת שישנו איסור שבות לרקוד, א"כ כיצד נהגו היתר בדבר זה, ונראה לבאר דבריו בכמה דרכים.

ראשית י"ל שכל כוונת רב האי גאון להתיר הוא משום שמדובר ביו"ט שני והוא קל יותר מיו"ט ראשון וכ"ש משבת.

אלא שלענ"ד ביאור זה נסתר מגוף לשון רב האי גאון שהרי כתב בהדיא בתוך דבריו

(שורש ט ד"ה וגדולה). וכן הב"י (סי' שלט ס"ג) הביא דבריו ולא העיר לדחות דבריו. וכן הובאו דבריו להלכה בערך לחם למהריק"ש (סי' שלט ס"ג), מג"א (ס"ק א) ושתילי זיתים (ס"ק ה).

והט"ז (ס"ק ב) אחר שהביא את דברי רב האי גאון כתב "וזה לכולי עלמא", וביאר בפרמ"ג (משב"ז שם) שכוונת הט"ז שאף אלו שאינם סומכים על סברת התוס' שבימנו אין הגזירה שייכת, מסכימים להיתרו של רב האי גאון.

[וראיתי בשו"ת מנח"א (ח"א ריש סי' כט) שכתב "וע"ש במשבצות שטעם זה דמוטב יהיו שוגגין לכ"ע אף לדעת המחמירים דלא כ"א", ואחבה"מ אין זו כוונת הפרמ"ג אלא כוונתו שטעם המהרי"ק בשם רב האי גאון להתיר הריקוד לכבוד התורה הוא לכו"ע אף לחולקים על תוס'].

ואמנם בשו"ע לא הזכיר את היתרו של רב האי גאון אפי' לגבי שמח"ת, וכן הרמ"א בהלכות שמח"ת (סי' תרסט ס"ג) רק כתב: "ועוד נהגו במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות, וכל מקום לפי מנהגו. ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבבית הכנסת, כמו שמקיפים עם הלולב, והכל משום שמחה", ולא הזכיר בהדיא את היתרו של רב האי גאון לרקוד לכבוד התורה.

וראיתי בספר בתי כנסיות (סי' שלט ס"ק א) שלמד מכך שהשו"ע והרמ"א לא סוברים את היתרו של רב האי אפי' בשמח"ת,

ונראה שלכך נתכוון בשו"ת מנח"א (סו) שכתב "ולכאו" יש להקשות מזה גם על המהרי"ק והב"י והפוסקים הנ"ל שנמשכו אחריו דבשמח"ת לכבוד התורה מותר להתירו שבות משום מצוה. דהא אמרי' במתני' בפירוש דאין בזה אפי' סרך מצוה וי"ל דהם סברו דהמתני' מיירי בסתם יו"ט אין בו לחלוחית מצוה וכד' רש"י אבל בשמח"ת לכבוד התורה שאני'.

ואולי לכך נתכוון מהרש"ל (סו) שכתב: "ומהרי"ק כתב בשורש ט בשם רבינו האי שביום שמח"ת מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים לתורה, דנהגו בו היתר משום כבוד התורה כיון דלית ביה אלא משום שבות ע"כ. ולפ"ז נמי שרי לרקד לנשואין משום כבוד חתן וכלה בעת הנשואין והוא כבוד המקום... "ואח"כ הביא את דברי התוס' וסיים בזה: "ואף על פי שכל שאר המחברים לא חילקו בין האידנא לימים ראשונים, מ"מ בצירוף טעמי מצוה יש לחלק" ולכאו' הבנתו שרב האי ס"ל שלא גזרו בכל ריקוד שהוא לצורך מצווה, ולכן בצירוף שיטת רב האי ושיטת תוס' ס"ל להתיר.

ואמנם ראיתי בפוסקים שהעירו שהרי אפי' לגבי תקיעת שופר דאו' העמידו חכמים גזירתם ולא התירו לתקוע, וכ"ש בריקוד שבפשטות אינו דבר מצווה כ"כ.

"כך ראינו שאסור לפי שכל יו"ט ב' הוא יו"ט לכל דבר כראשון אע"פ שהיה ספק אין בו קולא אלא לענין מת שמתעסקין בו בלבד אבל בכל דבר אין שנוי", וממילא מוכרח שמה שכן כתב להתיר (ריקוד לכבוד התורה) הוא היתר גמור הן ביו"ט ראשון והן ביו"ט שני, ובאמת לא ראיתי בענ"ד מי שכתב לומר שהיתר רב האי גאון הוא דווקא ביו"ט שני של גלויות.

ומה שמייירי רב האי גאון ביו"ט שני, צ"ל שהוא משום המציאות שבחול' היו נוהגים שמח"ת ביו"ט שני, אך ה"ה בא"י יהיה הדבר מותר ביו"ט ראשון.

ז. אפשרות נוספת בביאור גדר

הגזירה ע"פ רב האי גאון

אפשרות נוספת לבאר היא שבאמת ס"ל לרב האי גאון שישנו איסור שבות לרקוד בשבת וביו"ט ואעפ"כ נהגו להתירו משום מצווה דכבוד התורה.

ויש לשאול לדרך זו כיצד התירו איסור שבות מפורש משום כבוד התורה, ונראה שזו כוונת ערוה"ש (ס' ט) כשהקשה "ולכן גם בשמח"ת שמרקדים ומטפחים לפני הס"ת וי"א הטעם דלכבוד התורה מותר לרקד, וקשה בעיני לבטל שבות דרבנן מפני זה".

ואולי יש לבאר שמעיקרא כשנגזרה הגזירה, לא גזרו על שמח"ת ואפשר שלא גזרו כלל על ריקוד לכבוד התורה ואולי אפי' בכל ריקוד שהוא לצורך מצווה.

לא נודע לנו כלל וגם הריקוד בעת השמחה אינו כריקוד שלהם בסדר כרקודי נשים אלא מרקדים בלא סדרים ואין כאן גדר שמא יתקן כלי שיר דאין להם שייכות זה לזה כלל ולא על זה גזרו חכמים. ולכן גם בשמח"ת שמרקדים ומטפחים לפני הס"ת וי"א הטעם דלכבוד התורה מותר לרקד, וקשה בעיני לבטל שבות דרבנן מפני זה, אבל לפי מה שכתבנו אתי שפיר דאין זה הריקוד והטיפוח שאסרו חכמים וכמה פעמים ראינו שגדולים מטפחים בידם בעת שמחה".

ובאמת אחר העיון נלענ"ד שהביאור היותר נכון בגדר גזירת חז"ל בה אנו דנים הוא כדברי האחרונים הנ"ל וכמו שנבאר בס"ד, דהנה איתא בירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב) בביאור האיסור לרקוד שהובא במשנה "ולא מרקדין ר' ירמיה ר' זעירה בשם רב חונה קיפוץ עוקר שתי רגליו כאחת ריקוד עוקר אחת ומניח אחת", ומבואר מדברי הירושלמי שהאיסור בריקוד הוא דווקא בסוג תנועה מסויים, ולא כמו שמקובל בימנו לקרוא "ריקוד" כשם כולל לכל סוגי התנועה תו"כ שירה וכד'. ועייין בפני משה שם שכתב בהדיא "קיפוץ. נקרא אם עוקר שתי רגליו כאחת וקופץ וריקוד נקרא בעוקר אחת ומניח אחת כדרך המרקדין בבית משתאות" והיינו שדווקא ריקוד כדרך המקובלת בבתי המשתאות הייתה בכלל הגזירה.

והנה רש"י בסוגיא דידן כתב (ביצה לו ב) "ואין מרקדין, ברגל, וכולן לשמחה ולשיר,

ת. הגדרת הקשר בין ריקוד וטיפוח לכלי שיר, ביאור נוסף בדברי רה"ג

והנלענ"ד לבאר בזה שמעיקרא הגזירה הייתה על סוג מיוחד של טיפוח וסיפוק וריקוד הקשורים בכלי שיר באופן ישיר, דהיינו שהריקוד והטיפוח מונחים לפי הנגינה בכלי שיר וללא כלי שיר אין שייכות לנגינה, וממילא כוונת רב האי במש"כ "ונהגו בה היתר ביום זה בלבד לכבוד התורה" היא שדווקא אותו ריקוד שהיו נוהגים לעשות לכבוד התורה הוא ריקוד אחר (שאינו קשור בכלי שיר) אין שייכות בו גזירת חכמים ולכן נהגו לעשותו.

ונראה שלכך נתכוון הפרמ"ג כשכתב (א"א ס"ק א): "אלא י"ל הטעם לכבוד התורה אין כ"כ דרך משוררים ולא גזרו". וכ"כ בתורת שבת (ס"ו שלט ס"ק ב): "והעיקר שאין זה ריקוד גמור הנאסר, כדאמרינן בירושלמי פ"ה דביצה ריקוד עוקר אחת ומניח אחת". וע"ע כעין סברא זו למהר"ץ חיות (כל כתבי מהר"ץ חיות-מנחת קנאות עמ' תקצד ד"ה והנה בעל).

ובערוה"ש (סע' ט) כתב כן בהדיא בביאור דברי רב האי גאון: "ולענ"ד נראה טעם פשוט דסיפוק וריקוד שלנו לא נאסרה מעולם דבזמן חז"ל היה זה בעת שמזמרים בכלי שיר והיו מטפחים ומספקים ומרקדין ע"פ סדר השיר וכן משמע בירושלמי אבל עכשיו אין זה כלל בעת שמזמרים בכלי שיר אלא בעת ששוררים בפה שירי שמחה מטפחים כף אל כף טיפוח בעלמא ולא ע"פ סדרי השיר והך דסיפוק כף על ירך

וקצב שיוכלו לתקון שיר כנגדן אינו בגדר ריקוד הנזכר בש"ס ופוסקים ואינו ראוי לקרוא בשם ריקוד רק בשם הליכה במחול וזה מעולם לא נאסר".

סעד נוסף לביאור זה מצאתי בס"ד בדברי האגודה (ביצה פ"ד אות מד) שכתב בשם ר"י: "פר"י דריקוד שלנו שרי דלא שייך ביה השמעת קול", והיינו כדברינו הנ"ל שדווקא ריקוד כזה ששיך באופן ישיר להשמעת קול בכלי שיר נאסר אך ריקוד שלנו לא נאסר.

ונראה סייעתא להנ"ל גם מדברי המהר"י וי"ל (חידושי דינין והלכות סי' ז) שהקשה על מנהג העולם שנהגו ביו"ט שהגויים מנגנים לפניהם והם עושים "חינגי" וכתב "ואי איישר חילי אבטליניה", ובתוך דבריו הקשה באופן גורף לגבי הנגינה ע"י גויים, ואילו לגבי הריקוד הדגיש הוא סוג הריקוד שאסרו חז"ל ולא סוג אחר, ומשמע גם מדבריו שלא על כל סוגי הריקוד גזרו גזירתם (ואף רואים בדבריו שהמדובר בריקוד כזה שהיה בא עם נגינה בכלי שיר).

ממילא אחר רואינו כל זאת נראה שהעיקר שחז"ל לא גזרו מעיקרא אלא סוגים של ריקוד וטיפוח המונחים ע"י כלי שיר, אך כל כה"ג של ריקוד וטיפוח שאינם מונחים ע"י כלי שיר אין הם בכלל הגזירה מעיקרא, ואין איסור בעשייתם בשבת וביו"ט.

ולפי דברינו נראה לבאר דבר נוסף, דהנה במשנה תענית (כז ב): "אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ, שבהן בנות ירושלים יוצאות

ובגמרא מפרש גזרה שמא יתקן כנגדן כלי שיר, דקא עביד מנא", וכלשון זו כתב גם הר"ן (על הר"ף ביצה כ א). ולכאור' לשון "כנגדן" שכתבו רש"י והר"ן אינו מובן, ובגמ' נאמר "גזרה שמא יתקן כלי שיר" ולא נאמר "כנגדן".

אמנם לפי דרכינו הדבר מובן היטב שכל האיסור הוא דווקא בריקוד וטיפוח כזה הנעשה "כנגד" הנגינה שבכלי שיר, ואין להם שייכות ללא כלי שיר ובזה גזרו שמא יתקן כלי שיר.

ושמחתי מאוד לראות שזכינו לכוון בזה לדברי הגר"י ארנברג זצ"ל בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' מב ס"ק ד) שכתב: "ובעיקר הדבר שאסור לרקוד בשבת ויו"ט נלענ"ד דאין ריקוד שנהגו בו החסידים בגדר ריקוד הנאסר כלל, דעיינן ברש"י ביצה (דף לו) ד"ה ואין מרקדין וכו' גזרה שמא יתקן כנגדן כלי שיר עכ"ל. מדקאמר "כנגדן" משמע דמיירי בריקוד המכוון כנגד שיר, כלומר, שמרקדין בקצב לפי קצב השיר שיש בריקוד כזה חכמה כידוע".

וראיתי שם לדבר יהושע שהביא לכך ראייה נוספת והיא מדברי ר"ח בסוגיא דביצה (לו ב) שכתב "ולא מרקדין ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת קיפופ' ב' רגליו כאחת", וע"פ זה כתב הדבר יהושע: "ועי' בפ"י ר"ח שם ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת עכ"ל והיינו ריקוד מתוכנן, אבל הריקוד הנהוג עכשיו בין החסידים אינו בגדר ריקוד כלל אלא תנועת הגוף שמגביה ומשפיל גופו והולך ומסתובב במחול מבלי שום סדר

הליכה רגילה ונענוע גופם בעת הליכתם אין בו איסור. ובזה ניחה מה שיש מקשים ההא דתנן תענית כו ב לא היו ימים טובים כיוה"כ שבהן יוצאות וחולות (במחול) בכרמים ולמה לא מיחו בהם חכמים שי"ל שלא הגביהו רגליהן דרך ריקוד אלא רק דרך הילוך במחול ובזה אין שום איסור. ודבריו הם בדומה לדברינו ושמחתי בכך. [וע"ע גם בדברי השואל בשו"ת ר"ע הילדסיימר (סו) שכתב לבאר גם בדעת התוס' כעין ביאורנו זה בדעת רבה האי גאון, שהגזרה הייתה שייכת רק בסוג מיוחד של ריקוד וטיפוח].

ט. שיטת הגר"א בדינינו

רבנו הגר"א זיע"א בהתייחסו לעצם דין השמעת קול בשבת כתב בביאורו (סי' שלח ס"ק א) "השמעת כו'. כרבה מדתירץ ר"א בר יעקב כוותיה ואמימר שם ס"ל כוותיה דלא כירושלמי. רי"ף אבל העיקר נראה כירושלמי ואינו מותר רק אם אינו מתכוין לקול כלל כמו בור הגלגל וכדומה לו במס' עירובין שם". והיינו שפוסק כשיטת ר"ח שכל שמתכוון להשמיע קול אסור ואפי' אינה דרך שיר.

והנה איתא במעשה רב (סי' רלג): "הגאון ז"ל היה שמח מאד בחג הסוכות וביותר בשמיני עצרת כי הוא יותר יום שמחה מכל ימי החג ע"פ הסוד ואומרים פיוטים ברנה וקול זמרה האדרת והאמונה ויאתו תתברך ותשתבח שבמעמדות אחר אני מאמין וכיוצא בזה מפיוטים. ושמחים שמחה

בכלי לבן שאולי... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים", והגרא"ל צינץ בספרו שמחת יו"ט (ל א) כתב: "בגמ' תנן אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין. צ"ע שלהי תענית ביוה"כ בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, אולי יש חילוק בין מרקדין למחולות דמחולות שרי וריקוד אסור. מיהו זיל בתר טעמא שמא יתקן כלי שיר, א"כ מה חילוק בין מחולות או ריקודין כיון שדרך מחולות ג"כ ע"י כלי שיר. וצ"ע".

ומבואר שמציע מעיקרא לחלק בין סוגים שונים של ריקוד, אלא שמתקשה בזה דאינו מובן מדוע בזה חששו שמא יתקן כלי שיר ובזה לא חששו. ואמנם לפי דרכנו הוא מובן שכל מה שנאסר הוא דווקא ריקוד המכוון ע"י השיר אך ריקוד סתמי אינו בכלל הגזירה וצ"ל שהוא הריקוד שהיו עושות בנות ירושלים בכרמים.

וכחילוק זה בין ריקוד מתוכנן ומכוון לפי המנגינה ובין ריקוד דרך הליכה בעלמא ואינו מונחה ע"י השיר והמנגינה ראיתי שפסקו גם הגרשז"א (שלחן שלמה סי' תקכד עמ' עה ס"ק ג). וכעת ראיתי גם להגר"ע יוסף בחזו"ע (ח"ה עמ' רסב - רע) שהאריך מאוד באיסור ריקוד וטיפוח בשבת הן לאשכנזים וכ"ש לספרדים, ואעפ"כ אחר כל זאת כתב (סוף עמ' רסט) כדבר פשוט: "ומיהו כפי ר"ח איתא שפירוש ריקוד שעוקר רגל אחת ומניח אחת ומקורו מהירושלמי ביצה וכ"כ ר' ישמעאל בן חכמון בעירובין ולפי"ז מה שיש הולכים במחול (היינו במעגל) אין זה בכלל ריקוד האסור כיון שאינם עוקרים רגליהם אלא

אסור לר"ח אפי' אינו מכוין לשיר וכו'. פירוש כיון דמכוין להשמעת קול כגון שמקיש על הדלת באגרופו כדי שישמעו ויפתחו לו אסור אפי' אינו מכוין לשיר אלא להשמעת קול בלבד, ואפי' לפי"ז כתב הר"מ מרוטנבורק אי לא בעי לקלא שרי וכו' דלא אסרו חכמים אלא כשמתכוין להשמעת קול גזירה שמא יתקן כלי שיר, ומבואר מדבריו שגם בהשמעת קול שאינו דרך שיר ס"ל לר"ח שהגזירה היא משום שמא יתקן כלי שיר (ואמנם יש לציין שטעם זה לא הוזכר בהדיא במהר"ם אלא הוא תוספת של הב"ח ע"ג דברי מהר"ם שכתב שגם אליבא דר"ח אין איסור אלא כמשתכוין להשמעת קול).

וממילא צ"ל שגם הגר"א ס"ל שמה שאסרו השמעת קול שמא יתקן דרך שיר הוא דווקא או בהשמעת קול ע"י גופו בצורה מיוחדת (כגון בטיפוח המותאם ומונחה ע"י שיר וכד') או בהשמעת קול ע"י מעשה דהיינו ע"י אמצעי חיצוני (כגון הקשה על הדלת וכד'), אך כשמשיע קול שלא ע"י מעשה (וגם אינו מונחה ע"י שיר) לא שייכת הגזירה שמא יתקן כלי שיר. והוא כעין מש"כ הפוסקים לגבי שריקה בפיו שאינו ע"י מעשה ולא נאסר עי' דרכ"מ (סי' שלח ס"ק ד) וברמ"א (סי' שלח סע' א).

וסייעתא לדברינו שאע"פ שביחס לדברי השו"ע (סי' שלח סע' א) שכתב להתיר הקשה על הדלת כיון שאינו דרך שיר, העיר בבהגר"א (סי' א) שזהו לשיטת הרי"ף אך העיקר כדעת הירושלמי ור"ח לאסור אפי' שאינו דרך שיר. אך בהמשך (סע' ד) שכתב השו"ע

גדולה. ובשמח"ת היו מקיפים הבימה עם הס"ת שבעה פעמים אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם. ומנגנים התשבחות הנ"ל וגם הברוך שמך שבשערי ציון שחיבר האר"י ז"ל והוא ז"ל היה הולך לפני הס"ת שמח מאד ברוב עוז וחדוה וחכמת אדם תאיר פניו כלפיד אש בוערת ומספק כף אל כף ומפזז ומכרכר בכל עז לפני הס"ת ואחר סיום המשוררים החרוז אמר הוא אחריהם...".

ויש להבין טעמו ונימוקו של הגר"א במה שנהג לרקוד ולספק כף אל כף לכבוד התורה.

והנה ראשית א"א לומר שהגר"א התיר מטעם התוס', שהרי הבאנו לעיל שהגר"א חולק על העיקרון של תוס' וס"ל שא"א לומר שהגזירה בטלה. וממילא צ"ל שהגר"א ס"ל כשיטת רב האי גאון במש"כ להתיר לכבוד התורה, ומה שנבאר בכוונת רב האי גאון נצטרך לכאו' לבאר גם בכוונת הגר"א.

[ונראה שמה שלא אסר הגר"א כאן משום שיטת ר"ח בהשמעת קול, הוא משום שהמדובר דווקא בריקוד ובמחיאית כף, ובריקוד אינו מוליד כלל קול, והמחיאית כף י"ל שכיון שהוא ע"י גופו בלבד ולא מכה עם כפו על חפץ אחר חשיב שאין בו מעשה והשמעת קול בכה"ג לא נאסרה כלל, וכמו שהשמעת קול בפיו לא נאסרה.

והיינו שביחס לשיטת ר"ח הנ"ל המחמיר בהשמעת קול שאינו דרך שיר ביאר הב"ח (ריש סי' שלח ד"ה כל השמעת): "כל השמעת קול

שהמשמר פירותיו לא יספוק כף אל כף וכד' משום "שמא יטול צרור ויזרוק להם", לא העיר הגר"א שהדבר אסור כבר מעצם השמעת הקול, גם ללא החשש שמא יטול צרור, והיינו כדברינו שכאן אינו קול ע"י מעשה וגם אליבא דהגר"א לא נאסר.].

י. העולה לדינא

ע"פ כל מה שראינו עד כאן, וביחוד ע"פ מה שהארכנו להוכיח שהעיקר כדברי הערוה"ש וסיעתו ושכן מוכח בירושלמי ובראשונים, נעלנ"ד להתיר לרקוד ריקודים פשוטים בשבת וכן מחיאת כף סתמית ופשוטה שלא לפי קצב מיוחד של אותו שיר, ורק כשעושה את הריקוד (או מחיאת הכף) בצורה מיוחדת המתאימה בין המנגינה לתנועות אסרו השו"ע והפוסקים (וגם בכה"ג נאמר שלא למחות בעושים כן דעדיף יהיו שוגגים).

הנעלנ"ד כתבתי והי"ת יצילני משגיאות ויורני בדרך אמת לזכות לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

ג'ורא ברנר

הרב מאיר מאזוז שליט"א
ראש מוסדות כסא רחמים

מכתב תגובה לקובץ בעלי אסופות תשע"ח

ב' אדר ראשון התשע"ט

שלום וברכה

קבלתי הקונטרס (חלק ט - קיץ תשע"ח) בתודה רבה.

המאמר הראשון של הרב מיארה נ"י בענין מקום הנחת תש"י נכונים וברורים, שכל הקיבורת כשרה לתש"י וכמבואר בגמ' (ערכין יט ב) ודברי הסמ"ק יחידאי נינהו. וראה בשו"ת ויברך יעקב (כהן) הנד"מ ובהסכמתי שם.

נאמ"ן ס"ט

פרסומי בית מדרש הלכתא

קובץ בעלי אסופות

קובץ מאמרים שנתי בענייני הלכה. הקובץ הראשון יצא לאור בשנה הראשונה לקיומו של הכולל בגבעת אסף – תש"ע, ומאז בכל שנה (הכרך הנוכחי הוא הכרך העשירי). בקובץ, מאמרים של אברכי בית המדרש ורבניו, תשובות מגדולי הפוסקים ותגובות. בעלי אסופות הוא הבמה לאברכי בית המדרש לפרסם את תורתם, את דיוניהם בהלכה, בשיטת בית המדרש – לימוד עיוני לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. מאמרים מפרי עטם של אברכי בית המדרש בנושאים מגוונים באו"ח ויו"ד. המאמרים מאופיינים בהעמקה ועיון רחב ממקורות ההלכה, ובחתיירה להכרעת הלכה לאמיתה ממגוון מקורות

סדרת חוברות בהלכה (אות היא לעולם, טעמו וראו, בגדי יו"ט)

סדרת חוברות בהלכה הנוגעות בהלכות המעשיות והמצויות, שנכתבו ע"י ראש בית המדרש הרב גיורא ברנר שליט"א. הסדרה מתייחדת בהסברת יסודות הנושאים בצורה בהירה השווה לכל נפש, ובנוסף הרחבות והוספות למצויים בסוגיות ומעוניינים להעמיק בהם וכן תוספת של פרטי הלכות בכל אחד מהנושאים.

עד כה יצאו לאור שלש סדרות:

אות היא לעולם (הלכות שבת): חימום מאכלים בשבת, הלכות רפואה בשבת, מלאכת בורר, הלכות מוקצה, דיני הכנה משבת לחול

טעמו וראו (הלכות כשרות): בשר וחלב ח"א. בשר וחלב ח"ב

בגדי יו"ט: עירובי תבשילין

חוברות הלכה למעשה

סדרת חוברות בהלכות מצויות ורגילות, בשפה קולחות ובקיצור, עם הסברת יסודות ההלכה ומקורותיה ותוספת רעיונות מחשבתיים לדינים שונים. החוברות מתאימות ללימוד יומי קצר, ללימוד בדרכים, וגם למציאת מקורות מעניינים וחדשים לדינים ידועים. החוברות נכתבו על ידי הרב ינון קליין שליט"א, ראש כולל ההלכה בבית מדרש הלכתא גבעת אסף.

עד כה יצאו לאור שתי חוברות

א. פארו עליי – הלכות תפילין

ב. שלחן עורך – הלכות ליל הסדר

ספר 'וסעדו לבכמ'

ספר בהלכות בשר בחלב נכתב ע"י הרב ינון קליין שליט"א. בספר מבוארות למעלה מחמישים שאלות מצויות ויום יומיות בדיני בשר בחלב.

הספר מתאים לכל המעוניין למצוא הלכה פסוקה ברוב השאלות המצויות בכל בית בעניינים אלה, כמו גם ללומדי טור ושו"ע יו"ד המבקשים להגיע מהלימוד בראשונים ובאחרונים, להכרעה בשאלות המתעוררות בדורות האחרונים.

שו"ת 'בגדי שטי'

מאמרים תשובות ובירורי הלכות בארבעת חלקי השו"ע. חובר ע"י ראש בית המדרש הרב גיורא ברנר שליט"א.

בספר 77 סימנים, בהם נידונים עניינים רבים מכל חלקי השו"ע. בין השאלות הנדונות בספר: ברכת שהחיינו על תפילין חדשות, הברכה על מיץ פירות טבעי, שימוש בארון חימום בשבת, סלסול פאות בשבת, שמירת שבת בבית אבות, הסבה לאטר יד, חאלקה בחוה"מ פסח, בישול בשר בחלב לצרכים מדעיים, ריבית בלקיחת עמלה ע"י גמחיים, כתיבת המילים בית א-ל, מצוות או קנה מיד עמיתך ועוד שאלות רבות ומגוונות.

כמו כן, הובאו בספר תשובות מגדולי הפוסקים אל המחבר ומשא ומתן בדבריהם.

הספר מצטיין בבקיאות וחריפות מחברו, הניכרים היטב מבין השיטין, באופן שכל שאלה נדונה בעמקות ממקורותיה הראשוניים ביותר ועד פוסקי דורינו.

לרכישת הפרסומים, וכן למשלוח תגובות למערכת ניתן לפנות ל:

בית מדרש גבעת אסף | ת.ד. 311 בית אל מיקוד 90631

טלפון: 054-8189882 (תא קולי) | דוא"ל: bm.gasaf@gmail.com